ปาปวคฺควณฺณนา

จูเฬกสาฏกวตฺถุ. [๙๕]

"อภิตฺถเรถ กลฺยาเณติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต จูเฬกสาฏกพฺราหฺมณํ อารพฺภ กเถสิ.

วิปสฺสิทสพลสฺส กาลสฺมึ หิ มหาเอกสาฏกพฺราหฺมโณ นาม อโหสิ. อยมฺปน เอตรหิ สาวตฺถิยํ จูเฬกสาฏโก นาม. ตสฺส หิ เอโก นิวาสนสาฏโก อโหสิ, พฺราหฺมณิยาปิ เอโก; อุภินฺนํปิ เอกเมว ปารุปนํ. พหิคมนกาเล พฺราหฺมโณ วา พฺราหฺมณี วา ตํ ปารุปติ. อเถกทิวสํ วิหาเร ธมฺมสฺสวเน โฆสิเต พฺราหฺมโณ อาห "โภติ ธมฺมสฺสวนํ โฆสิตํ; กึ ทิวา ธมฺมสฺสวนํ[๑] คมิสฺสสิ, อุทาหุ รตฺตึ ? ปารุปนสฺส หิ อภาเวน น สกฺกา อมฺเหหิ เอกโต คนฺตุนฺติ. พฺราหฺมณี " สามิ อหํ ทิวา คมิสฺสามีติ สาฏกํ ปารุปิตฺวา อคมาสิ. พฺราหฺมโณ ทิวสภาคํ เคเห วีตินาเมตฺวา รตฺตึ คนฺตฺวา สตฺถุ ปุรโต นิสินฺโน ธมฺมํ อสฺโสสิ. อถสฺส สรีรํ ผรมานา ปญฺจวณฺณา ปีติ อุปฺปชฺชิ. โส สตฺถารํ ปูชิตุกาโม[๒] หุตฺวา " สเจ อิมํ สาฏกํ ทสฺสามิ, เนว พฺราหฺมณิยา, น มยฺหํ ปารุปนํ ภวิสฺสตีติ จินฺเตสิ. อถสฺส มจฺเฉรจิตฺตานํ สหสฺสํ อุปฺปชฺชิ, ปุเนกํ สทฺธาจิตฺตํ อุปฺปชฺชิ; ตมฺปิ อภิภวนฺตํ ปุน มจฺเฉรสหสฺสํ อุปฺปชฺชิ. อิติสฺส

๑. สี. ธมฺมสฺสวนาย. ๒. ปูเชตุกาโมติปิ.

พลวมจฺเฉรํ พนฺธิตฺวา คณฺหนฺตํ วิย สทฺธาจิตฺตํ ปฏิพาหติเยว. ตสฺส "ทสฺสามิ น ทสฺสามีติ จินฺเตนฺตสฺเสว ปฐมยาโม วีติวตฺโต. ตโต มชฺฌิมยาเม สมฺปตฺเต ตสฺมึปิ ทาตุํ นาสกฺขิ. ปจฺฉิมยาเม สมฺปตฺเต โส จินฺเตสิ "มม สทฺธาจิตฺเตน มจฺเฉรจิตฺเตน จ สทฺธึ ยุชฺฌนฺตสฺเสว เทฺว ยามา วีติวตฺตา, อิทํ มม เอตฺตกํ มจฺเฉรจิตฺตํ วฑฺฒมานํ จตูหิ อปาเยหิ สีสํ อุกฺขิปิตุํ น ทสฺสติ, ทสฺสามิ สาฏกนฺติ. โส มจฺเฉรสหสฺสํ อภิภวิตฺวา สทฺธาจิตฺตํ ปุเรจาริกํ กตฺวา สาฏกํ อาทาย สตฺถุ ปาทมูเล ฐเปตฺวา "ชิตํ เม, ชิตํ เมติ ติกฺขตฺตุํ มหาสทฺทมกาสิ.

ราชา ปเสนทิโกสโล ธมฺมํ สุณนฺโต ตํ สทฺทํ สุตฺวา "ปุจฺฉถ นํ, กึ กิร เตน ชิตนฺติ อาห. โส ราชปุริเสหิ ปุจฺฉิโต ตมตฺถํ อาโรเจสิ. ตํ สุตฺวา ราชา "ทุกฺกรํ กตํ พฺราหฺมเณน, สงฺคหมสฺส กริสฺสามีติ เอกํ สาฏกยุคํ ทาเปสิ. โส ตมฺปิ ตถาคตสฺเสว อทาสิ. ปุน ราชา "เทฺว จตฺตาริ อฏฺฐ โสฬสาติ ทฺวิคุณํ กตฺวา ทาเปสิ. โส ตานิปิ ตถาคตสฺเสว อทาสิ. อถสฺส ราชา ทฺวตฺตึสยุคานิ ทาเปสิ. พฺราหฺมโณ "อตฺตโน อคฺคเหตฺวา ลทฺธํ ลทฺธํ วิสฺสชฺเชสิเยวาติ วาทวิโมจนตฺถํ ตโต "เอกํ ยุคํ อตฺตโน เอกํ พฺราหฺมณิยาติ เทฺว ยุคานิ คเหตฺวา ตึส ยุคานิ ตถาคตสฺเสว อทาสิ. ราชา ปน, ตสฺมึ สตฺตกฺขตฺตุมฺปิ ททนฺเต, ปุน ทาตุกาโมว อโหสิ. ปุพฺเพ มหาเอกสาฏโก จตุสฏฺฐิยา สาฏกยุเคสุ เทฺว อคฺคเหสิ. อยมฺปน ทฺวตฺตึสยุคลทฺธกาเล เทฺว อคฺคเหสิ. ราชา

ราชปุริเส อาณาเปสิ " ทุกฺกรํ ภเณ พฺราหฺมเณน กตํ, อนฺเตปุเร มม เทฺว กมฺพเล อาหราเปยฺยาถาติ.[๑] เต ตถา กรึสุ. ราชา สตสหสฺสคฺฆนเก เทฺว กมฺพเล ตสฺส ทาเปสิ. พฺราหฺมโณ " น อิเม มม สรีเร อุปโยคํ อรหนฺติ, พุทฺธสาสนสฺเสว เต อนุจฺฉวิกาติ เอกํ กมฺพลํ อนฺโตคนฺธกุฏิยํ สตฺถุ สยนสฺส อุปริ วิตานํ กตฺวา พนฺธิ, เอกํ อตฺตโน ฆเร นิพทฺธํ ภุญฺชนฺตสฺส ภิกฺขุโน ภตฺตกิจฺจฏฺฐาเน วิตานํ กตฺวา พนฺธิ. ราชา สายณฺหสมเย สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา กมฺพลํ สญฺชานิตฺวา " ภนฺเต เกน ปูชา กตาติ ปุจฺฉิตฺวา, " เอกสาฏเกนาติ วุตฺเต, " พฺราหฺมโณ มม ปสาทฏฺฐาเนเยว ปสีทตีติ " จตฺตาโร หตฺถี จตฺตาโร อสฺเส จตฺตาริ กหาปณสหสฺสานิ จตสฺโส อิตฺถิโย จตสฺโส ทาสิโย จตฺตาโร ปุริเส จตฺตาโร คามวเรติ เอวํ ยาว สพฺพสตา จตฺตาริ จตฺตาริ กตฺวา สพฺพจตุกฺกํ นามสฺส ทาเปสิ.

ภิกฺขู ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ " อโห อจฺฉริยํ จูเฬกสาฏกสฺส กมฺมํ, มุหุตฺตเมว สพฺพจตุกฺกํ ลภิ, อิทาเนว เขตฺตฏฺฐาเน กเตน กลฺยาณกมฺเมน อชฺเชว วิปาโก ทินฺโนติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา " กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, " อิมาย นามาติ วุตฺเต, " ภิกฺขเว สจายํ เอกสาฏโก ปฐมยาเม มยฺหํ ทาตุํ อสกฺขิสฺส, สพฺพโสฬสกํ อลภิสฺส; สเจ มชฺฌิมยาเม ทาตุํ อสกฺขิสฺส, สพฺพฏฺฐกํ อลภิสฺส; พลวปจฺจูเส ทินฺนตฺตา ปเนส สพฺพจตุกฺกํ ลภิ; กลฺยาณกมฺมํ กโรนฺเตน หิ อุปฺปนฺนจิตฺตํ อหาเปตฺวา ตํขณญฺเญว

๑. อาหเรยฺยาถาติ ยุตฺตตรํ.

กาตพฺพํ, ทนฺธํ กตํ กุสลํ หิ สมฺปตฺตึ ททมานํ ทนฺธเมว ททาติ; ตสฺมา จิตฺตุปฺปาทสมนนฺตรเมว กลฺยาณกมฺมํ กาตพฺพนฺติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

" อภิตฺถเรถ กลฺยาเณ, ปาปา จิตฺตํ นิวารเย,

ทนฺธํ หิ กรโต ปุญฺญํ, ปาปสฺมึ รมตี มโนติ.

ตตฺถ อภิตฺถเรถาติ: " ตุริตตุริตํ สีฆสีฆํ กเรยฺยาติ อตฺโถ. คิหินา หิ, " สลากภตฺตทานาทีสุ กิญฺจิเทว กุสลํ กริสฺสามีติ จิตฺเต อุปฺปนฺเน, ยถา อญฺเญ โอกาสํ น ลภนฺติ, เอวํ " อหํ ปุเร อหํ ปุเรติ ตุริตตุริตเมว กาตพฺพํ. ปพฺพชิเตน วา อุปชฺฌายวตฺตาทีนิ กโรนฺเตน อญฺญสฺส โอกาสํ อทตฺวา " อหํ ปุเร อหํ ปุเรติ ตุริตตุริตเมว กาตพฺพํ. ปาปา จิตฺตนฺติ: กายทุจฺจริตาทิโต ปน ปาปกมฺมโต อกุสลจิตฺตุปฺปาทโต วา สพฺพฏฺฐาเน จิตฺตํ นิวารเย. ทนฺธํ หิ กรโตติ: โย ปน " ทสฺสามิ, กริสฺสามิ, สมฺปชฺชิสฺสติ นุ โข เม โนติ เอวํ จิกฺขลมคฺเคน คจฺฉนฺโต วิย ทนฺธํ ปุญฺญํ กโรติ, ตสฺส เอกสาฏกสฺส วิย มจฺเฉรสหสฺสํ ปาปํ โอกาสํ ลภติ. อถสฺส ปาปสฺมึ รมติ มโน. กุสลกมฺมกรณกาเลเยว หิ จิตฺตํ กุสลกมฺเม รมติ, ตโต มุจฺจิตฺวา ปาปนินฺนเมว โหตีติ.

คาถาปริโยสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

จูเฬกสาฏกวตฺถุ.

๒. เสยฺยสกตฺเถรวตฺถุ. (๔๖)

" ปาปญฺเจ ปุริโส กยิราติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต เสยฺยสกตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร โลฬุทายิตฺเถรสฺส[๑] สทฺธิวิหาริโก อตฺตโน อนภิรตึ ตสฺส อาโรเจตฺวา เตน ปรมสงฺฆาทิเสสกมฺเม สมาทปิโต อุปฺปนฺนุปฺปนฺนาย อนภิรติยา ตํ กมฺมมกาสิ. สตฺถา ตสฺส กิริยํ สุตฺวา ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา " เอวํ กิร ตฺวํ กโรสีติ ปุจฺฉิตฺวา, " อาม ภนฺเตติ วุตฺเต, " กสฺมา ภาริยํ กมฺมํ อกาสิ, อนนุจฺฉวิกํ โมฆปุริสาติ นานปฺปการโต ครหิตฺวา สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปตฺวา " เอวรูปํ หิ กมฺมํ ทิฏฺฐธมฺเมปิ สมฺปราเยปิ ทุกฺขสํวตฺตนิกเมว โหตีติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

" ปาปญฺเจ ปุริโส กยิรา, น นํ กยิรา ปุนปฺปุนํ,
น ตมฺหิ ฉนฺทํ กยิราถ, ทุกฺโข ปาปสฺส อุจฺจโยติ.

ตสฺสตฺโถ " สเจ ปุริโส สกึ ปาปกมฺมํ กเรยฺย, ตํขณญฺเญว ปจฺจเวกฺขิตฺวา " อิทํ อปฺปฏิรูปํ โอฬาริกนฺติ น นํ กยิรา ปุนปฺปุนํ, โยปิ ตมฺหิ ฉนฺโท วา รุจิ วา อุปฺปชฺเชยฺย, ตํปิ วิโนเทตฺวา น กยิราเถว. กึการณา? ปาปสฺส หิ อุจฺจโย วุฑฺฒิ อิธโลเกปิ ปรโลเกปิ ทุกฺโข ทุกฺขเมว อาวหตีติ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เสยฺยสกตฺเถรวตฺถุ.

๑. ลาฬุทายีติปิ เถรสฺส นามํ.

๓. ลาชเทวธีตาวตฺถุ. (๔๗)

" ปุญฺญญฺเจ ปุริโส กยิราติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ลาชเทวธีตรํ อารพฺภ กเถสิ. วตฺถุ ราชคเห สมุฏฺฐิตํ.

อายสฺมา หิ มหากสฺสโป ปิปฺผลิคุหายํ วิหรนฺโต ฌานํ สมาปชฺชิตฺวา สตฺตเม ทิวเส วุฏฺฐาย ทิพฺเพน จกฺขุนา ภิกฺขาจารฏฺฐานํ โอโลเกนฺโต เอกํ สาลิกฺเขตฺตปาลิกํ อิตฺถึ สาลิสีสานิ คเหตฺวา ลาเช กุรุมานํ ทิสฺวา " สทฺธา นุ โข อสฺสทฺธาติ วีมํสิตฺวา " สทฺธาติ ญตฺวา " สกฺขิสฺสติ นุ โข เม สงฺคหํ กาตุํ โนติ อุปธาเรนฺโต " วิสารทา กุลธีตา มม สงฺคหํ กริสฺสติ, กตฺวา จ ปน มหาสมฺปตฺตึ ลภิสฺสตีติ ญตฺวา จีวรํ ปารุปิตฺวา ปตฺตมาทาย สาลิกฺเขตฺตสฺส สมีเป อฏฺฐาสิ. กุลธีตา เถรํ ทิสฺวาว ปสนฺนจิตฺตา ปญฺจวณฺณาย ปีติยา ผุฏฺฐสรีรา " ติฏฺฐถ ภนฺเตติ วตฺวา ลาเช อาทาย เวเคน คนฺตฺวา เถรสฺส ปตฺเต อากีริตฺวา ปญฺจปติฏฺฐิเตน วนฺทิตฺวา " ภนฺเต ตุมฺเหหิ ทิฏฺฐธมฺมสฺส ภาคินี อสฺสนฺติ ปตฺถนมกาสิ. เถโร " เอวํ โหตูติ อนุโมทนํ อกาสิ. สาปิ เถรํ วนฺทิตฺวา อตฺตนา ทินฺนทานํ อาวชฺชมานา นิวตฺติ. ตาย จ ปน เกทารมริยาทาย คมนมคฺเค เอกสฺมึ พิเล โฆรวิโส สปฺโป นิปชฺชิ. โส เถรสฺส กาสาย ปฏิจฺฉนฺนํ ชงฺฆํ ฑํสิตุํ นาสกฺขิ. อิตรา ทานํ อาวชฺชมานา นิวตฺตนฺตี นํ ปเทสํ ปาปุณิ. สปฺโป พิลา นิกฺขมิตฺวา ตํ ฑํสิตฺวา ตตฺเถว ปาเตสิ. สา ปสนฺเนน จิตฺเตน กาลํ กตฺวา ตาวตึสภวเน ตึสโยชนิเก กนกวิมาเน สุตฺตปฺปพุทฺธา วิย สพฺพาลงฺการปฏิมณฺฑิเตน ติคาวุเตน อตฺตภาเวน นิพฺพตฺติ.

สา ทฺวาทสหตฺถํ เอกํ ทิพฺพวตฺถํ นิวาเสตฺวา เอกํ ปารุปิตฺวา อจฺฉราสหสฺสปริวุตา ปุพฺพกมฺมํ ปกาสนตฺถํ สุวณฺณลาชภริเตน โอลมฺพนฺเตน สุวณฺณสรเกน ปฏิมณฺฑิเต วิมานทฺวาเร ฐิตา อตฺตโน สมฺปตฺตึ โอโลเกตฺวา "กินฺนุ โข เม กตฺวา อยํ สมฺปตฺติ ลทฺธาติ ทิพฺเพน จกฺขุนา อุปธาเรนฺตี "อยฺยสฺส เม มหากสฺสปตฺเถรสฺส ทินฺนลาชนิสฺสนฺเทน ลทฺธาติ อญฺญาสิ. สา "เอวํ ปริตฺตเกน กมฺเมน เอวรูปํ สมฺปตฺตึ ลภิตฺวา นทานิ มยา ปมชฺชิตุํ วฏฺฏติ, อยฺยสฺส วตฺตปฏิวตฺตํ กตฺวา อิมํ สมฺปตฺตึ ถาวรํ กริสฺสามีติ จินฺเตตฺวา ปาโตว กนกมยํ สมฺมชฺชนิญฺเจว กจวรฉฑฺฑนิกญฺจ ปจฺฉึ อาทาย คนฺตฺวา เถรสฺส ปริเวณํ สมฺมชฺชิตฺวา ปานียํ ปริโภชนียํ อุปฏฺฐาเปสิ. เถโร ตํ ทิสฺวา "เกนจิ ทหเรน วา สามเณเรน วา วตฺตํ กตํ ภวิสฺสตีติ สลฺลกฺเขสิ. สา ทุติยทิวเสปิ ตถา อกาสิ. เถโรปิ ตเถว สลฺลกฺเขสิ. ตติยทิวเส ปน เถโร ตสฺสา สมฺมชฺชนีสทฺทํ สุตฺวา ตาลจฺฉิทฺเทหิ จ ปวิฏฺฐํ สรีโรภาสํ ทิสฺวา ทฺวารํ วิวริตฺวา "โก เอส สมฺมชฺชตีติ ปุจฺฉิ. "อหํ ภนฺเต ตุมฺหากํ อุปฏฺฐายิกา ลาชเทวธีตาติ. "นนุ มยฺหํ เอวํนามิกา อุปฏฺฐายิกา นาม นตฺถีติ. "อหํ ภนฺเต สาลิกฺเขตฺตํ รกฺขมานา ลาเช ทตฺวา ปสนฺนจิตฺตา นิวตฺตนฺตี สปฺเปน ฑฏฺฐา กาลํ กตฺวา ตาวตึสเทวโลเก อุปฺปนฺนา, มยา อยฺยํ นิสฺสาย อยํ สมฺปตฺติ ลทฺธา, อิทานิปิ ตุมฺหากํ วตฺตปฏิวตฺตํ กตฺวา สมฺปตฺตึ ถาวรํ๑

๑. ถิรนฺติปิ.

กริสฺสามีติ อาคตมฺหิ ภนฺเตติ. " หีโยปิ ปเรปิ ตยาเวตํ ฐานํ สมฺมชฺชิตํ, ตยาว ปานียํ ปริโภชนียํ อุปฏฺฐาปิตนฺติ. " อาม ภนฺเตติ. " อเปหิ เทวธีเต, ตยา กตํ วตฺตํ กตํ โหตุ, อิโต ปฏฺฐาย อิมํ ฐานํ มา อาคมีติ. " ภนฺเต มา มํ นาเสถ, ตุมฺหากํ วตฺตํ กตฺวา สมฺปตฺตึ เม ถิรํ กาตุํ เทถาติ. " อเปหิ เทวธีเต, มา เม อนาคเต จิตฺตวีชนึ คเหตฺวา นิสินฺเนหิ ธมฺมกถิเกหิ `มหากสฺสปตฺเถรสฺส กิร เอกา เทวธีตา อาคนฺตฺวา วตฺตปฏิวตฺตํ กตฺวา ปานียํ ปริโภชนียํ อุปฏฺฐาเปตีติ[๑] วตฺตพฺพตํ กริ, อิโต ปฏฺฐาย อิธ มาคมิ, ปฏิกฺกมาติ. สา " มา มํ ภนฺเต นาเสถาติ ปุนปฺปุนํ ยาจิเทว. เถโร " นายํ มม วจนํ สุณาตีติ จินฺเตตฺวา "ตว ปมาณํ น ชานาสีติ อจฺฉรํ ปหริ. สา ตตฺถ สณฺฐาตุํ อสกฺโกนฺตี อากาเส อุปฺปติตฺวา อญฺชลึ ปคฺคยฺห " ภนฺเต มยา ลทฺธสมฺปตฺตึ มา นาเสถ, ถาวรํ กาตุํ เทถาติ โรทนฺตี[๒] อากาเส อฏฺฐาสิ.

สตฺถา คนฺธกุฏิยํ นิสินฺโนว ตสฺสา โรทิตสทฺทํ สุตฺวา โอภาสํ ผริตฺวา เทวธีตาย สมฺมุเข นิสีทิตฺวา กเถนฺโต วิย " เทวธีเต มม ปุตฺตสฺส กสฺสปสฺส สํวรกรณเมว ภาโร, ปุญฺญตฺถิกานมฺปน `อยํ โน อตฺโถติ สลฺลกฺเขตฺวา ปุญฺญกรณเมว ภาโร, ปุญฺญกรณํ หิ อิธ เจว สมฺปราเย จ สุขเมวาติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

๑. อุปฏฺฐาเปสีติ ยุตฺตตรํ. ๒. ยุ. เอตฺถนฺตเร "ปริเทวนฺตีติ อตฺถิ.

" ปุญฺญญฺเจ ปุริโส กยิรา, กยิราเถนํ ปุนปฺปุนํ,
ตมฺหิ ฉนฺทํ กยิราถ, สุโข ปุญฺญสฺส อุจฺจโยติ.

ตสฺสตฺโถ " สเจ ปุริโส ปุญฺญํ กเรยฺย, `เอกวารํ เม ปุญฺญํ กตํ, อลํ เอตฺตาวตาติ อโนรมิตฺวา ปุนปฺปุนํ กโรถ๑ , ตสฺส กรณกฺขเณปิ ตมฺหิ ปุญฺเญ ฉนฺทํ รุจึ อุสฺสาหํ กโรเถว. กึการณา? สุโข ปุญฺญสฺส อุจฺจโยติ: ปุญฺญสฺส หิ อุจฺจโย วุฑฺฒิ อิธโลกปรโลกสุขาวหนโต สุโขติ.

เทสนาวสาเน สา เทวธีตา ปญฺจจตฺตาฬีสโยชนมตฺถเก จิตาว โสตาปตฺติผลํ ปาปุณีติ.

ลาชเทวธีตาวตฺถุ.

๔. อนาถปิณฺฑิกวตฺถุ. (๙๘)

" ปาโปปิ ปสฺสตี ภทฺรนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต อนาถปิณฺฑิกํ อารพฺภ กเถสิ.

อนาถปิณฺฑิโก หิ วิหารเมว อุทฺทิสฺส จตุปญฺญาสโกฏิธนํ พุทฺธสาสเน วิกีริตฺวา, สตฺถริ เชตวเน วิหรนฺเต, เทวสิกํ ตีณิ มหาอุปฏฺฐานานิ คจฺฉติ, คจฺฉนฺโต จ " กึ นุ โข อาทาย อาคโตติ สามเณรา วา ทหรา วา หตฺถํปิ เม โอโลเกยฺยุนฺติ ตุจฺฉหตฺโถ นาม น คตปุพฺโพ, ปาโต คจฺฉนฺโต ยาคุํ คาหาเปตฺวาว คจฺฉติ,

๑. สี. ยุ. กโรเถว.

กตปาตราโส สปฺปินวนีตาทีนิ เภสชฺชานิ คาหาเปตฺวา คจฺฉติ, สายณฺหสมเย มาลาคนฺธวิเลปนวตฺถาทีนิ คาหาเปตฺวา วิหารํ คจฺฉติ, เอวํ นิจฺจกาลเมว ทิวเส ทิวเส ทานํ ทตฺวา สีลํ รกฺขติ. อปรภาเค โส ธนกฺขยํ คจฺฉติ. โวหารุปชีวิโนปิสฺส หตฺถโต อฏฺฐารสโกฏิธนํ อิณํ คณฺหึสุ. กุลสนฺตกาปิสฺส อฏฺฐารส หิรญฺญโกฏิโย นทีตีเร นิทหิตฺวา ฐปิตา, อุทเกน กูเล ภินฺเน, มหาสมุทฺทํ ปวิสึสุ. เอวมสฺส อนุปุพฺเพน ธนํ ปริกฺขยํ อคมาสิ. โส เอวํภูโตปิ สงฺฆสฺส ทานํฏ เทติเยว, ปณีตํ ปน กตฺวา ทาตุํ น สกฺโกติ. โส เอกทิวสํ, สตฺถารา " ทียติ ปน เต คหปติ กุเล ทานนฺติ วุตฺเต, " ทียติ เม ภนฺเต กุเล ทานํ, ตญฺจ โข กณาชกํ พิลงฺคทุติยนฺติ อาห. อถ นํ สตฺถา " คหปติ `ลูขํ ทานํ เทมีติ มา จินฺตยิ, จิตฺตสฺมึ หิ ปณีเต พุทฺธาทีนํ ทินฺนทานํ ลูขํ นาม นตฺถิ, อปิจ ตฺวํ คหปติ อฏฺฐนฺนํ อริยปุคฺคลานํ ทานํ เทสิ; อหมฺปน เวลามกาเล สกลชมฺพุทีปํ อุนฺนงฺคลํ กตฺวา มหาทานํ ปวตฺตยมาโน ติสรณคตมฺปิ กญฺจิ นาลตฺถํ, ทกฺขิเณยฺยา นาม เอวํ ทุลฺลภา; ตสฺมา `ลูขํ เม ทานนฺติ มา จินฺตยีติ วตฺวา เวลามสุตฺตมสฺส* กเถสิ.

อถสฺส ทฺวารโกฏฺฐเก อธิวตฺถา เทวตา, สตฺถริ เจว สาวเกสุ จ เคหํ ปวิสนฺเตสุ, เตสํ เตเชน สณฺฐาตุํ อสกฺโกนฺตี " ยถา อิเม อิมํ เคหํ น ปวิสนฺติ, ตถา คหปตึ ปริภินฺทิสฺสามีติ ตํ วตฺตุกามาปิ อิสฺสรกาเล กิญฺจิ วตฺตุํ นาสกฺขิ, " อิทานิ ปนายํ ทุคฺคโต, คณฺหิสฺสติ

๑. องฺ. นวก. ๒๓/๔๐๖.

ปาปวคฺควณฺณนา

จูเฬกสาฏกวตฺถุ. [๙๕]

"อภิตฺถเรถ กลฺยาเณติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน

วิหรนฺโต จูเฬกสาฏกพฺราหฺมณํ อารพฺภ กเถสิ.

วิปสฺสิทสพลสฺส กาลสฺมึ หิ มหาเอกสาฏกพฺราหฺมโณ นาม อโหสิ. อยมฺปน เอตรหิ สาวตฺถิยํ จูเฬกสาฏโก นาม. ตสฺส หิ เอโก นิวาสนสาฏโก อโหสิ, พฺราหฺมณิยาปิ เอโก; อุภินฺนํปิ เอกเมว ปารุปนํ. พหิคมนกาเล พฺราหฺมโณ วา พฺราหฺมณี วา ตํ ปารุปติ. อเถกทิวสํ วิหาเร ธมฺมสฺสวเน โฆสิเต พฺราหฺมโณ อาห "โภติ ธมฺมสฺสวนํ โฆสิตํ; กึ ทิวา ธมฺมสฺสวนํ[๑] คมิสฺสสิ, อุทาหุ รตฺตึ? ปารุปนสฺส หิ อภาเวน น สกฺกา อมฺเหหิ เอกโต คนฺตุนฺติ. พฺราหฺมณี "สามิ อหํ ทิวา คมิสฺสามีติ สาฏกํ ปารุปิตฺวา อคมาสิ. พฺราหฺมโณ ทิวสภาคํ เคเห วีตินาเมตฺวา รตฺตึ คนฺตฺวา สตฺถุ ปุรโต นิสินฺโน ธมฺมํ อสฺโสสิ. อถสฺส สรีรํ ผรมานา ปญฺจวณฺณา ปีติ อุปฺปชฺชิ. โส สตฺถารํ ปูชิตุกาโม[๒] หุตฺวา "สเจ อิมํ สาฏกํ ทสฺสามิ, เนว พฺราหฺมณิยา, น มยฺหํ ปารุปนํ ภวิสฺสตีติ จินฺเตสิ. อถสฺส มจฺเฉรจิตฺตานํ สหสฺสํ อุปฺปชฺชิ, ปุเนกํ สทฺธาจิตฺตํ อุปฺปชฺชิ; ตมฺปิ อภิภวนฺตํ ปุน มจฺเฉรสหสฺสํ อุปฺปชฺชิ. อิติสฺส

๑. สี. ธมฺมสฺสวนาย. ๒. ปูเชตุกาโมติปิ.

เม วจนนฺติ รตฺติภาเค เสฏฺฐสฺส สิริคพฺภํ ปวิสิตฺวา อากาเส อฏฺฐาสิ. อถ นํ เสฏฺฐี ทิสฺวา " โก เอโสติ ปุจฺฉิ. " อหนฺเต มหาเสฏฺฐิ จตุตฺถทฺวารโกฏฺฐเก อธิวตฺถา เทวตา ตุยฺหํ โอวาทตฺถาย อาคตาติ. " เตนหิ วเทหิ เทวเตติ. " มหาเสฏฺฐิ ตยา ปจฺฉิมกาลํ อโนโลเกตฺวาว สมณสฺส โคตมสฺส สาสเน พหุธนํ วิปฺปกิณฺณํ, อิทานิ ทุคฺคโต หุตฺวาปิ ตํ น มุญฺจสิเยว, เอวํ วตฺตมาโน กติปาเหเนว ฆาสจฺฉาทนมตฺตมฺปิ[๑] น ลภิสฺสสิ; กินฺเต สมเณน โคตเมน, อติปริจฺจาคโต โอรมิตฺวา กมฺมนฺเต ปโยเชนฺโต กุฏุมฺพํ สณฺฐเปหีติ. " อยํ เม ตยา ทินฺโน โอวาโทติ. " อาม มหาเสฏฺฐีติ. " คจฺฉ, นาหํ ตาทิสีนํ สเตนปิ สหสฺเสนปิ สตสหสฺเสนปิ สกฺกา กมฺเปตุ,[๒] อยุตฺตนฺเต วุตฺตํ, กึ ตยา มม เคเห วสมานาย, สีฆสีฆํ เม ฆรา นิกฺขมาหีติ. สา โสตาปนฺนสฺส อริยสาวกสฺส วจนํ สุตฺวา ฐาตุํ อสกฺโกนฺตี ทารเก อาทาย นิกฺขมิ, นิกฺขมิตฺวา จ ปน อญฺญตฺถ วสนฏฺฐานํ อลภมานา " เสฏฺฐึ ขมาเปตฺวา ตตฺเถว วสิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา นครปริคฺคาหกํ เทวปุตฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา อตฺตนา กตาปราธํ อาจิกฺขิตฺวา " เอหิ, มํ เสฏฺฐิสฺส สนฺติกํ เนตฺวา ขมาเปตฺวา วสนฏฺฐานํ ทาเปหีติ อาห. โส "อยุตฺตํ ตยา วุตฺตํ, นาหํ ตสฺส สนฺติกํ คนฺตุํ อุสฺสหามีติ ตํ ปฏิกฺขิปิ. สา จตุนฺนํ มหาราชานํ สนฺติกํ คนฺตฺวา เตหิ[๓] ปฏิกฺขิตฺตา สกฺกํ เทวราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา ตํ ปวตฺตึ อาจิกฺขิตฺวา " อหํ เทว วสนฏฺฐานํ อลภมานา ทารเก หตฺเถน คเหตฺวา อนาถา วิจรามิ,

๑. สี. ยุ. ฆาสจฺฉาทนมฺปิ. ๒. สี. ยุ. หราเปตุ. ๓. สี. ยุ. เตเหปิ.

วสนฏฺฐานํ เม ทาเปหีติ สุฏฺฐุตรํ ยาจิ. อถ นํ โส อาห "อหมฺปิ
ตว การณา เสฏฺฐึ วตฺตุํ น สกฺขิสฺสามิ, เอกมฺปน เต อุปายํ
กเถสฺสามีติ. [สา] " สาธุ เทว กเถหีติ. "คจฺฉ, เสฏฺฐิโน อายุตฺตกเวสํ
คเหตฺวา เสฏฺฐิสฺส หตฺถโต ปณฺณํ อาหราเปตฺวา โวหารุปชีวีหิ
คหิตํ อฏฺฐารสโกฏิธนํ อตฺตโน อานุภาเวน โสเธตฺวา ตุจฺฉคพฺเภ
ปูเรตฺวา, มหาสมุทฺทํ ปวิฏฺฐํ อฏฺฐารสโกฏิธนํ อตฺถิ, อญฺญมฺปิ
อสฺุกฏฺฐาเน นาม อสฺสามิกํ อฏฺฐารสโกฏิธนํ อตฺถิ, ตํ สพฺพํ
สํหริตฺวา๑ ตสฺส ตุจฺฉคพฺเภ ปูเรตฺวา อิทนฺนาม ทณฺฑกมฺมํ กตฺวา
ขมาเปหีติ. สา " สาธุ เทวาติ วุตฺตนเยเนว สพฺพํ๒ กตฺวา ปุน
ตสฺส สิริคพฺภํ โอภาสยมานา อากาเส ฐตฺวา, " โก เอโสติ วุตฺเต,
" อหนฺเต จตุตฺถทฺวารโกฏฺฐเก อธิวตฺถา อนฺธพาลเทวตา, มยา
อนฺธพาลตาย ยํ ตุมฺหากํ สนฺติเก กถิตํ, ตํ เม ขมถ, สกฺกสฺส
หิ เม วจเนน จตุปณฺณาสโกฏิธนํ สํหริตฺวา ตุจฺฉคพฺภปูรเณน๓
ทณฺฑกมฺมํ กตํ วสนฏฺฐานํ อลภมานา กิลมามีติ อาห. อนาถปิณฺฑิโก
จินฺเตสิ "อยํ เทวตา `ทณฺฑกมฺมํ เม กตนฺติ วทติ, อตฺตโน จ
โทสํ ปฏิชานาติ, สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส นํ ทสฺเสสฺสามีติ. โส ตํ สตฺถุ
สนฺติกํ เนตฺวา ตาย กตกมฺมํ สพฺพํ อาโรเจสิ. เทวตา สตฺถุ ปาเทสุ
สิรสา นิปติตฺวา " ภนฺเต ยํ มยา อนฺธพาลตาย ตุมฺหากํ คุเณ
อชานิตฺวา ปาปกํ วจนํ วุตฺตํ, ตํ เม ขมถาติ สตฺถารํ ขมาเปตฺวา
มหาเสฏฺฐึ ขมาเปสิ. สตฺถา กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ วิปากวเสเนว

๑. สี. ยุ. อาหริตฺวา. ๒. สี. ม. ยุ. ตํ สพฺพํ. ๓. สี. ม. ยุ. ตุจฺฉคพฺภปูรณํ.

เสฏฺฐิญฺเจว เทวตญฺจ โอวทนฺโต " อิธ คหปติ ปาปปุคฺคโลปิ, ยาว ปาปํ น ปจฺจติ, ตาว ภทฺรานิ ปสฺสติ; ยทา ปนสฺส ปาปํ ปจฺจติ, ตทา ปาปเมว ปสฺสติ; ภทฺรปุคฺคโลปิ, ยาว ภทฺรํ น ปจฺจติ, ตาว ปาปานิ ปสฺสติ, ยทา ปนสฺส ภทฺรํ ปจฺจติ, ตทา ภทฺรเมว ปสฺสตีติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมา คาถา อภาสิ

" ปาโปปิ ปสฺสตี ภทฺรํ, ยาว ปาปํ น ปจฺจติ;
ยทา จ ปจฺจตี ปาปํ, อถ [ปาโป] ปาปานิ ปสฺสติ;
ภทฺโรปิ ปสฺสตี ปาปํ, ยาว ภทฺรํ น ปจฺจติ;
ยทา จ ปจฺจตี ภทฺรํ, อถ [ภทฺโร] ภทฺรานิ ปสฺสตีติ.

ตตฺถ ปาโปติ: กายทุจฺจริตาทินา ปาปกมฺเมน ยุตฺตปุคฺคโล. โสปิ หิ ปุริมสุจริตานุภาเวน นิพฺพตฺตํ สุขํ อนุภวมาโน ภทฺรํปิ ปสฺสติ. ยาว ปาปํ น ปจฺจตีติ: ยาว ตสฺส ตํ ปาปกมฺมํ ทิฏฺฐธมฺเม วา สมฺปราเย วา วิปากํ น เทติ. ยทา ปนสฺส ตํ ทิฏฺฐธมฺเม วา สมฺปราเย วา วิปากํ เทติ, อถ ทิฏฺฐธมฺเม วิวิธา กมฺมกรณา สมฺปราเย จ อปายทุกฺขํ อนุโภนฺโต โส ปาโป ปาปานิเยว ปสฺสติ.

ทุติยคาถาย๑. กายสุจริตาทินา ภทฺรกมฺเมน ยุตฺโต ภทฺโร. โสปิ ปุริมทุจฺจริตานุภาเวน นิพฺพตฺตํ ทุกฺขํ อนุภวมาโน ปาปํ ปสฺสติ. ยาว ภทฺรํ น ปจฺจตีติ: ยาว ตสฺส ตํ ภทฺรกมฺมํ ทิฏฺฐธมฺเม วา สมฺปราเย วา วิปากํ น เทติ. ยทา ปน ตํ วิปากํ เทติ;

๑. สี. ม. ยุ. ทุติยคาถายปิ.

อถ ทิฏฺธมฺเม ลาภสกฺการาทิสุขํ สมฺปราเย จ ทิพฺพสมฺปตฺติสุขํ อนุภวมาโน โส ภทฺโร ภทฺรานิเยว ปสฺสตีติ.

เทสนาวสาเน สา เทวตา โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิ. สมฺปตฺต-ปริสายปิ สาตฺถิกา ธมฺมเทสนา อโหสีติ.

อนาถปิณฺฑิกวตฺถุ.

๕. อสญฺญตปริกฺขารภิกฺขุวตฺถุ. (๙๙)

" มาวมญฺเญถ ปาปสฺสาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต เอกํ อสญฺญตปริกฺขารํ ภิกฺขุํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร ยงฺกิญฺจิ มญฺจปีฐาทิเภทํ ปริกฺขารํ พหิ ปริภุญฺชิตฺวา ตตฺเถว ฉฑฺเฑติ. ปริกฺขาโร วสฺเสนปิ อาตเปนปิ อุปจิกาทีหิปิ วินสฺสติ. โส, ภิกฺขูหิ " นนุ อาวุโส ปริกฺขาโร นาม ปฏิสาเมตพฺโพติ วุตฺเต, " อปฺปกํ มยา กตํ อาวุโส เอตํ, น เอตสฺส จิตฺตํ อตฺถิ, นตฺถิ จิตฺตนฺติ วตฺวา ปุน ตเถว กโรติ. ภิกฺขู ตสฺส กิริยํ สตฺถุ อาโรเจสส. สตฺถา ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา " สจฺจํ กิร ตฺวํ ภิกฺขุ เอวํ กโรสีติ ปุจฺฉิ. โส สตฺถารา ปุจฺฉิโตปิ " กิเมตํ ภควา, อปฺปกํ มยา กตํ, นาสฺส จิตฺตํ อตฺถิ, นตฺถิ จิตฺตนฺติ ตเถว อวมญฺญนฺโต อาห. อถ นํ สตฺถา " ภิกฺขูหิ เอวํ กาตุํ น วฏฺฏติ, ปาปกมฺมํ นาม `อปฺปกนฺติ น อวมญฺญิตพฺพํ; อชฺโฌกาเส ฐปิตํ หิ วิวฏมุขภาชนํ เทเว วสฺสนฺเต กิญฺจาปิ เอกพินฺทุนา น ปูรติ,

ปุนปฺปุนํ วสฺสนฺเต ปน ปูรเตว; เอวเมว ปาปกมฺมํ กโรนฺโต ปุคฺคโล อนุปุพฺเพน มหนฺตํ ปาปราสึ กโรติเยวาติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

"มาวมญฺเญถ ปาปสฺส `น มตฺตํ อาคมิสฺสติ.'
อุทพินฺทุนิปเตน อุทกุมฺโภปิ ปูรติ;
ปูรติ พาโล ปาปสฺส โถกํ โถกํปิ[๑] อาจินนฺติ.

ตตฺถ มาวมญฺเญถาติ; น อวชาเนยฺย. ปาปสฺสาติ; ปาปํ. น มตฺตํ อาคมิสฺสตีติ; "อปฺปมตฺตกํ เม ปาปํ กตํ, กทา เอตํ วิปจฺจิสฺสตีติ เอวํ ปาปํ นาวชาเนยฺยาติ อตฺโถ. อุทกุมฺโภปีติ: เทเว วสฺสนฺเต มุขํ วิวริตฺวา ฐปิตํ ยงฺกิญฺจิ กุลาลภาชนํ ยถา เอเกกสฺสาปิ อุทกพินฺทุโน นิปาเตน อนุปุพฺเพน ปูรติ; เอวํ พาลปุคฺคโล โถกํ โถกมฺปิ ปาปํ อาจินนฺโต[๒] วฑฺเฒนฺโต ปาปสฺส ปูรติเยวาติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสุ. สตฺถาปิ "อชฺโฌกาเส เสยฺยํ สนฺถริตฺวา ปฏิปากติกํ อกโรนฺโต อิทนฺนาม อาปชฺชตีติ สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปสีติ.

อสญฺญตปริกฺขารภิกฺขุวตฺถุ.

๑. สี. ยุ. โถกโถกมฺปิ. ๒. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร `กโรนฺโตติ อตฺถิ.

๖. พิฬาลปทกเสฏฺฐิวตฺถุ. (๑๐๐)

" มาวมญฺเญถ ปุญฺญสฺสาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต พิฬาลปทกเสฏฺฐึ อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ หิ สมเย สาวตฺถีวาสิโน วคฺคพนฺเธน[๑] พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ เทนฺติ. อเถกทิวสํ สตฺถา อนุโมทนํ กโรนฺโต เอวมาห " อุปาสกา อิเธกจฺโจ อตฺตนา ทานํ เทติ, ปรํ น สมาทเปติ, โส นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตฏฺฐาเน โภคสมฺปทํ ลภติ, โน ปริวารสมฺปทํ, เอกจฺโจ อตฺตนา ทานํ น เทติ, ปรํ สมาทเปติ, โส นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตฏฺฐาเน ปริวารสมฺปทํ ลภติ, โน โภคสมฺปทํ; เอกจฺโจ อตฺตนา จ ทานํ น เทติ ปรญฺจ น สมาทเปติ, โส นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตฏฺฐาเน โน[๒] โภคสมฺปทํ ลภติ, โน ปริวารสมฺปทํ; วิฆาสาโท หุตฺวา วิจรติ; เอกจฺโจ อตฺตนา จ ทานํ เทติ ปรญฺจ สมาทเปติ; โส นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตฏฺฐาเน โภคสมฺปทญฺจ ลภติ ปริวารสมฺปทญฺจาติ. อเถโก ปณฺฑิตปุริโส ตํ ธมฺมเทสนํ สุตฺวา " อโห อจฺฉริยมิทํ การณํ, อหนฺทานิ อุภยสมฺปตฺติสํวตฺตนิกํ กมฺมํ กริสฺสามีติ จินฺเตตฺวา สตฺถารํ อุฏฺฐาย คมนกาเล อาห " ภนฺเต เสฺว อมฺหากํ ภิกฺขํ คณฺหถาติ. " กิตฺตเกหิ ปน เต ภิกฺขูหิ อตฺโถติ. " สพฺเพหิ ภิกฺขูหิ ภนฺเตติ. สตฺถา อธิวาเสสิ. โสปิ คามํ ปวิสิตฺวา " อมฺมตาตา มยา สฺวาตนาย พุทฺธปฺปมุโข ภิกฺขุสงฺโฆ นิมนฺติโต, โย ยตฺตกานํ ภิกฺขูนํ สกฺโกติ, โส ตตฺตกานํ ยาคุอาทีนํ อตฺถาย ตณฺฑุลาทีนิ

๑. สี. ยุ. วคฺคพนฺธเนน. ๒. สี. ยุ น.

เทตุ; เอกสฺมึ ฐาเน ปจาเปตฺวา ทานํ ทสฺสามาติ อุคฺโฆเสนฺโต วิจริ. อถ นํ เอโก เสฏฺฐี อตฺตโน อาปณทฺวาเร สมฺปตฺตํ ทิสฺวา "อยํ อตฺตโน ปโหนเก ภิกฺขู อนิมนฺเตตฺวา สกลคามํ สมาทเปนฺโต วิจรตีติ กุชฺฌิตฺวา "ตยา คหิตภาชนํ อาหราติ ตีหิ องฺคุลีหิ คเหตฺวา โถเก ตณฺฑุเล อทาสิ, ตถา มุคฺเค ตถา มาเสติ. โส~ ตโต ปฏฺฐาย พิฬาลปทกเสฏฺฐี นาม ชาโต. สปฺปิผาณิตาทีนิ เทนฺโตปิ กรณฺฑกกณฺณิกํ กุฏฺเฐ ปกฺขิปิตฺวา เอกโต นํ๎ กตฺวา พินฺทุ พินฺทุ ปคฺฆราเปนฺโต โถกเมว อทาสิ. อุปาสโก อวเสเสหิ ทินฺนํ เอกโต กตฺวา อิมินา ทินฺนํ วิสุเยว อคฺคเหสิ. โส เสฏฺฐี ตสฺส กิริยํ ทิสฺวา "กึ นุ โข เอส มยา ทินฺนํ วิสุํ คณฺหาตีติ จินฺเตตฺวา ตสฺส ปจฺฉโต เอกํ จูฬุปฏฺฐากํ ปหิณิ "คจฺฉ, ยํ เอส กโรติ, ตํ ชานาหีติ. โส คนฺตฺวา "เสฏฺฐิสฺส มหปฺผลํ โหตูติ ยาคุภตฺตปูวานํ อตฺถาย เอกํ เทฺว ตณฺฑุเล ปกฺขิปิตฺวา มุคฺคมาเสปิ เตลผาณิตาทิพินฺทูนิปิ สพฺพภาชเนสุ ปกฺขิปิ. จูฬุปฏฺฐาโก คนฺตฺวา เสฏฺฐิสฺส อาโรเจสิ. ตํ สุตฺวา เสฏฺฐี จินฺเตสิ "สเจ เม โส ปริสมชฺเฌ อวณฺณํ ภาสิสฺสติ, มม นาเม คหิตมตฺเตเยว นํ ปหริตฺวา มาเรสฺสามีติ นิวาสนนฺตเร ฉุริกํ พนฺธิตฺวา ปุนทิวเส คนฺตฺวา ภตฺตคฺเค อฏฺฐาสิ. โส ปุริโส พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปริวิสิตฺวา ภควนฺตํ อาห "ภนฺเต มยา มหาชนํ สมาทเปตฺวา อิทํ ทานํ ทินฺนํ, ตตฺถ สมาทปิตา มนุสฺสา อตฺตโน พเลน พหูนิปิ

๑. สี. ยุ. โกณํ.

โถกานิปิ ตณฺฑุลาทีนิ อทํสุ; เตสํ สพฺเพสํ มหปฺผลํ โหตูติ. ตํ สุตฺวา เสฏฺฐี จินฺเตสิ "อหํ `อสุเกน นาม อจฺฉราย คณฺหิตฺวา ตณฺฑุลาทีนิ ทินฺนานีติ มม นาเม คหิตมตฺเต อิมํ มาเรสฺสามีติ อาคโต, อยมฺปน สพฺพสงฺคาหิกํ กตฺวา `เยหิปิ นาฬิกาทีหิ มินิตฺวา ทินฺนํ, เยหิปิ อจฺฉราย คเหตฺวา ทินฺนํ, สพฺเพสํ มหปฺผลํ โหตูติ วทติ, สจาหํ เอวรูปํ น ขมาเปสฺสามิ, เทวทณฺโฑ เม มตฺถเก ปติสฺสตีติ. โส ตสฺส ปาทมูเล นิปชฺชิตฺวา "ขมาหิ เม สามีติ อาห, "กิมิทนฺติ จ เตน ปุฏฺโฐ สพฺพนฺตํ ปวตฺตึ อาโรเจสิ. ตํ กิริยํ ทิสฺวา สตฺถา "กิมิทนฺติ ทานเวยฺยาวฏิกํ ปุจฺฉิ. โส อตีตทิวสโต ปฏฺฐาย สพฺพํ ตํ ปวตฺตึ อาโรเจสิ. อถ นํ สตฺถา "เอวํ กิร เสฏฺฐีติ ปุจฺฉิตฺวา, "อาม ภนฺเตติ วุตฺเต, "อุปาสก ปุญฺญํ นาม `อปฺปกนฺติ น อวมญฺญิตพฺพํ, มาทิสพุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ ทตฺวา `อปฺปกนฺติ น อวมญฺญิตพฺพํ, ปณฺฑิต-ปุริสา หิ ปุญฺญํ กโรนฺตา วิวฏภาชนํ วิย อุทเกน อนุกฺกเมน ปุญฺเญน ปูรนฺติเยวาติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

"มาวมญฺเญถ ปุญฺญสฺส `น มตฺตํ อาคมิสฺสติ.'
อุทพินฺทุนิปาเตน อุทกุมฺโภปิ ปูรติ,
ปูรติ ธีโร ปุญฺญสฺส โถกํ โถกํปิ อาจินนฺติ.

ตสฺสตฺโถ "ปณฺฑิตมนุสฺโส ปุญฺญํ กตฺวา `อปฺปมตฺตกํ มยา ปุญฺญํ กตํ, น มตฺตํ วิปากวเสน อาคมิสฺสติ, เอวํ ปริตฺตกํ กมฺมํ

กหํ มํ ทกฺขิสฺสติ, อหํ วา ตํ กหํ ทกฺขิสฺสามิ, กทา เอตํ วิปจฺจิสฺสตีติ เอวํ ปุญฺญํ มาวมญฺเญถ น อวชาเนยฺย. ยถา หิ นิรนฺตรํ อุทกพินฺทุนิปาเตน วิวริตฺวา ฐปิตํ กุลาลภาชนํ ปูรติ, เอวํ ธีโร ปณฺฑิตปุริโส โถกํ โถกมฺปิ ปุญฺญํ อาจินนฺโต ปุญฺญสฺส ปูรตีติ.

เทสนาวสาเน โส เสฏฺฐี โสตาปตฺติผลํ ปาปุณิ. สมฺปตฺตปริสายปิ สาตฺถิกา ธมฺมเทสนา อโหสีติ.

พิฬาลปทกเสฏฺฐิวตฺถุ.

๗. มหาธนวาณิชวตฺถุ. (๑๐๑)

" วาณิโชว ภยํ มคฺคนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต มหาธนวาณิชํ อารพฺภ กเถสิ.

ตสฺส กิร วาณิชสฺส เคเห ปญฺจสตา โจรา โอตารํ คเวสมานา [โอตารํ] น ลภึสุ. อปเรน สมเยน โส วาณิโช ปญฺจสกฏสตานิ ภณฺฑสฺส ปูเรตฺวา ภิกฺขูนํ อาโรจาเปสิ " อหํ อสุกฏฺฐานนฺนาม วณิชฺชาย คจฺฉามิ, เย อยฺยา ตํ ฐานํ คนฺตุกามา, เต นิกฺขมนฺตุ, มคฺเค ภิกฺขาย น กิลมิสฺสนฺตีติ. ตํ สุตฺวา ปญฺจสตา ภิกฺขู เตน สทฺธึ มคฺคํ ปฏิปชฺชึสุ. เตปิ โจรา " โส กิร วาณิโช[๑] นิกฺขนฺโตติ ตฺวา อฏวิยํ อฏฺฐํสุ. วาณิโชปิ คนฺตฺวา

๑. สี. ยุ. วณิชฺชาย.

อฏฺฐวีมุเข เอกสฺมึ คาเม นิวาสํ คเหตฺวา เทฺว ตโย ทิวเส โคณสกฏาทีนิ สํวิทหติ°, เตสมฺปน ภิกฺขูนํ นิพทฺธํ ภิกฺขํ เทติเยว. โจรา, ตสฺมึ อติจิรายนฺเต, "คจฺฉ, ตสฺส นิกฺขมนทิวสํ ญตฺวา เอหีติ เอกํ ปุริสํ ปหิณึสุ. โส ตํ คามํ คนฺตฺวา เอกํ สหายกํ ปุจฺฉิ "กทา วาณิโช นิกฺขมิสฺสตีติ. โส "ทฺวีหตีหจฺจเยนาติ วตฺวา "กิมตฺถมฺปน ปุจฺฉสีติ อาห. อถสฺส โส "มยํ ปญฺจสตา โจรา เอตสฺส อตฺถาย อฏฺฐวิยํ ฐิตาติ อาจิกฺขิ. อิตโร "เตนหิ คจฺฉ, สีฆํ นิกฺขมิสฺสตีติ ตํ อุยฺโยเชตฺวา "กินฺนุ โข โจเร วาเรมิ อุทาหุ วาณิชนฺติ จินฺเตตฺวา "กึ เม โจเรหิ, วาณิชํ นิสฺสาย ปญฺจสตา ภิกฺขู ชีวนฺติ, วาณิชสฺส สญฺญํ ทสฺสามีติ ตสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา "กทา คมิสฺสถาติ ปุจฺฉิตฺวา, "ตติยทิวเสติ วุตฺเต, "มยฺหํ วจนํ กโรถ, อฏฺฐวิยํ กิร ตุมฺหากํ อตฺถาย ปญฺจสตา โจรา ฐิตา, มา ตาว คมิตฺถาติ. "ตฺวํ กถํ ชานาสีติ. "เตสํ อนฺตเร มม สหาโย อตฺถิ, ตสฺส เม กถาย ญาตนฺติ. "เตนหิ กึ เม เอตฺโต คเตน, นิวตฺติตฺวา เคหเมว คมิสฺสามีติ. ตสฺมึ จิรายนฺเต ปุน เตหิ โจเรหิ ปหิโต ปุริโส อาคนฺตฺวา ตํ สหายกํ ปุจฺฉิตฺวา ตํ ปวตฺตึ สุตฺวา "นิวตฺติตฺวา กิร เคหเมว คมิสฺสตีติ คนฺตฺวา โจรานํ อาโรเจสิ. ตํ สุตฺวา โจรา ตโต นิกฺขมิตฺวา อิตรสฺมึ มคฺเค อฏฺฐํสุ. ตสฺมึ จิรายนฺเต ปุนปิ เต โจรา สหายกสฺส สนฺติเก ปุริสํ เปเสสส. โส เตสํ ตตฺถ ฐิตภาวํ ญตฺวา ปุน วาณิชสฺส อาโรเจสิ. วาณิโช

๑. สํวิทหิ.

" อิธาปิ เม เวกลฺลํ นตฺถิ, เอวํ สนฺเต เนว เอตฺโต คมิสฺสามิ, น อิโต, อิเธว ภวิสฺสามีติ ภิกฺขูนํ สนฺติกํ คนฺตฺวา อาห " ภนฺเต โจรา กิร มํ วิลุมฺปิตุกามา มคฺเค ฐตฺวา `อิทานิ ปุน นิวตฺติสฺสตีติ สุตฺวา อิตรสฺมึ มคฺเค ฐิตา, อหํ เอตฺโต วา อิโต วา อคนฺตฺวา โถกํ อิเธว ภวิสฺสามิ; ภทนฺตา อิธ วสิตุกามา วสนฺตุ, คนฺตุกามา อตฺตโน รุจิยา คจฺฉนฺตูติ. ภิกฺขู " เอวํ สนฺเต มยํ นิวตฺติสฺสามาติ วาณิชํ อาปุจฺฉิตฺวา ปุนทิวเส สาวตฺถึ คนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา นิสีทึสุ. สตฺถา " กึ ภิกฺขเว มหาธนวาณิเชน สทฺธึ น คมิตฺถาติ ปุจฺฉิตฺวา, " อาม ภนฺเต, มหาธนวาณิชสฺส วิลุมฺปนตฺถาย ทฺวีสุปิ มคฺเคสุ โจรา ปริยุฏฺฐึสุ, เตน โส ตตฺเถว ฐิโต, มยมฺปน ตํ อาปุจฺฉิตฺวา อาคตาติ วุตฺเต, " ภิกฺขเว มหาธนวาณิโช โจรานํ อตฺถิตาย มคฺคํ ปริวชฺเชติ; ชีวิตุกาโมปิ ปุริโส หลาหลํ วิสํ ปริวชฺเชติ; ภิกฺขุนาปิ `ตโย ภวา โจเรหิ ปริยุฏฺฐิตมคฺคสทิสาติ ญตฺวา ปาปํ ปริวชฺเชตุํ วฏฺฏตีติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

" วาณิโชว ภยํ มคฺคํ อปฺปสตฺโถ มหทฺธโน
วิสํ ชีวิตุกาโมว ปาปานิ ปริวชฺชเยติ.

ตตฺถ ภยนฺติ: ภายิตพฺพํ, โจเรหิ ปริยุฏฺฐิตตฺตา สปฺปฏิภยนฺติ อตฺโถ. อิทํ วุตฺตํ โหติ " ยถา มหทฺธโน วาณิโช อปฺปสตฺโถ สปฺปฏิภยํ มคฺคํ, ยถา[๑] ชีวิตุกาโม หลาหลํ วิสํ ปริวชฺเชติ; เอวํ

๑. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร "จาติ อตฺถิ.

ปณฺฑิโต ภิกฺขุ อปฺปมตฺตกานิปิ ปาปานิ ปริวชฺเชยฺยาติ.

เทสนาวสาเน เต ภิกฺขู สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณึสุ. สมฺปตฺตมหาชนสฺสาปิ สาตฺถิกา ธมฺมเทสนา อโหสีติ.

มหาธนวาณิชวตฺถุ.

๘. กุกฺกุฏมิตฺตวตฺถุ. (๑๐๒)

" ปาณิมฺหิ เจ วโณ นาสฺสาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต กุกฺกุฏมิตฺตนฺนาม เนสาทํ อารพฺภ กเถสิ.

ราชคเห กิเรกา เสฏฺฐิธีตา วยปฺปตฺตา สตฺตภูมิกสฺส ปาสาทสฺส อุปริคพฺเภ อารกฺขณตฺถาย เอกํ ปริจาริกํ ทตฺวา มาตาปีตูหิ วาสิยมานา เอกทิวสํ สายณฺหสมเย วาตปาเนน อนฺตรวีถึ โอโลเกนฺตี ปญฺจ ปาสสตานิ ปญฺจ จ สูลสตานิ อาทาย มิเค วธิตฺวา ชีวมานํ เอกํ กุกฺกุฏมิตฺตํ นาม เนสาทํ ปญฺจ มิคสตานิ วธิตฺวา เตสํ มํเสน มหาสกฏํ ปูเรตฺวา สกฏธูเร นิสีทิตฺวา มํสํ วิกฺกีณนตฺถาย นครํ ปวิสนฺตํ ทิสฺวา ตสฺมึ ปฏิพทฺธจิตฺตา หุตฺวา ปริจาริกาย หตฺเถ ปณฺณาการํ ทตฺวา " คจฺฉ, เอตสฺส ปณฺณาการํ ทตฺวา คมนกาลํ ญตฺวา เอหีติ เปเสสิ. สา คนฺตฺวา ตสฺส ปณฺณาการํ ทตฺวา ปุจฺฉิ " กทา คมิสฺสสีติ. " อชฺช มํสํ วิกฺกีณิตฺวา ปาโตว อสุกทฺวาเรน นาม นิกฺขมิตฺวา คมิสฺสามีติ. สา เตน กถิตํ กถํ สุตฺวา อาคนฺตฺวา

ตสฺสา อาโรเจสิ. เสฏฺฐิธีตา อตฺตนา คเหตพฺพยุตฺตกํ วตฺถาภรณชาตํ สํวิทหิตฺวา ปาโตว มลินวตฺถํ นิวาเสตฺวา กุฏํ อาทาย ทาสีหิ สทฺธึ อุทกติตฺถํ คจฺฉนฺตี วิย นิกฺขมิตฺวา ตํ ฐานํ คนฺตฺวา ตสฺสาคมนํ โอโลเกนฺตี อฏฺฐาสิ. โสปิ ปาโตว สกฏํ ปาเชนฺโต นิกฺขมิ. สาปิ ตสฺส ปจฺฉโต ปายาสิ. โส ตํ ทิสฺวา "อหํ ตํ `อสุกสฺส นาม ธีตาติ น ชานามิ, มา มํ อนุพนฺธิ อมฺมาติ อาห. "น มํ ตฺวํ ปกฺโกสสิ, อหํ อตฺตโน ธมฺมตาย อาคจฺฉามิ, ตฺวํ ตุณฺหี หุตฺวา อตฺตโน สกฏํ ปาเชหีติ. โส ปุนปฺปุนํ ตํ นิวาเรสิเยว. อถ นํ สา อาห "สิรึ นาม อตฺตโน สนฺติกํ อาคจฺฉนฺตึ นิวาเรตุํ น วฏฺฏตีติ. โส ตสฺสา นิสฺสํสเยน อตฺตโน อาคมนํ ญตฺวา ตํ สกฏํ อาโรเปตฺวา อคมาสิ. ตสฺสา[๑] มาตาปิตโร อิโตจิโต จ ปริเยสาเปตฺวา อปสฺสนฺตา "มตา ภวิสฺสตีติ มตกภตฺตํ กรึสุ. สาปิ เตน สทฺธึ สํวาสมนฺวาย ปฏิปาฏิยา สตฺต ปุตฺเต วิชายิตฺวา เต วยปฺปตฺเต ฆรพนฺธเนน พนฺธิ.

เอกทิวสํ[๒] สตฺถา ปจฺจูสสมเย โลกํ โวโลเกนฺโต กุกฺกุฏมิตฺตํ สปุตฺตํ สสุณิสํ อตฺตโน ญาณชาลสฺส อนฺโต ปวิฏฺฐํ ทิสฺวา "กินฺนุ โข เอตนฺติ อุปธาเรนฺโต เตส[๓] โสตาปตฺติมคฺคสฺส อุปนิสฺสยํ ทิสฺวา ปาโตว ปตฺตจีวรมาทาย ตสฺส ปาสฏฺฐานํ อคมาสิ. ตํทิวสํ ปาเส พนฺโธ เอกมิโคปิ นาโหสิ. สตฺถา ตสฺส ปาสมูเล ปทวลญฺชํ ทสฺเสตฺวา ปุรโต เอกสฺส คุมฺพสฺส เหฏฺฐาฉายาย นิสีทิ. กุกฺกุฏมิตฺโต ปาโตว ธนุ อาทาย ปาสฏฺฐานํ คนฺตฺวา อาทิโต

๑. สี. ยุ. ตสฺสาปิ. ๒. สี. ยุ. อเถกทิวสํ. ๓. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร "ปญฺจรสนฺนมฺปีติ อตฺถิ.

ปฏิจาย ปาเส โอโลกยมาโน ปาเส พทฺธํ เอกมฺปิ มิคํ อทิสฺวา สตฺถุ ปทวลญฺชํ อทฺทส. อถสฺส เอตทโหสิ "โก มยฺหํ พทฺธมิเค โมเจนฺโต วิจรตีติ. โส สตฺถริ อาฆาตํ พนฺธิตฺวา คจฺฉนฺโต คุมฺพมูเล นิสินฺนํ สตฺถารํ ทิสฺวา "อิมินา มม มิคา โมจิตา, มาเรสฺสามิ นนฺติ ธนุ อากฑฺฒิ. สตฺถา ธนุ อากฑฺฒิตุํ ทตฺวา วิสฺสชฺเชตุํ นาทาสิ. โส สรํ วิสฺสชฺเชตุมฺปิ โอโรเปตุมฺปิ อสกฺโกนฺโต ผาสุกาหิ ภิชฺชนฺตีหิ วิย มุขโต เขเฬน ปคฺฆรนฺเตน กิลนฺตรูโป อฏฺฐาสิ. อถสฺส ปุตฺตา เคหํ คนฺตฺวา "ปิตา โน จิรายติ กึ นุ โขติ วตฺวา "คจฺฉถ ตาตา ปิตุ สนฺติกนฺติ มาตรา เปสิตา ธนูนิ อาทาย คนฺตฺวา ปิตรํ ตถาฐิตํ ทิสฺวา "อยํ โน ปิตุ ปจฺจามิตฺโต ภวิสฺสตีติ สตฺตปิ ชนา ธนูนิ อากฑฺฒิตฺวา พุทฺธานุภาเวน, ยถา เนสํ ปิตา ฐิโต, ตเถว อฏฺฐํสุ. อถ เนสํ มาตา "กึ นุ โข ปิตา ปุตฺตา จิรายนฺตีติ สตฺตหิ สุณิสาหิ สทฺธึ คนฺตฺวา เต ตถาฐิเต ทิสฺวา "กสฺส นุ โข อิเม ธนูนิ อากฑฺฒิตฺวา ฐิตาติ โอโลเกนฺตี สตฺถารํ ทิสฺวา พาหา ปคฺคยฺห "มา เม ปิตรํ นาเสถ, มา เม ปิตรํ นาเสถาติ มหาสทฺทมกาสิ. กุกฺกุฏมิตฺโต ตํ สทฺทํ สุตฺวา จินฺเตสิ "นฏฺโฐ วตมฺหิ, สสุโร กิร เม เอส, อโห มยา ภาริยํ กมฺมํ กตนฺติ. ปุตฺตาปิสฺส "อยฺยโก กิร โน เอส, อโห ภาริยํ กมฺมนฺติ จินฺตยึสุ. กุกฺกุฏมิตฺโต "อยํ สสุโร เมติ เมตฺตจิตฺตํ อุปฏฺฐเปสิ. ปุตฺตาปิสฺส "อยฺยโก โนติ เมตฺตจิตฺตํ อุปฏฺฐเปสสฺ. อถ เนสํ มาตา เสฏฺฐิธีตา "ขิปฺปํ ธนูนิ ฉฑฺเฑตฺวา ปิตรํ เม

ขมาเปถาติ อาห. สตฺถา เตสํ มุทุจิตฺตํ[๑] ญตฺวา ธนุ โอตาเรตุํ อทาสิ. เต สพฺเพ สตฺถารํ วนฺทิตฺวา " ขมถ โน ภนฺเตติ ขมาเปตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. อถ เนสํ สตฺถา อนุปุพฺพีกถํ กเถสิ. เทสนาวสาเน กุกฺกุฏมิตฺโต สทฺธึ ปุตฺเตหิ เจว สุณิสาหิ จ อตฺตปญฺจทสโม โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิ. สตฺถา ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ วิหารํ อคมาสิ. อถ นํ อานนฺทตฺเถโร ปุจฺฉิ " อชฺช ภนฺเต กหํ คมิตฺถาติ. " กุกฺกุฏมิตฺตสฺส สนฺติกํ อานนฺทาติ. " ปาณาติปาตกมฺมสฺส โว ภนฺเต อการโก กโตติ. " อาม อานนฺท, โส อตฺตปญฺจทสโม อจลสทฺธาย ปติฏฺฐาย ตีสุ รตเนสุ นิกฺกงฺโข หุตฺวา ปาณาติปาตกมฺมสฺส อการโก ชาโตติ. ภิกฺขู อาหํสุ "นนุ ภนฺเต ภริยาปิสฺส อตฺถีติ. "อาม ภิกฺขเว, สา กุลเคเห กุมาริกาว หุตฺวา โสตาปตฺติผลํ ปตฺตาติ. ภิกฺขู กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ " กุกฺกุฏมิตฺตสฺส กิร ภริยา กุมาริกกาเลเยว โสตาปตฺติผลํ ปตฺวา ตสฺส เคหํ คนฺตฺวา สตฺต ปุตฺเต ลภิ, สา เอตฺตกํ กาลํ สามิเกน `ธนุ อาหร สเร อาหร สตฺตึ อาหร สูลํ อาหร ชาลํ อาหราติ วุจฺจมานา ตานิ อทาสิ, โส ตาย ทินฺนานิ อาทาย คนฺตฺวา ปาณาติปาตํ กโรติ[๒], กึ นุ โข โสตาปนฺนาปิ ปาณาติปาตํ กโรนฺตีติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา " กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, " อิมาย นามาติ วุตฺเต, " น ภิกฺขเว โสตาปนฺนา ปาณาติปาตํ กโรนฺติ, สา ปน " สามิกสฺส วจนํ กโรมีติ ตถา อกาสิ, `อิทํ คเหตฺวา เอส คนฺตฺวา

๑. มุทุจิตฺตตนฺติ ปเทน ภวิตพฺพํ. ๒. อกาสีติ. ยุตฺตตรํ.

ปาณาติปาตํ กโรตูติ ตสฺสา จิตฺตํ นตฺถิ; ปาณิตลสฺมึ หิ วเณ อสติ วิสํ คณฺหนฺตสฺส ตํ วิสํ อนุฑหิตุํ น สกฺโกติ; เอวเมว อกุสลเจตนาย อภาเวน ปาปํ อกโรนฺตสฺส ธนุอาทีนิ นีหริตฺวา ททโตปิ ปาปํ นาม น โหตีติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

" ปาณิมฺหิ เจ วโณ นาสฺส, หเรยฺย ปาณินา วิสํ,
นาพฺพณํ วิสมนฺเวติ นตฺถิ ปาปํ อกุพฺพโตติ.

ตตฺถ นาสฺสาติ: น ภเวยฺย. หเรยฺยาติ: หริตุํ สกฺกุเณยฺย. กึการณา? ยสฺมา นาพฺพณํ วิสมนฺเวติ. อพฺพณํ หิ ปาณึ วิสํ อนฺเวตุํ น สกฺโกติ; เอวเมว ธนุอาทีนิ นีหริตฺวา เทนฺตสฺสาปิ อกุสลเจตนาย อภาเวน ปาปํ อกุพฺพโต ปาปํ นาม นตฺถิ, อพฺพณํ หิ ปาณึ วิสํ วิย นาสฺส จิตฺตํ ปาปํ อนุคจฺฉตีติ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสุ.

อปเรน สมเยน ภิกฺขู กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ " โก นุ โข กุกฺกุฏมิตฺตสฺส สปุตฺตสฺส สสุณิสสฺส โสตาปตฺติมคฺคสฺส อุปนิสฺสโย, เกน การเณน เอส เนสาทกุเล นิพฺพตฺโตติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา " กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, "อิมาย นามาติ วุตฺเต, " ภิกฺขเว อตีเต กสฺสปทสพลสฺส ธาตุเจติยํ สํวิทหนฺตา เอวมาหํสุ `กึ นุ โข อิมสฺส เจติยสฺส มตฺติกา ภวิสฺสติ, กึ อุทกนฺติ. อถ เนสํ เอตทโหสิ `หริตาลมโนสิลา มตฺติกา ภวิสฺสติ, ติลเตลํ อุทกนฺติ. เต หริตาลมโนสิลา โกฏฺเฏตฺวา ติลเตเลน

สํสนฺทิตฺวา อิฏฺฐกาย ฆเฏตฺวา สุวณฺเณน ขจิตฺวา อนฺโต จินึสุ. พหิมุเข
ปน เอกฆนสุวณฺณิฏฺฐกาว อเหสุ. เอเกกา สตสหสฺสคฺฆนิกา
อโหสิ. เต, ยาว ธาตุนิธานา เจติเย นิฏฺฐิเต, จินฺตยึสุ
`ธาตุนิธานกาเล พหุนา ธเนน อตฺโถ, กนฺนุ โข เชฏฺฐกํ
กโรมาติ. อเถโก คามวาสี เสฏฺฐี `อหํ เชฏฺฐโก ภวิสฺสามีติ
ธาตุนิธานฏฺฐาเน เอกํ หิรญฺญโกฏึ ปกฺขิปิ. ตํ ทิสฺวา รฏฺฐวาสิโน
`อยํ นครเสฏฺฐี ธนเมว สํหรติ, เอวรูเป เจติเย เชฏฺฐโก ภวิตุํ
น สกฺโกติ, คามวาสี ปน โกฏิธนํ ปกฺขิปิตฺวา เชฏฺฐโกว ชาโตติ
อุชฺฌายึสุ. โส เตสํ กถํ สุตฺวา `อหํ เทฺว โกฏิโย ทตฺวา เชฏฺฐโก
ภวิสฺสามีติ เทฺว โกฏิโย อทาสิ. อิตโร `อหเมว เชฏฺฐโก ภวิสฺสามีติ
ติสฺโส โกฏิโย อทาสิ. เอวํ วฑฺเฒตฺวา, นครวาสี อฏฺฐ โกฏิโย
อทาสิ. คามวาสิโน ปน เคเห นวโกฏิธนเมว อตฺถิ, นครวาสิโน
จตฺตาฬีสโกฏิธนํ; ตสฺมา คามวาสี จินฺเตสิ `สจาหํ นว โกฏิโย
ทสฺสามิ, อยํ `ทส โกฏิโย ทสฺสามีติ วกฺขติ, อถ เม นิทฺธนภาโว
ปญฺญายิสฺสตีติ. โส เอวมาห `อหํ เอตฺตกํ ธนํ ทสฺสามิ, สปุตฺตทาโร จ
เจติยสฺส ทาโส ภวิสฺสามีติ สตฺต ปุตฺเต สตฺต สุณิสาโย ภริยญฺจ
คเหตฺวา อตฺตนา สทฺธึ เจติยสฺส นิยฺยาเทสิ. รฏฺฐวาสิโน `ธนํ
นาม สกฺกา อุปฺปาเทตุํ, อยมฺปน สปุตฺตทาโร อตฺตานํ นิยฺยาเทสิ,
อยเมว เชฏฺฐโก โหตูติ ตํ เชฏฺฐกํ กรึสุ. อิติ เต โสฬสปิ ชนา
เจติยสฺส ทาสา อเหสุ. รฏฺฐวาสิโน ปน เต ภุชิสฺเส กรึสุ.[๑] เอวํ

๑. สี. ยุ. อกํสุ.

สนฺเตปิ เจติยเมว ปฏิชคฺคิตฺวา ยาวตายุกํ ฐตฺวา ตโต จุตา เทวโลเก นิพฺพตฺตึสุ. เตสุ เอกํ พุทฺธนฺตรํ เทวโลเก วสนฺเตสุ อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท ภริยา ตโต จวิตฺวา ราชคเห เสฏฺฐิโน ธีตา หุตฺวา นิพฺพตฺติ. สา กุมาริกาว หุตฺวา โสตาปตฺติผลํ ปาปุณิ. อทิฏฺฐสจฺจสฺส ปน ปฏิสนฺธิ นาม ภาริยาติ ตสฺสา สามิโก สมฺปริวตฺตมาโน คนฺตฺวา เนสาทกุเล นิพฺพตฺติ. ตสฺส สห ทสฺสเนเนว เสฏฺฐิธีตรํ ปุพฺพสิเนโห อชฺโฌตฺถริ. วุตฺตมฺปิ เจตํ

" ปุพฺเพว สนฺนิวาเสน ปจฺจุปฺปนฺนหิเตน วา
เอวนฺตํ ชายเต เปมํ อุปฺปลํว ยโถทเกติ.

สา ปุพฺพสิเนเหน เนสาทกุลํ อคมาสิ. ปุตฺตาปิสฺสา เทวโลกา จวิตฺวา ตสฺสาเอว กุจฺฉิมฺหิ ปฏิสนฺธึ คณฺหึสุ. สุณิสาโยปิสฺสา ตตฺถ ตตฺถ นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺตา เตสํเยว เคหํ อคมํสุ. เอวํ เต สพฺเพปิ ตทา เจติยํ ปฏิชคฺคิตฺวา ตสฺส กมฺมสฺสานุภาเวน โสตาปตฺติผลํ ปตฺตาติ.

กุกฺกุฏมิตฺตวตฺถุ.

๙. โกกสุนขลุทฺทกวตฺถุ. (๑๐๓)

" โย อปฺปทุฏฺฐสฺส นรสฺส ทุสฺสตีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต โกกนฺนาม สุนขลุทฺทกํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร เอกทิวสํ ปุพฺพณฺหสมเย ธนน อาทาย สุนขปริวุโต อรญฺญํ คจฺฉนฺโต อนฺตรามคฺเค เอกํ ปิณฺฑจาริกํ ภิกฺขุํ ปิณฺฑาย จรนฺตํ ทิสฺวา กุชฺฌิตฺวา " กาฬกณฺณิ เม ทิฏฺโฐ, อชฺช กิญฺจิ น ลภิสฺสามีติ จินฺเตนฺโต ปกฺกามิ. เถโรปิ คาเม ปิณฺฑาย จริตฺวา กตภตฺตกิจฺโจ ปุน วิหารํ ปายาสิ.[๑] อิตโรปิ อรญฺเญ วิจริตฺวา กิญฺจิ อลภิตฺวา ปจฺจาคจฺฉนฺโต ปุน เถรํ ทิสฺวา " อชฺชาหํ อิมํ กาฬกณฺณึ ทิสฺวา อรญฺญํ คโต กิญฺจิ น ลภึ, อิทานิ เม ปุนปิ อภิมุโข ชาโต, สุนเขหิ นํ ขาทาเปสฺสามีติ สญฺญํ ทตฺวา สุนเข วิสฺสชฺเชสิ. เถโร " มา เอวํ กริ อุปาสกาติ ยาจิ. โส " อชฺชาหํ ตว สมฺมุขีภูตตฺตา กิญฺจิ นาลตฺถํ, ปุนปิ เม สมฺมุขีภาวํ อาคโตสิ, ขาทาเปสฺสามิ ตนฺติ วตฺวา สุนเข อุยฺโยเชสิ. เถโร เวเคน เอกํ รุกฺขํ อภิรุหิตฺวา ปุริสปฺปมาเณ ฐาเน นิสีทิ. สุนขา รุกฺขํ ปริวารยึสุ. โกโก คนฺตฺวา " รุกฺขํ อภิรุหโตปิ เต โมกฺโข นตฺถีติ สรตุณฺเฑน เถรสฺส ปาทตเล วิชฺฌิ. เถโร "มา เอวํ กโรหีติ ยาจิเยว. อิตโร ตสฺส ยาจนํ อนาทยิตฺวา ปุนปฺปุนํ วิชฺฌิเยว. เถโร, เอกสฺมึ ปาทตเล วิชฺฌิยมาเน, ตํ อุกฺขิปิตฺวา ทุติยํ โอลมฺเพติ. ตสฺมึปิ วิชฺฌิยมาเน ตํ อุกฺขิปติ. เอวมสฺส โส ยาจนํ อนาทยิตฺวา เทฺวปิ ปาทตลานิ

๑. สี. ยุ. ปาวิสิ.

วิชฺฌิเยว. เถรสฺส สรีรํ อุกฺกาหิ อาทิตฺตํ วิย อโหสิ. โส เวทนานุวตฺตี หุตฺวา สตึ ปจฺจุปฏฺฐาเปตุํ นาสกฺขิ; ปารุตจีวรํ ภสฺสนฺตํปิ น สลฺลกฺเขสิ. ตํ ปตมานํ โกกํ สีสโต ปฏฺฐาย ปริกฺขิปนฺตเมว ปติ. สุนขา "เถโร ปติโตติ สญฺญาย จีวรนฺตรํ ปวิสิตฺวา อตฺตโน สามิกํ ลุญฺจิตฺวา ขาทนฺตา อฏฺฐิมตฺตาวเสสํ กรึสุ. สุนขา จีวรนฺตรโต นิกฺขมิตฺวา พหิ อฏฺฐํสุ. อถ เนสํ เถโร เอกํ สุกฺขทณฺฑกํ ภญฺชิตฺวา ขิปิ. สุนขา เถรํ ทิสฺวา "สามิโกว อมฺเหหิ ขาทิโตติ ญตฺวา อรญฺญํ ปวิสึสุ. เถโร กุกฺกุจฺจํ อุปฺปาเทสิ "มม จีวรนฺตรํ ปวิสิตฺวา เอส นฏฺโฐ, อโรคํ นุ โข เม สีลนฺติ. โส รุกฺขา โอตริตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา อาทิโต ปฏฺฐาย ตํ ปวตฺตึ อาโรเจตฺวา "ภนฺเต มม จีวรํ นิสฺสาย โส อุปาสโก นฏฺโฐ, กจฺจิ เม อโรคํ สีลํ, กจฺจิ เม อตฺถิ สมณภาโวติ ปุจฺฉิ. สตฺถา ตสฺส วจนํ สุตฺวา "ภิกฺขุ อโรคํ ตว สีลํ, อตฺถิ เต สมณภาโว: โส อปฺปทุฏฺฐสฺส ปทุสฺสิตฺวา วินาสํ ปตฺโต, น เกวลญฺจ อิทาเนว, อตีเตปิ อปฺปทุฏฺฐานํ ปทุสฺสิตฺวา วินาสํ ปตฺโตเยวาติ วตฺวา ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต อตีตํ อาหริ:

"อตีเต กิร เอโก เวชฺโช เวชฺชกมฺมตฺถาย คามํ วิจริตฺวา กิญฺจิ กมฺมํ อลภิตฺวา ฉาตชฺฌตฺโต นิกฺขมิตฺวา คามทฺวาเร สมฺพหุเล กุมารเก กีฬนฺเต ทิสฺวา `อิเม สปฺเปน ฑํสาเปตฺวา ติกิจฺฉิตฺวา อาหารํ ลภิสฺสามีติ เอกสฺมึ รุกฺขพิเล สีสํ นีหริตฺวา นิปนฺนํ สปฺปํ ทสฺเสตฺวา `อมฺโภ กุมารกา เอส สาลิกโปตโก, คณฺหถ

นนฺติ อาห. อเถโก กุมารโก สปฺปํ คีวายํ ทฬฺหํ คเหตฺวา นีหริตฺวา ตสฺส สปฺปภาวํ ญตฺวา วิรวนฺโต อวิทูเร ฐิตสฺส เวชฺชสฺส มตฺถเก ขิปิ. สปฺโป เวชฺชสฺส ขนฺธฏฺฐิกํ ปริกฺขิปิตฺวา ทฬฺหํ ฑํสิตฺวา ตตฺเถว ชีวิตกฺขยํ ปาเปสิ. เอวเมส [โกโก สุนขลุทฺทโก] ปุพฺเพปิ อปฺปทุฏฺฐสฺส ปทุสฺสิตฺวา วินาสํ ปตฺโตเยวาติ.

สตฺถา อิมํ อตีตํ อาหริตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

" โย อปฺปทุฏฺฐสฺส นรสฺส ทุสฺสติ
สุทฺธสฺส โปสสฺส อนงฺคณสฺส,
ตเมว พาลํ ปจฺเจติ ปาปํ
สุขุโม รโช ปฏิวาตํว ขิตฺโตติ.

ตตฺถ อปฺปทุฏฺฐสฺสาติ อตฺตโน วา สพฺพสตฺตานํ วา อปฺปทุฏฺฐสฺส. นรสฺสาติ: สตฺตสฺส. ทุสฺสตีติ: อปรชฺฌติ. สุทฺธสฺสาติ: นิรปราธสฺเสว. โปสสฺสาติ อิทมฺปิ อปเรนาการेน สตฺตาธิวจนเมว. อนงฺคณสฺสาติ: นิกฺกิเลสสฺส. ปจฺเจตีติ: ปฏิเอติ. ปฏิวาตนฺติ: ยถา เอเกน ปุริเสน ปฏิวาเต ฐิตํ ปหริตุกามตาย ขิตฺโต สุขุโม รโช ตเมว ปุริสํ ปจฺเจติ ตสฺเสว อุปริ ปตติ; เอวเมว โย ปุคฺคโล อปฺปทุฏฺฐสฺส ปุริสสฺส ปาณิปฺปหาราทีนิ ททนฺโต ปทุสฺสติ ตเมว พาลํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สมฺปราเย วา นิรยาทีสุ วิปจฺจมานํ ตํ ปาปํ วิปากทุกฺขวเสน ปจฺเจตีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน โส ภิกฺขุ อรหตฺเต ปติฏฺฐหิ. สมฺปตฺตปริสายปิ สาตฺถิกา ธมฺมเทสนา อโหสีติ.

โกกสุนขลุทฺทกวตฺถุ.

๑๐. มณิการกุลุปกติสฺสตฺเถรวตฺถุ. (๑๐๔)

" คพฺภเมเก อุปฺปชฺชนฺตีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต มณิการกุลุปกํ ติสฺสตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร เถโร เอกสฺส มณิการสฺส กุเล ทฺวาทส วสฺสานิ ภุญฺชิ. ตสฺมึ กุเล ชายปติกา มาตาปิตุฏฺฐาเน ฐตฺวา เถรํ ปฏิชคฺคึสุ. อเถกทิวสํ [โส] มณิกาโร เถรสฺส ปุรโต มํสํ ฉินฺทนฺโต นิสินฺโน โหติ. ตสฺมึ ขเณ ราชา ปเสนทิโกสโล เอกํ มณิรตนํ "อิมํ โธวิตฺวา วิชฺฌิตฺวา ปหิณตูติ เปเสสิ. มณิกาโร สโลหิเตเนว หตฺเถน ตํ ปฏิคฺคเหตฺวา เปฬาย อุปริ ฐเปตฺวา หตฺถโธวนตฺถํ อนฺโต ปาวิสิ. ตสฺมึ ปน เคเห โปสาวนิยโกญฺจสกุโณ อตฺถิ. โส โลหิตคนฺเธน มํสสญฺญาย ตํ มณึ, เถรสฺส ปสฺสนฺตสฺเสว, คิลิ มณิกาโร อาคนฺตฺวา มณึ อปสฺสนฺโต " มณิ โว คหิโตติ ภริยญฺจ ธีตรญฺจ ปุตฺตญฺจ ปฏิปาฏิยา ปุจฺฉิตฺวา, เตหิ " น คณฺหามาติ. วุตฺเต, " เถเรน คหิโต ภวิสฺสตีติ จินฺเตตฺวา ภริยาย สทฺธึ มนฺเตสิ " เถเรน คหิโต ภวิสฺสตีติ. "สามิ มา เอวํ อวจ, เอตฺตกํ กาลํ

มยา เถรสฺส กิญฺจิ วชฺชํ น ทิฏฺฐปุพฺพํ, น โส มณึ คณฺหาตีติ. มณิกาโร เถรํ ปุจฺฉิ "ภนฺเต อิมสฺมึ ฐาเน มณิรตนํ ตุมฺเหหิ คหิตนฺติ. "น คณฺหามิ อุปาสกาติ. "ภนฺเต อิธ อญฺโญ นตฺถิ, ตุมฺเหหิเยว คหิโต ภวิสฺสติ, เทถ เม มณิรตนนฺติ. โส, ตสฺมึ อสมฺปฏิจฺฉนฺเต, ปุน ภริยํ อาห "เถเรเนว มณิ คหิโต, ปีเฬตฺวา นํ ปุจฺฉิสฺสามีติ. "สามิ มา โน นาเสหิ, วรํ อมฺเหหิ ทาสพฺยํ[1] อุปคนฺตต, น จ เอวรูปํ เถรํ วตฺตุนฺติ. โส "สพฺเพว มยํ ทาสพฺยํ อุปคจฺฉนฺตา มณึ น อคฺฆามาติ รชฺชุ คเหตฺวา เถรสฺส สีสํ เวเฐตฺวา ทณฺฑเกน ฆฏฺเฏสิ. เถรสฺส สีสโต จ กณฺณนาสาหิ จ โลหิตํ ปคฺฆริ. อกฺขีนิ นิกฺขมนาการปฺปตฺตานิ อเหสส. โส เวทนาปฺปตฺโต ภูมิยํ ปติ. โกญฺโจ โลหิตคนฺเธน อาคนฺตฺวา โลหิตํ ปิวติ.[2] อถ นํ มณิกาโร เถเร อุปฺปนฺนโกธเวเคน "ตฺวํ กึ กโรสีติ ปาเทน ปหริตฺวา ขิปิ. โส เอกปฺปหาเรเนว มริตฺวา ปริวตฺตมาโน ปติ. เถโร ตํ ทิสฺวา "อุปาสก สีสเวฐนํ ตาว เม สิถิลํ กตฺวา อิมํ โกญฺจํ โอโลเกหิ, มโต วา โน วาติ. อถ นํ โส อาห "เอโส วิย ตฺวํปิ มริสฺสสีติ.[3] "อุปาสก อิมินา [โส] มณิ คิลิโต, สเจ อยํ น มริสฺสติ, น เต อหํ มรนฺโตปิ มณึ อาจิกฺขิสฺสนฺติ. โส ตสฺส อุทรํ ผาเลตฺวา มณึ ทิสฺวา ปเวธนฺโต สํวิคฺคมานโส เถรสฺส ปาทมูเล นิปชฺชิตฺวา "ขมถ เม ภนฺเต, อชานนฺเตน มยา กตนฺติ

๑. สี. ยุ. ทาสตฺตํ. ๒. สี. ยุ. ปิวิ. ๓. สี. ยุ. มราหีติ.

อาห. " อุปาสก เนว ตุยฺหํ โทโส อตฺถิ, น มยฺหํ, วฏฺฏสฺเสว[1] โทโส, ขมามิ เตติ. " ภนฺเต สเจ เม ขมถ, ปกตินิยาเมเนว เม เคเห นิสีทิตฺวา ภิกฺขํ คณฺหถาติ. " อุปาสก นทานาหํ อิโต ปฏฺฐาย ปเรสํ เคหสฺส อนฺโตฉทนํ ปวิสิสฺสามิ, อนฺโตเคหปฺปเวสนสฺเสว หิ อยํ โทโส, อิโต ปฏฺฐาย ปาเทสุ วหนฺเตสุ เคหทฺวาเร ฐิโตว ภิกฺขํ คณฺหิสฺสามีติ วตฺวา ธูตงฺคํ สมาทาย อิมํ คาถมาห

" ปจฺจติ มุนิโน ภตฺตํ โถกํ โถกํ กุเล กุเล,
ปิณฺฑิกาย จริสฺสามิ, อตฺถิ ชงฺฆพลํ มมาติ.[2]

อิมญฺจ ปน วตฺวา เถโร เตเนว พฺยาธินา นจิรสฺเสว ปรินิพฺพายิ. โกณฺโจ มณิการสฺส ภริยาย กุจฺฉิสฺมึ ปฏิสนฺธึ คณฺหิ. มณิกาโร กาลํ กตฺวา นิรเย นิพฺพตฺติ. มณิการสฺส ภริยา เถเร มุทุจิตฺตตาย กาลํ กตฺวา เทวโลเก นิพฺพตฺติ. ภิกฺขู สตฺถารํ เตสํ อภิสมฺปรายํ ปุจฺฉึสุ. สตฺถา " ภิกฺขเว อิเธกจฺเจ คพฺเภ นิพฺพตฺตนฺติ, เอกจฺเจ ปาปการิโน นิรเย นิพฺพตฺตนฺติ, เอกจฺเจ กตกลฺยาณา เทวโลเก นิพฺพตฺตนฺติ, อนาสวา ปน ปรินิพฺพายนฺตีติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

" คพฺภเมเก อุปฺปชฺชนฺติ, นิรยํ ปาปกมฺมิโน,
สคฺคํ สุคติโน ยนฺติ, ปรินิพฺพนฺติ อนาสวาติ.

ตตฺถ คพฺภนฺติ: อิธ มนุสฺสคพฺโภว อธิปฺเปโต. เสสเมตฺถ อุตฺตานตฺถเมวาติ.

๑. สี. ยุ. วฏฺฏสฺเสเวส. ๒. ขุ. เถร. ๒๖/๓๐๗.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

มณิการกุลุปกติสฺสตฺเถรวตฺถุ.

๑๑. ตโยชนวตฺถุ. (๑๐๕)

" น อนฺตลิกฺเข น สมุทฺทมชฺเฌติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ตโย ชเน อารพฺภ กเถสิ.

สตฺถริ กิร เชตวเน วิหรนฺเต สมฺพหุลา ภิกฺขู สตฺถุ ทสฺสนตฺถาย อาคจฺฉนฺตา เอกํ คามํ ปิณฺฑาย ปวิสึสุ. คามวาสิโน เตสํ ปตฺเต อาทาย อาสนสาลายํ นิสีทาเปตฺวา ยาคุขชฺชกํ ทตฺวา ปิณฺฑปาตเวลํ อาคมยมานา ธมฺมํ สุณนฺตา นิสีทึสุ. ตสฺมึ ขเณ ภตฺตํ ปจิตฺวา สูปพฺยญฺชเน ปจมานาย[๑] เอกิสฺสา อิตฺถิยา อุทฺธนโต อคฺคิชาลา อุฏฺฐหิตฺวา ฉทนํ คณฺหิ. ตโต เอกํ ติณกรฬํ อุฏฺฐหิตฺวา ฌายมานํ อากาสํ ปกฺขนฺทิ. ตสฺมึ ขเณ เอโก กาโก อากาเสน คจฺฉนฺโต ตตฺถ คีวํ ปเวเสตฺวา ติณวลฺลิปลิเวฐิโต ฌายิตฺวา คามมชฺเฌ ปติ. ภิกฺขู ตํ ทิสฺวา " อโห ภาริยํ กมฺมํ, ปสฺสถาวุโส กาเกน ปตฺตํ วิปฺปการํ, อิมินา กตกมฺมํ อญฺญตฺร สตฺถารา โก ชานิสฺสติ, สตฺถารมสฺส กมฺมํ ปุจฺฉิสฺสามาติ จินฺเตตฺวา ปกฺกมึสุ.

อปเรสํ[๒] ภิกฺขูนํ สตฺถุ ทสฺสนตฺถาย นาวํ อภิรุยฺห คจฺฉนฺตานํ

๑. สี. ยุ. สูปพฺยญฺชนํ ธูปยมานาย. ๒. สี. ยุ. อปเรสมฺปิ.

นาวา สมุทฺทมชฺเฌ นิจฺจลา ว อฏฺฐาสิ. มนุสฺสา " กาฬกณฺณินา เอตฺถ ภวิตพฺพนฺติ สลากํ วิจาเรสส. นาวิกสฺส จ ภริยา ปฐมวเย ฐิตา ทสฺสนียา, สลากา ตสฺสา ปาปุณิ. " สลากํ ปุน วิจาเรถาติ วตฺวา ยาวตติยํ วิจารยึสุ. ติกฺขตฺตุมฺปิ ตสฺสาเยว ปาปุณิ. มนุสฺสา " กึ สามีติ นาวิกสฺส มุขํ โอโลเกสส. นาวิโก " น สกฺกา เอติสฺสา อตฺถาย มหาชนํ นาเสตต, อุทเก นํ ขิปถาติ อาห. สา คเหตฺวา อุทเก ขิปิยมานา มรณภยตชฺชิตา มหาวิรวมกาสิ. ตํ สุตฺวา นาวิโก " โก อตฺโถ อิมิสฺสา อาภรเณหิ นฏฺเฐหิ, สพฺพาภรณานิ โอมุญฺจิตฺวา เอกํ ปิโลติกํ นิวาสาเปตฺวา ฉฑฺเฑถ นํ, อหมฺปเนตํ อุทกปิฏฺเฐ ปลฺวมานํ๑ ทฏฺฐุํ น สกฺขิสฺสามิ; ตสฺมา ยถา นํ อหํ น ปสฺสามิ; เอวํ วาลุกกุฏํ คีวายํ พนฺธิตฺวา สมุทฺเท ขิปถาติ. เต ตถา กรึสุ. ตมฺปิ ปติตฏฺฐาเนเยว มจฺฉกจฺฉปา วิลุมฺปึสุ. ภิกฺขู ตํ ปวตฺตึ สุตฺวา " สตฺถารํ ฐเปตฺวา โก อญฺโญ เอติสฺสา อิตฺถิยา กมฺมํ ชานิสฺสติ, สตฺถารมสฺสา กมฺมํ ปุจฺฉิสฺสามาติ อิจฺฉิตฏฺฐานํ ปตฺวา นาวาโต โอรุยฺห ปกฺกมึสุ.

อปเรปิ สตฺต ภิกฺขู ปจฺจนฺตโต สตฺถารํ ทสฺสนตฺถาย คจฺฉนฺตา สายํ เอกํ วิหารํ ปวิสิตฺวา วสนฏฺฐานํ ปุจฺฉึสุ. เอกสฺมิญฺจ เลเณ สตฺต มญฺจา โหนฺติ, เตสํ ตเทว ลภิตฺวา ตตฺถ นิปนฺนานํ, รตฺติภาเค กูฏาคารมตฺโต ปาสาโณ ปวฏฺฏมาโน อาคนฺตฺวา เลณทฺวารํ ปิทหิ. เนวาสิกา ภิกฺขู " มยํ อิมํ เลณํ อาคนฺตุกภิกฺขูนํ

๑. ยุ. มรมานํ.

ปาปยิมฺหา, อยญฺจ มหาปาสาโณ เลณทฺวารํ ปิทหนฺโต อฏฺฐาสิ, อปเนสฺสาม นนฺติ สมนฺตา สตฺตหิ คาเมหิ มนุสฺเส สนฺนิปาเตตฺวา ตํ วายมนฺตาปิ ฐานา จาเลตุํ นาสกฺขึสุ. อนฺโต ปวิฏฺฐภิกฺขูปิ วายมึสฺเยว. เอวํ สนฺเตปิ สตฺตาหํ ปาสาณํ จาเลตุํ นาสกฺขึสุ. อาคนฺตุกา ภิกฺขู สตฺตาหํ ฉาตชฺฌตฺตา มหาทุกฺขํ อนุภวึสุ. สตฺตเม ทิวเส ปาสาโณ สยเมว ปวฏฺฏิตฺวา อปคโต. ภิกฺขู นิกฺขมิตฺวา "อมฺหากํ อิมํ ปาปํ อญฺญตฺร สตฺถารา โก ชานิสฺสติ, สตฺถารํ ปุจฺฉิสฺสามาติ จินฺเตตฺวา ปกฺกมึสุ. เต ปุริเมหิ สทฺธึ อนฺตรามคฺเค สมาคนฺตฺวา สพฺเพ เอกโตว สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสินฺนา สตฺถารา กตปฏิสนฺถารา อตฺตนา ทิฏฺฐานุภูตานิ การณานิ ปฏิปาฏิยา ปุจฺฉึสุ. สตฺถาปิ เตสํ ปฏิปาฏิยา เอวํ พฺยากาสิ:

"ภิกฺขเว โส ตาว กาโก อตฺตนา กตกมฺมเมว อนุโภสิ. อตีเต หิ พาราณสิยํ เอโก กสโก อตฺตนา โคณํ ทเมนฺโต ทเมตุํ นาสกฺขิ. โส หิสฺส โคโณ โถกํ คนฺตฺวา นิปชฺชิ, โปเถตฺวา อุฏฺฐาปิโตปิ โถกํ คนฺตฺวา ปุนปิ ตเถว นิปชฺชิ. โส วายมิตฺวาปิ ตํ ทเมตุํ อสกฺโกนฺโต โกธาภิภูโต หุตฺวา `อิโตทานิ ปฏฺฐาย สุขํ นิปชฺชิสฺสสีติ ตํ ปลาลปิณฺฑํ วิย กโรนฺโต ปลาเลน ตสฺส คีวํ ปลิเวเฐตฺวา อคฺคึ อทาสิ. โคโณ ตตฺเถว ฌายิตฺวา มโต. ตทา ภิกฺขเว เตน กาเกน ตํ ปาปกมฺมํ กตํ, โส ตสฺส วิปาเกน ทีฆรตฺตํ นิรเย ปจิตฺวา วิปากาวเสเสน สตฺตกฺขตฺตุํ กากโยนิยํ

นิพฺพตฺติตฺวา เอวเมว อากาเส ฌายิตฺวา มโตติ.

" สาปิ ภิกฺขเว อิตฺถี อตฺตนา กตกมฺมเมว อนุโภสิ. สา หิ อตีเต พาราณสิยํ เอกสฺส คหปติกสฺส ภริยา อุทกาหรณโกฏฺฏนปจนาทีนิ สพฺพกิจฺจานิ สหตฺเถเนว อกาสิ. ตสฺสา เอโก สุนโข ตํ เคเห สพฺพกิจฺจานิ กุรุมานํ โอโลเกนฺโต นิสีทิ. เขตฺเต ภตฺตํ หรนฺติยา ทารุปณฺณาทีนํ วา อตฺถาย อรญฺญํ คจฺฉนฺติยา โส ตาย สทฺธึเยว คจฺฉติ. ตํ ทิสฺวา ทหรมนุสฺสา `อมฺโภ นิกฺขนฺโต สุนขลุทฺทโก, อชฺช มยํ มํเสน ภุญฺชิสฺสามาติ อุปฺผณฺเฑนฺติ. สา เตสํ กถาย มงฺกุ หุตฺวา สุนขํ เลฑฺฑุทณฺฑาทีหิ ปหริตฺวา ปลาเปสิ. สุนโข นิวตฺติตฺวา ปุน อนุพนฺธิ. โส กิร ตสฺสา ตติเย อตฺตภาเว สามิโก อโหสิ; ตสฺมา สิเนหํ ฉินฺทิตุํ น สกฺโกติ. กิญฺจาปิ หิ อนมตคฺเค สํสาเร ชายา วา ปติ วา อภูตปุพฺโพ นาม นตฺถิ, อวิทูเร ปน อตฺตภาเว ญาตเกสุ อธิมตฺโต สิเนโห โหติ; ตสฺมา โส ตํ วิชหิตุํ น สกฺโกติ. สา ตสฺส กุชฺฌิตฺวา เขตฺเต สามิกสฺส ยาคุํ หรมานา รชฺชุ อุจฺฉงฺเค ฐเปตฺวา อคมาสิ. สุนโข ตาเยว สทฺธึ คโต. สา สามิกสฺส ยาคุํ ทตฺวา ตุจฺฉกุฏํ อาทาย เอกํ อุทกฏฺฐานํ คนฺตฺวา กุฏํ วาลุกาย ปูเรตฺวา สมีเป โอโลเกตฺวา ฐิตสฺส สุนขสฺส สทฺทมกาสิ. สุนโข `จิรสฺสํ วต เม อชฺช มธุรกถา ลทฺธาติ นงฺคุฏฺฐํ จาเลนฺโต ตํ อุปสงฺกมิ. สา ตํ คีวายํ ทฬฺหํ คเหตฺวา เอกาย รชฺชุโกฏิยา กุฏํ พนฺธิตฺวา เอกํ รชฺชโกฏึ สุนขสฺส คีวายํ พนฺธิตฺวา กุฏํ อุทกาภิมุขํ ปวฏฺเฏสิ. สุนโข กุฏํ อนุพนฺธนฺโต

อุทเก ปติตฺวา ตตฺเถว กาลมกาสิ. สา ตสฺส กมฺมสฺส วิปาเกน ทีฆรตฺตํ นิรเย ปจิตฺวา วิปากาวเสเสน อตฺตภาวสเต วาลุกาย กุฏํ คีวายํ พนฺธิตฺวา อุทเก ปกฺขิตฺตา กาลมกาสีติ.

" ตุมฺเหหิปิ ภิกฺขเว อตฺตนา กตกมฺมเมว อนุภูตํ. อตีตสฺมึ หิ พาราณสีวาสิโน สตฺต โคปาลทารกา เอกสฺมึ อฏวิปฺปเทเส สตฺตาหวาเรน คาวิโย วิจาเรนฺตา เอกทิวสํ คาวิโย วิจาเรตฺวา อาคจฺฉนฺตา เอกํ มหาโคธํ ทิสฺวา อนุพนฺธึสุ. โคธา ปลายิตฺวา เอกํ วมฺมิกํ ปาวิสิ. ตสฺส ปน วมฺมิกสฺส สตฺต ฉิทฺทานิ. ทารกา " มยํ อิทานิ คเหตุํ น สกฺขิสฺสาม, เสฺว อาคนฺตฺวา คณฺหิสฺสามาติ เอเกโกเอเกกํ สาขาภงฺคมุฏฺฐิมาทาย สตฺตปิ ชนา สตฺต ฉิทฺทานิ ปิทหิตฺวา ปกฺกมึสุ. เต ปุนทิวเส ตํ โคธํ อมนสิกริตฺวา อญฺญสฺมึ ปเทเส คาวิโย วิจาเรตฺวา สตฺตเม ทิวเส คาวิโย อาทาย คจฺฉนฺตา ตํ วมฺมิกํ ทิสฺวา สตึ ปฏิลภิตฺวา " กา นุ โข ตสฺสา โคธาย ปวตฺตีติ อตฺตนา อตฺตนา ปิทหิตานิ ฉิทฺทานิ วิวรึสุ. โคธา ชีวิเต นิราลยา หุตฺวา อฏฺฐิจมฺมาวเสสา ปเวธมานา นิกฺขมิ. เต ตํ ทิสฺวา อนุกมฺปํ กตฺวา `มา นํ มาเรถ, สตฺตาหํ ฉินฺนภตฺตา ชาตาติ ตสฺสา ปิฏฺฐึ ปริมชฺชิตฺวา `สุเขน คจฺฉาหีติ วิสฺสชฺเชสส. เต โคธาย อมาริตตฺตา นิรเย ตาว น ปจฺจึสุ. เต ปน สตฺต ชนา เอกโต หุตฺวา จุทฺทสสุ อตฺตภาเวสุ สตฺต สตฺต ทิวสานิ ฉินฺนภตฺตา อเหสส. ตทา ภิกฺขเว ตุมฺเหหิ สตฺตหิ โคปาลเกหิ หุตฺวา ตํ กมฺมํ กตนฺติ. เอวํ สตฺถา เตหิ ปุฏฺฐปุฏฺฐํ ปญฺหํ พฺยากาสิ.[๑]

๑. สี. ยุ. เอวํ วตฺวา เตหิ ปุฏฺฐปญฺเห พฺยากาสิ.

อเถโก ภิกฺขุ สตฺถารํ อาห " กึ ปน ภนฺเต ปาปกมฺมํ กตฺวา อากาเส อุปฺปติตสฺสาปิ สมุทฺทํ ปกฺขนฺตสฺสาปิ ปพฺพตนฺตรํ ปวิฏฺฐสฺสาปิ๑ โมกฺโข นตฺถีติ. สตฺถา " เอวเมว ภิกฺขเว, อากาสาทีสุปิ เอกปเทโสปิ นตฺถิ, ยตฺร ฐิโต ปาปกมฺมโต มุจฺเจยฺยาติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

" น อนฺตลิกฺเข, น สมุทฺทมชฺเฌ,
น ปพฺพตานํ วิวรํ ปวิสฺส,
น วิชฺชเต โส ชคติปฺปเทโส,
ยตฺรฏฺฐิโต มุจฺเจยฺย ปาปกมฺมาติ.

ตสฺสตฺโถ " สเจ หิ โกจิ `อิมินา อุปาเยน ปาปกมฺมโต มุจฺจิสฺสามีติ อนฺตลิกฺเข วา นิสีเทยฺย, จตุราสีติโยชนสหสฺสคมฺภีรํ มหาสมุทฺทํ วา ปวิเสยฺย, ปพฺพตนฺตเร วา นิสีเทยฺย, เนว ปากกมฺมโต มุจฺเจยฺย. ปุรตฺถิมาทีสุ หิ ชคติปฺปเทเสสุ ปจวีภาเคสุ น โส วาลคฺคมตฺโตปิ โอกาโส อตฺถิ, ยตฺถ ฐิโต ปาปกมฺมโต มุจฺจิตุํ สกฺกุเณยฺยาติ.

เทสนาวสาเน เต ภิกฺขู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสุ. สมฺปตฺตมหาชนสฺสาปิ สาตฺถิกา ธมฺมเทสนา อโหสีติ.

ตโยชนวตฺถุ.

๑. สี. ยุ. ปวิสนฺตสฺสาปิ.

๑๒. สุปฺปพุทฺธสกฺกวตฺถุ. (๑๐๖)

" น อนฺตลิกฺเข น สมุทฺทมชฺเฌติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา นิโคฺรธาราเม วิหรนฺโต สุปฺปพุทฺธํ สกฺกํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร " อยํ มม ธีตรํ ฉฑฺเฑตฺวา นิกฺขนฺโต มม ปุตฺตํ ปพฺพาเชตฺวา ตสฺส เวริฏฺฐาเน ฐิโต จาติ อิเมหิ ทฺวีหิ การเณหิ สตฺถริ อาฆาตํ พนฺธิตฺวา เอกทิวสํ " นทานิสฺส นิมนฺตนฏฺฐานํ คนฺตฺวา ภุญฺชิตุํ ทสฺสามีติ คมนมคฺคํ ปิทหิตฺวา อนฺตรวีถิยํ สุรํ ปิวนฺโต นิสีทิ. อถสฺส, สตฺถริ ภิกฺขุสงฺฆปริวุเต ตํ ฐานํ อาคเต, "สตฺถา อาคโตติ อาโรเจสส. โส อาห " ปุรโต คจฺฉถ, ตสฺส วเทถ `นายํ มยา มหลฺลกตโรติ นาสฺส มคฺคํ ทสฺสามีติ, ปุนปฺปุนํ วุจฺจมาโนปิ ตเถว วตฺวา นิสีทิ. สตฺถา มาตุลสฺส สนฺติกา มคฺคํ อลภิตฺวา ตโต นิวตฺติ. โสปิ เอกํ จารปุริสํ เปเสสิ " คจฺฉ, ตสฺส กถํ สุตฺวา เอหีติ. สตฺถาปิ นิวตฺตนฺโต สิตํ กตฺวา อานนฺทตฺเถเรน " โก นุ โข ภนฺเต สิตปาตุกมฺมสฺส[๑] ปจฺจโยติ ปุฏฺโฐ อาห " ปสฺสสิ อานนฺท สุปฺปพุทฺธนฺติ. " ปสฺสามิ ภนฺเตติ. " ภาริยํ เตน กมฺมํ กตํ มาทิสสฺส พุทฺธสฺส มคฺคํ อเทนฺเตน, อิโต สตฺตเม ทิวเส เหฏฺฐาปาสาเท โสปาณปาทมูเล ปฐวึ ปวิสิสฺสตีติ. จารปุริโส ตํ กถํ สุตฺวา สุปฺปพุทฺธสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา " กึ เม ภาคิเนยฺเยน นิวตฺตนฺเตน วุตฺตนฺติ ปุฏฺโฐ ยถาสุตํ อาโรเจสิ. โส ตสฺส วจนํ สุตฺวา " นทานิ มม ภาคิเนยฺยสฺส กถาโทโส อตฺถิ, อทฺธา ยํ โส วทติ

๑. สี. ยุ. กมฺเม.

ตํ ตเถว โหติ, เอวํ สนฺเตปิ นํ อิทานิ มุสาวาเทน นิคฺคณฺหิสฺสามิ, โส หิ มํ `สตฺตเม ทิวเส ปจฺวึ ปวิสิสฺสตีติ อนิยเมน อวตฺวา `เหฏฺฐาปาสาเท โสปาณปาทมูเล ปจฺวึ ปวิสิสฺสตีติ อาห อิโตทานิ ปฏฺฐายาหํ ตํ ฐานํ น คมิสฺสามิ, อถ นํ ตสฺมึ ฐาเน ปจฺวึ อปวิสิตฺวา มุสาวาเทน นิคฺคณฺหิสฺสามีติ. โส อตฺตโน อุปโภคชาตํ สพฺพํ สตฺตภูมิกสฺส ปาสาทสฺส อุปริ อาโรเปตฺวา โสปาณํ หราเปตฺวา ทฺวารํ ปิทหาเปตฺวา เอเกกสฺมึ ทฺวาเร เทฺว เทฺว มลฺเล ฐเปตฺวา " สจาหํ ปมาเทน เหฏฺฐา โอโรหิตุกาโม โหมิ; นิวาเรยฺยาถ มนฺติ วตฺวา สตฺตเม ปาสาทตเล สิริคพฺเภ นิสีทิ. สตฺถา ตํ ปวตฺตึ สุตฺวา " ภิกฺขเว สุปฺปพุทฺโธ น เกวลํ ปาสาทตเล๑, เวหาสํ อุปฺปติตฺวา อากาเส วา นิสีทตุ, นาวาย วา สมุทฺทํ ปกฺขนฺทตุ, ปพฺพตนฺตรํ วา ปวิสตุ; พุทฺธานํ กถาย ทฺวิธาภาโว นาม นตฺถิ, มยา วุตฺตฏฺฐาเนเยว โส ปจฺวึ ปวิสิสฺสตีติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

" น อนฺตลิกฺเข, น สมุทฺทมชฺเฌ,
น ปพฺพตานํ วิวรํ ปวิสฺส,
น วิชฺชเต โส ชคติปฺปเทโส,
ยตฺรฏฺฐิตํ นปฺปสเหยฺย มจฺจูติ.

ตตฺถ นปฺปสเหยฺย มจฺจูติ: ยสฺมึ ปเทเส ฐิตํ มรณํ นปฺปสเหยฺย นาภิภเวยฺย, เกสคฺคมตฺโตปิ โส ปจวิปฺปเทโส นตฺถิ.

๑. สี. ยุ. ปาสาทตลํ.

เสสํ ปุริมสทิสเมวาติ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

สตฺตเม ทิวเส สตฺถุ ภิกฺขาจารมคฺคสฺส นิรุทฺธเวลาย เหฏฺฐาปาสาเท สุปฺปพุทฺธสฺส มงฺคลสฺโส อุทฺทาโม หุตฺวา ตํ ตํ ภิตฺตึ ปหริ. โส อุปริ นิสินฺโนวสฺส สทฺทํ สุตฺวา " กึ เอตนฺติ ปุจฺฉิ. " มงฺคลสฺโส อุทฺทาโมติ. โส ปนสฺโส สุปฺปพุทฺธํ ทิสฺวาว สนฺนิสีทติ. อถ นํ โส คณฺหิตุกาโม หุตฺวา นิสินฺนฏฺฐานา อุฏฺฐาย ทฺวาราภิมุโข อโหสิ. ทฺวารานิ สยเมว วิวฏานิ, โสปาณํ สกฏฺฐาเนเยว ฐิตํ. ทฺวาเร ฐิตา มลฺลา ตํ คีวายํ คเหตฺวา เหฏฺฐาภิมุขํ ขิปึสุ. เอเตนุปาเยน สตฺตสุปิ ตเลสุ ทฺวารานิ สยเมว วิวฏานิ, โสปาณานิ ยถาฐาเนสุ ฐิตานิ. ตตฺถ ตตฺถ มลฺลา ตํ คีวายเมว คเหตฺวา เหฏฺฐาภิมุขํ ขิปึสุ. อถ นํ เหฏฺฐาปาสาเท โสปาณปาทมูลํ สมฺปตฺตเมว มหาปถวี วิวรมานา ภิชฺชิตฺวา สมฺปฏิจฺฉิ. โส คนฺตฺวา อวีจิมฺหิ นิพฺพตฺตีติ.

สุปฺปพุทฺธสกฺกวตฺถุ.

ปาปวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา.

นวโม วคฺโค

๑๐. ทณฺฑวคฺควณฺณนา

๑. ฉพฺพคฺคิยภิกฺขุวตฺถุ. (๑๐๗)

" สพฺเพ ตสนฺตีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ฉพฺพคฺคิเย ภิกฺขู อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ หิ สมเย, สตฺตรสวคฺคิเยหิ เสนาสเน ปฏิชคฺคิเต, ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู " นิกฺขมถ, มยํ มหลฺลกตรา, อมฺหากํ เอตํ ปาปุณาตีติ วตฺวา, เตหิ " น มยํ ทสฺสาม, อมฺเหหิ ปฐมํ ปฏิชคฺคิตนฺติ วุตฺเต, เต ภิกฺขู ปหรึสุ. สตฺตรสวคฺคิยา มรณภยตชฺชิตา มหาวิรวํ วิรวึสุ. สตฺถา เตสํ สทฺทํ สุตฺวา " กึ อิทนฺติ ปุจฺฉิตฺวา, " อิทนฺนามาติ อาโรจิเต, " น ภิกฺขเว อิโต ปฏฺฐาย ภิกฺขุนา นาม เอวํ กตฺตพฺพํ, โย กโรติ, อิทนฺนาม อาปชฺชตีติ ปหารทานสิกฺขาปทํ ปญฺญาเปตฺวา " ภิกฺขเว ภิกฺขุนา นาม `ยถา อหํ; ตเถว อญฺเญปิ ทณฺฑสฺส ตสนฺติ มจฺจุโน ภายนฺตีติ ญตฺวา ปโร น ปหริตพฺโพ น ฆาเตตพฺโพติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

" สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺฑสฺส, สพฺเพ ภายนฺติ มจฺจุโน,
อตฺตานํ อุปมํ กตฺวา น หเนยฺย น ฆาตเยติ.

ตตฺถ สพฺเพ ตสนฺตีติ: สพฺเพปิ สตฺตา, อตฺตนิ ทณฺเฑ ปตนฺเต, ตสฺส ทณฺฑสฺส ตสนฺติ. มจฺจุโนติ: มรณสฺสาปิ ภายนฺติเยว.

อิมิสฺสา จ เทสนาย พฺยญฺชนํ นิรวเสสํ, อตฺโถ ปน สาวเสโส. ยถา หิ รญฺญา "สพฺเพ สนฺนิปตนฺตูติ เภริยา จาราปิตาย ราชมหามตฺเต ฐเปตฺวา เสสา สนฺนิปตนฺติ; เอวเมว "สพฺเพ ตสนฺตีติ วุตฺเตปิ, "หตฺถาชาเนยฺโย อสฺสาชาเนยฺโย อุสภาชาเนยฺโย ขีณาสโวติ อิเม จตฺตาโร ฐเปตฺวา อวเสสา ตสนฺตีติ เวทิตพฺพา. อิเมสุ หิ ขีณาสโว สกฺกายทิฏฺฐิยา ปหีนตฺตา มรณกสตฺตํ[๑] อปสฺสนฺโต น ภายติ, อิตเร ตโย สกฺกายทิฏฺฐิยา พลวตฺตา อตฺตโน ปฏิปกฺขภูตํ สตฺตํ อปสฺสนฺตา น ภายนฺติ. น หเนยฺย น ฆาตเยติ: ยถา อหํ; เอวํ อญฺเญปิ สตฺตาติ น ปรํ หเนยฺย น หนาเปยฺยาติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

ฉพฺพคฺคิยภิกฺขุวตฺถุ.

๒. ฉพฺพคฺคิยภิกฺขุวตฺถุ. (๑๐๘)

"สพฺเพ ตสนฺตีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ฉพฺพคฺคิเย ภิกฺขู อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ หิ สมเย เตเนว[๒] การเณน ปุริมสิกฺขาปเท สตฺตรสวคฺคิเย ปหรึสุ. เตเนว การเณน เตสํ ตลสตฺติกํ อุคฺคิรึสุ. อิธาปิ

๑. โปราณโปตฺถเก อมรณกสตฺตนฺติ ทิสฺสติ. ตมฺปน วิรุทฺธํ. สีหลิกยุโรปิยโปตฺถเกสุปิ อีทิสเมว โหติ. ๒. สี. เยเนว.

สตฺถา เตสํ สทฺทํ สุตฺวา " กึ อิทนฺติ ปุจฺฉิตฺวา, " อิทนฺนามาติ อาโรจิเต, " น ภิกฺขเว อิโต ปฏฺฐาย ภิกฺขุนา นาม เอวํ กตฺตพฺพํ, โย กโรติ, อิทนฺนาม อาปชฺชตีติ ตลสตฺติกสิกฺขาปทํ ปญฺญาเปตฺวา " ภิกฺขเว ภิกฺขุนา นาม `ยถา อหํ; ตเถว อญฺเญปิ ทณฺฑสฺส ตสนฺติ; ยถา จ มยฺหํ; ตเถว เนสํ ชีวิตํ ปิยนฺติ ญตฺวา ปโร น ปหริตพฺโพ น ฆาเตตพฺโพติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

" สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺฑสฺส, สพฺเพสํ ชีวิตํ ปิยํ,
อตฺตานํ อุปมํ กตฺวา น หเนยฺย น ฆาตเยติ.

ตตฺถ สพฺเพสํ ชีวิตํ ปิยนฺติ: ขีณาสวํ ฐเปตฺวา เสสสตฺตานํ ชีวิตํ ปิยตรํ, ขีณาสโว ปน ชีวิเต วา มรเณ วา อุเปกฺขโกว โหติ, เสสํ ปุริมทิสเมวาติ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

ฉพฺพคฺคิยภิกฺขุวตฺถุ.

๓. สมฺพหุลกุมารกวตฺถุ. (๑๐๔)

" สุขกามานิ ภูตานีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต สมฺพหุเล กุมารเก อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ หิ ทิวเส สตฺถา สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย ปวิสนฺโต

อนฺตรามคฺเค สมฺพหุเล กุมารเก เอกํ ฆรสปฺปชาติกํ อหึ ทณฺฑเกน ปหรนฺเต ทิสฺวา " กุมารกา กึ กโรถาติ ปุจฺฉิตฺวา, " อหึน ภนฺเต ทณฺเฑน ปหรามาติ วุตฺเต, " กึ การณาติ ปุน ปุจฺฉิตฺวา, " ฑํสนภเยน[๑] ภนฺเตติ วุตฺเต, " ตุมฺเห `อตฺตโน สุขํ กริสฺสามาติ อิมํ ปหรนฺตา นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตฏฺฐาเน สุขลาภิโน น ภวิสฺสถ, อตฺตโน สุขํ ปตฺเถนฺเตน หิ ปรํ ปหริตุํ น วฏฺฏตีติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมา คาถา อภาสิ

" สุขกามานิ ภูตานิ โย ทณฺเฑน วิหึสติ
อตฺตโน สุขเมสาโน, เปจฺจ โส น ลภเต สุขํ.
สุขกามานิ ภูตานิ โย ทณฺเฑน น หึสติ
อตฺตโน สุขเมสาโน, เปจฺจ โส ลภเต สุขนฺติ.

ตตฺถ โย ทณฺเฑนาติ: โย ปุคฺคโล ทณฺเฑน วา เลฑฺฑุอาทีหิ วา วิเหเฐติ. เปจฺจ โส น ลภเต สุขนฺติ: โส ปุคฺคโล ปรโลเก มนุสฺสสุขํ วา ทิพฺพสุขํ วา ปรมตฺถภูตํ นิพฺพานสุขํ วา น ลภติ.

ทุติยคาถาย.[๒] เปจฺจ โส ลภเตติ: โส ปุคฺคโล ปรโลเก วุตฺตปฺปการํ ติวิธํปิ สุขํ ลภตีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน ปญฺจสตาปิ เต กุมารกา โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหึสูติ.

สมฺพหุลกุมารกวตฺถุ.

๑. สี. ยุ. ฑสนภเยน. ๒. สี. ยุ. " ทุติยคาถายาติ นตฺถิ.

๔. โกณฺฑธานตฺเถรวตฺถุ. (๑๑๐)

" มาโวจ ผรุสํ กญฺจีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต โกณฺฑธานตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

ตสฺส กิร ปพฺพชิตทิวสโต ปฏฺฐาย เอกํ อิตฺถีรูปํ เถเรน สทฺธึ วิจรติ. ตํ เถโร น ปสฺสติ, มหาชโน ปน ปสฺสติ. อนฺโตคามํ ปิณฺฑาย จรโตปิสฺส มนุสฺสา เอกํ ภิกฺขํ ทตฺวา " ภนฺเต อยํ ตุมฺหากํ โหตุ, อยํ ปน ตุมฺหากํ สหายิกายาติ วตฺวา ทุติยมฺปิ เทนฺติ.

" กึ ตสฺส ปุพฺพกมฺมนฺติ. กสฺสปพุทฺธกาเล กิร เทฺว สหายกา ภิกฺขู เอกมาตุกุจฺฉิโต นิกฺขนฺตสทิสา อติวิย สมคฺคา อเหสุ. ทีฆายุกพุทฺธกาเล จ อนฺวฑฺฒมาสํ วา อนุจฺฉมาสํ วา ภิกฺขู อุโปสถตฺถาย สนฺนิปตนฺติ; ตสฺมา เตปิ " อุโปสถคฺคํ คมิสฺสามาติ วสนฏฺฐานา นิกฺขมึสุ. เต เอกา ตาวตึสภวเน นิพฺพตฺตเทวตา ทิสฺวา " อิเม ภิกฺขู อติวิย สมคฺคา, สกฺกา นุโข อิเม ภินฺทิตุนฺติ จินฺเตตฺวา อตฺตโน พาลตาย จินฺติตสมนนฺตรเมว อาคนฺตฺวา, เตสุ เอเกน " อาวุโส มุหุตฺตํ อาคเมหิ, สรีรกิจฺเจนมฺหิ อตฺถิโกติ วุตฺเต, [สา เทวตา] เอกํ มนุสฺสิตฺถีวณฺณํ มาเปตฺวา เถรสฺส คจฺฉนฺตรํ ปวิสิตฺวา นิกฺขมนกาเล เอเกน หตฺเถน เกสกลาปํ เอเกน นิวาสนํ สณฺฐาปยมานา ตสฺส ปิฏฺฐิโต นิกฺขมิ. โส ตํ น ปสฺสติ. ตํ อาคมยมาโน ปน ปุรโต ฐิตภิกฺขุ นิวตฺติตฺวา โอโลกยมาโน ตํ ตถา กตฺวา นิกฺขมนฺตํ ปสฺสิ. สา เตน ทิฏฺฐภาวํ ญตฺวา อนฺตรธายิ.

อิตโร ตํ ภิกฺขุํ อตฺตโน สนฺติกํ อาคตกาเล อาห "อาวุโส สีลํ เต ภินฺนนฺติ. "นตฺถาวุโส มยฺหํ เอวรูปนฺติ. "อิทาเนว เต มยา ปจฺฉโต นิกฺขมมานา ตรุณิตฺถี อิทนฺนาม กโรนฺตี ทิฏฺฐา, ตฺวํ `นตฺถิ มยฺหํ เอวรูปนฺติ วเทสีติ. โส อสนิยา มตฺถเก อวตฺถโฏ[๑] วิย "มา มํ อาวุโส นาเสหิ, นตฺเถว มยฺหํ เอวรูปนฺติ. อิตโร "มยา สามํ อกฺขีหิ ทิฏฺฐํ, กึ ตว สทฺทหิสฺสามีติ ทณฺฑาโก วิย ภิชฺชิตฺวา ปกฺกามิ, อุโปสถคฺเคปิ "นาหํ อิมินา สทฺธึ อุโปสถํ กริสฺสามีติ นิสีทิ. อิตโร "มยิหํ ภนฺเต สีเล ติลมตฺตํปิ กาฬกํ นตฺถีติ ภิกฺขูนํ กเถสิ. โสปิ "มยา สามํ ทิฏฺฐนฺติ อาห. เทวตา ตํ เตน สทฺธึ อุโปสถํ กาตุํ อนิจฺฉนฺตํ ทิสฺวา "ภาริยํ เม กมฺมํ กตนฺติ จินฺเตตฺวา "ภนฺเต มยฺหํ อยฺยสฺส สีลเภโท นตฺถิ, มยา ปน วีมํสนวเสเนตํ กตํ, กโรถ เตน สทฺธึ อุโปสถนฺติ อาห. โส ตสฺสา อากาเส ฐตฺวา กเถนฺติยา สทฺทหิตฺวา อุโปสถํ อกาสิ, น ปน เถเร ปุพฺเพ วิย มุทุจิตฺโต อโหสิ. เอตฺตกํ เทวตาย ปุพฺพกมฺมํ.

อายุหปริโยสาเน ปน เต[๒] เถรา ยถาสุขํ เทวโลเก นิพฺพตฺตึสุ. เทวตา อวีจิมฺหิ นิพฺพตฺติตฺวา เอกํ พุทฺธนฺตรํ ตตฺถ ปจิตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท สาวตฺถิยํ นิพฺพตฺติตฺวา วุฑฺฒิมนฺวาย สาสเน ปพฺพชิตฺวา อุปสมฺปทํ ลภิ. ตสฺส ปพฺพชิตทิวสโต ปฏฺฐาย ตํ อิตฺถีรูปํ ตเถว ปญฺญายิ. เตเนวสฺส "โกณฺฑธาโนติ นามํ กรึสุ. ตํ ตถา วิจรนฺตํ ทิสฺวา ภิกฺขู อนาถปิณฺฑิกํ อาหํสุ "เสฏฺฐิ อิมํ ทุสฺสีลํ ตว วิหารา

๑. ยุ. ปฏฺจโต. ๒. สี. ยุ. "เตติ นตฺถิ.

นีหร, อิมํ หิ นิสฺสาย เสสภิกฺขูนํ อยโส อุปฺปชฺชตีติ. " กึ ปน ภนฺเต สตฺถา วิหาเร นตฺถีติ. " อตฺถิ เสฏฺฐีติ. " เตนหิ ภนฺเต สตฺถาว ชานิสฺสตีติ. ภิกฺขู คนฺตฺวา วิสาขายปิ ตเถว กเถสส. สาปิ เตสํ ตเถว ปฏิวจนํ อทาสิ. ภิกฺขูปิ เตหิ อสมฺปฏิจฺฉิตวจนา รญฺโญ อาโรจยึสุ " มหาราช โกณฺฑธาโน ภิกฺขุ เอกํ อิตฺถึ คเหตฺวา วิจรนฺโต สพฺเพสํ อยสํ อุปฺปาเทติ, ตํ ตุมฺหากํ วิชิตา นีหรถาติ. " กหํ ปน โส ภนฺเตติ. " วิหาเร มหาราชาติ. " กตรสฺมึ เสนาสเน วิหรตีติ. " อสุกสฺมึ นามาติ. " เตนหิ คจฺฉถ, อหนฺตํ คณฺหาเปสฺสามีติ. โส สายณฺหสมเย วิหารํ คนฺตฺวา ตํ เสนาสนํ ปุริเสหิ ปริกฺขิปาเปตฺวา เถรสฺส วสนฏฺฐานาภิมุโข อคมาสิ.[๑] เถโร มหาสทฺทํ สุตฺวา วิหารา นิกฺขมิตฺวา ปมุเข อฏฺฐาสิ. ตํปิสฺส อิตฺถีรูปํ ปิฏฺฐิปสฺเส ฐิตํ ราชา อทฺทส. เถโร รญฺโญ อาคมนํ ญตฺวา วิหารํ อภิรุหิตฺวา นิสีทิ. ราชา เถรํ น วนฺทิ, ตมฺปิ อิตฺถึ นาทฺทส. โส ทฺวารนฺตเรปิ เหฏฺฐามญฺเจปิ โอโลเกนฺโต อทิสฺวาว เถรํ อาห " ภนฺเต อิมสฺมึ ฐาเน เอกํ อิตฺถึ อทฺทสํ, กหํ สาติ. " น ปสฺสามิ มหาราชาติ. " อิทานิ มยา ตุมฺหากํ ปิฏฺฐิปสฺเส ฐิตา ทิฏฺฐาติ วุตฺเตปิ, " อหํ น ปสฺสามิ มหาราชาติ. ราชา " กินฺนุ โข เอตนฺติ จินฺเตตฺวา " ภนฺเต อิโต ตาว นิกฺขมถาติ วตฺวา,[๒] เถเร ตโต นิกฺขมิตฺวา ปมุเข ฐิเต ปุน สา เถรสฺส ปิฏฺฐิปสฺเส อฏฺฐาสิ. ราชา ตํ ทิสฺวา ปุน อุปริตลํ อภิรุหิ. ตสฺส อาคตภาวํ ญตฺวา เถโร นิสีทิ. ปุน

๑. สี. ยุ. อโหสิ. ๒. "อาหาติ อาขฺยาตปเทน ภวิตพฺพํ. ม. ยุ. อาห.

ราชา ตํ สพฺพฏฺฐาเนสุ โอโลเกนฺโตปิ อทิสฺวา " ภนฺเต กหํ สา อิตฺถีติ ปุนปิ เถรํ ปุจฺฉิ. " นาหํ ปสฺสามิ มหาราชาติ. " กเถถ ภนฺเต, มยา อิทาเนว อิตฺถี ตุมฺหากํ ปิฏฺฐิปสฺเส ทิฏฺฐาติ. " อาม มหาราช, มหาชโนปิ `เม ปจฺฉโต อิตฺถี วิจรตีติ วทติ, อหํ ปน น ปสฺสามีติ. ราชา " ปฏิรูปเกน ภวิตพฺพนฺติ สลฺลกฺเขตฺวา ปุน เถรํ " ภนฺเต อิโต ตาว โอตรถาติ วตฺวา, เถเร โอตริตฺวา ปมุเข ฐิเต, ปุน ตํ ตสฺส ปิฏฺฐิปสฺเส ฐิตํ ทิสฺวา อุปริตลํ อภิรุหิตฺวา ปุน นาทฺทส. โส ปุน เถรํ ปุจฺฉิตฺวา, เตน " น ปสฺสามีติ วุตฺเต, " ปฏิรูปกเมเวตนฺติ นิฏฺฐํ คนฺตฺวา เถรํ อาห " ภนฺเต เอวรูเป สงฺกิเลเส ตุมฺหากํ ปิฏฺฐิโต วิจรนฺเต, อญฺโญ โกจิ ตุมฺหากํ ภิกฺขํ น ทสฺสติ, นิพทฺธํ มม เคหํ ปวิสถ, อหเมว จตูหิ ปจฺจเยหิ อุปฏฺฐหิสฺสามีติ เถรํ นิมนฺเตตฺวา ปกฺกามิ. ภิกฺขู " ปสฺสถาวุโส ปาปรญฺโญ กิริยํ, `เอตํ วิหารโต นีหราติ วุตฺเต, อาคนฺตฺวา จตูหิ ปจฺจเยหิ นิมนฺเตตฺวา คโตติ อุชฺฌายึสุ. ตมฺปิ เถรํ อาหํสุ " อมฺโภ ทุสฺสีล อิทานิ ราชา โกณฺโฑ ชาโตติ. โสปิ ปุพฺเพ ภิกฺขู กิญฺจิ วตฺตุํ อสกฺโกนฺโต อิทานิ " ตุมฺเห ทุสฺสีลา, ตุมฺเห โกณฺฑา, ตุมฺเห อิตฺถึ คเหตฺวา วิจรถาติ อาห. เต คนฺตฺวา สตฺถุ อาโรเจสุํ " ภนฺเต โกณฺฑธาโน อมฺเหหิ วุตฺโต `ตุมฺเหปิ ทุสฺสีลาติ อาทีนิ วตฺวา อกฺโกสตีติ. สตฺถา ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา ปุจฺฉิ " สจฺจํ กิร ตฺวํ ภิกฺขุ เอวํ วเทสีติ. " สจฺจํ ภนฺเตติ. " กึการณาติ. " มยา สทฺธึ กถิตการณาติ. " ตุมฺเหปิ ภิกฺขเว อิมินา สทฺธึ กสฺมา กเถถาติ. " อิมสฺส ปจฺฉโต อิตฺถึ วิจรนฺตึ ทิสฺวา ภนฺเตติ. " อิเม กิร

ตยา สทฺธึ อิตฺถึ วิจรนฺตึ ทิสฺวา วทนฺติ,[๑] ตฺวํ[๒] อทิสฺวาว อิเมหิ สทฺธึ กสฺมา กเถสิ ? นนุ ปุพฺเพ ตว ปาปิกํ ทิฏฺฐึ นิสฺสาย อิทํ ชาตํ, อิทานิ กสฺมา ปุน ปาปิกํ ทิฏฺฐึ คณฺหาสีติ. ภิกฺขู " กิมฺปน ภนฺเต อิมินา ปุพฺเพ กตนฺติ ปุจฺฉึสุ. อถ เนสํ สตฺถา ตสฺส ปุพฺพกมฺมํ กเถตฺวา[๓] " ภิกฺขุ อิทํ ปาปกมฺมํ นิสฺสาย ตฺวํ อิมํ วิปฺปการํ ปตฺโต, อิทานิ เต ปุน ตถารูปํ ปาปิกํ ทิฏฺฐึ คเหตุํ อยุตฺตํ, มา ปุน ภิกฺขูหิ สทฺธึ กิญฺจิ กเถสิ, นิสฺสทฺโท มุขวฏฺฏิยํ ฉินฺนกํสตาลสทิโส โหหิ, เอวํ กโรนฺโต นิพฺพานํ ปตฺโต นาม ภวิสฺสสีติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมา คาถา อภาสิ

" มาโวจ ผรุสํ กญฺจิ, วุตฺตา ปฏิวเทยฺยุ ตํ,
ทุกฺขา หิ สารมฺภกถา, ปฏิทณฺฑา ผุเสยฺยุ ตํ,
สเจ เนเรสิ อตฺตานํ กํโส อุปหโต ยถา,
เอส ปตฺโตสิ นิพฺพานํ, สารมฺโภ เต น วิชฺชตีติ.

ตตฺถ กญฺจีติ: กญฺจิ เอกปุคฺคลมฺปิ ผรุสํ มา อโวจ. วุตฺตาติ: ตยา ปเร "ทุสฺสีลาติ วุตฺตา ตมฺปิ ตเถว ปฏิวเทยฺยย.q สารมฺภกถาติ: เอสา การณุตฺตรยุคคฺคาหกถา นาม ทุกฺขา. ปฏิทณฺฑาติ: กายทณฺฑาทีหิ ปรํ ปหรนฺตสฺส ตาทิสาว ปฏิทณฺฑา ตว มตฺถเก ปเตยฺยย. สเจ เนเรสีติ: สเจ อตฺตานํ นิจฺจลํ กาตุํ สกฺขิสฺสสิ. กํโส อุปหโต ยถาติ: มุขวฏฺฏิยํ ฉินฺทิตฺวา ตลมตฺตํ

๑. สี. ยุ. กเถนฺติ, เอตฺถนฺตเร จ "ตฺวํ กสฺมา กเถสิ. เอเต ตาว ทิสฺวา กเถนฺตีติ อตฺถิ. ๒. สี. ยุ. ตํ. ๓. ยุ. ตํ โอวทนฺโต.

กตฺวา ฐปิตกํสตาลํ วิย. ตาทิสญฺหิ หตฺถปาเทหิ วา ทณฺเฑน วา ปหตํปิ สทฺทํ น กโรติ. เอส ปตฺโตสีติ: สเจ เอวรูโป ภวิตุํ สกฺขิสฺสสิ, อิมํ ปฏิปทํ ปูรยมาโน อิทานิ อปฺปมตฺโตสิ เอโส นิพฺพานมฺปตฺโต นาม. สารมฺโภ เต น วิชฺชตีติ: เอวํ สนฺเต ปน เต "ตฺวํ ทุสฺสีโลติ "ตุมฺเห ทุสฺสีลาติ เอวมาทิโก อุตฺตริกรณวาจาลกฺขโณ สารมฺโภปิ น วิชฺชติ, น ภวิสฺสติเยวาติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสุ. โกณฺฑธานตฺเถโรปิ สตฺถารา ทินฺเนน โอวาเท ฐตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณิ, นจิรสฺเสว อากาเส อุปฺปติตฺวา ปฐมํ สลากํ คณฺหีติ.

โกณฺฑธานตฺเถรวตฺถุ.

๕. อุโปสถกมฺมวตฺถุ. (๑๑๑)

" ยถา ทณฺเฑน โคปาโลติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา ปุพฺพาราเม วิหรนฺโต วิสาขาทีนํ อุปาสิกานํ อุโปสถกมฺมํ อารพฺภ กเถสิ.

สาวตฺถิยํ กิเรกสฺมึ อุโปสถทิวเส ปญฺจสตมตฺตา อิตฺถิโย อุโปสถิกา หุตฺวา วิหารํ อคมํสุ. วิสาขา ตาสุ มหลฺลกิตฺถิโย อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิ " อมฺมา กิมตฺถํ อุโปสถิกา ชาตตฺถาติ, ตาหิ " ทิพฺพสมฺปตฺตึ ปตฺเถตฺวาติ วุตฺเต, มชฺฌิมิตฺถิโย ปุจฺฉิ, ตาหิ " สปตฺติวาสา มุจฺจนตฺถายาติ วุตฺเต, ตรุณิตฺถิโย ปุจฺฉิ, ตาหิ " ปฐมคพฺเภ ปุตฺตปฏิลาภตฺถายาติ วุตฺเต, กุมาริกาโย ปุจฺฉิ, ตาหิ

"ตรุณภาเวเยว ปติกุลํ คมนตฺถายาติ วุตฺเต, ตํ สพฺพมฺปิ ตาสํ กถํ สุตฺวา ตา อาทาย สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา ปฏิปาฏิยา อาโรเจสิ. ตํ สุตฺวา สตฺถา "วิสาเข อิเมสํ สตฺตานํ ชาติอาทโย นาม ทณฺฑหตฺถโคปาลกสทิสา, ชาติ ชราย สนฺติกํ เปเสตฺวา[๑], ชรา พฺยาธิโน สนฺติกํ, พยาธิ มรณสฺส สนฺติกํ, มรณํ[๒] กุธาริยา ฉินฺทนฺตา วิย ชีวิตํ ฉินฺทติ; เอวํ สนฺเตปิ วิวฏฺฏํ ปตฺเถนฺตา นาม นตฺถิ, วฏฺฏเมว ปน ปตฺเถนฺตีติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

"ยถา ทณฺเฑน โคปาโล คาโว ปาเชติ โคจรํ,
เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ อายุํ ปาเชนฺติ ปาณินนฺติ.

ตตฺถ ปาเชตีติ: เฉโก โคปาลโก เกทารนฺตรํ ปวิสนฺติโย คาโว ทณฺเฑน นิวาเรตฺวา เตเนว โปเถนฺโต สุลภติโณทกํ โคจรํ เนติ ปาเชติ. อายุํ ปาเชนฺตีติ: ชีวิตินฺทฺริยํ ฉินฺทนฺติ เขเปนฺติ. โคปาลโก วิย หิ ชรา จ มจฺจุ จ, โคคโณ วิย ชีวิตินฺทฺริยํ, โคจรภูมิ วิย มรณํ. ตตฺถ ชาติ ตาว สตฺตานํ ชีวิตินฺทฺริยํ ชราย สนฺติกํ เปเสสิ, ชรา พฺยาธิโน สนฺติกํ, พฺยาธิ มรณสฺส สนฺติกํ. ตเมว มรณํ กุธาริยา เฉทํ วิย ฉินฺทิตฺวา คจฺฉตีติ อิทเมตฺถ โอปมฺมปฏิปาทนํ.[๓]

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

อุโปสถกมฺมวตฺถุ.

๑. สี. ยุ. "เปเสตฺวาติ นตฺถิ. ๒. สี. ยุ. พฺยาธิ มรณสฺส สนฺติกํ เปเสตฺวา กุธาริยา... ๓. สี. ยุ. โอปมฺมสมฺปฏิปาทนํ.

๖. อชครเปตวตฺถุ. (๑๑๒)

" อถ ปาปานิ กมฺมานีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต อชครเปตํ อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ หิ สมเย มหาโมคฺคลฺลานตฺเถโร ลกฺขณตฺเถเรน สทฺธึ คิชฺฌกูฏปพฺพตา โอตรนฺโต ทิพฺเพน จกฺขุนา ปญฺจวีสติโยชนิกํ อชครเปตํ นาม อทฺทส. ตสฺส สีสโต อคฺคิชาลา อุฏฺฐหิตฺวา ปริยนฺตํ คจฺฉนฺติ, ปริยนฺตโต อุฏฺฐหิตฺวา สีสํ คจฺฉนฺติ, อุภยโต อุฏฺฐหิตฺวา มชฺเฌ โอสรนฺติ. เถโร ตํ ทิสฺวา สิตํ กตฺวา ลกฺขณตฺเถเรน สิตการณํ ปุฏฺโฐ " อกาโล อาวุโส อิมสฺส ปญฺหสฺส พฺยากรณาย, สตฺถุ สนฺติเก มํ ปุจฺเฉยฺยาสีติ วตฺวา ราชคเห ปิณฺฑาย จริตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ คตกาเล ลกฺขณตฺเถเรน ปุฏฺโฐ อาห " ตตฺราหํ อาวุโส เอกํ เปตํ อทฺทสํ, ตสฺส เอวรูโป นาม อตฺตภาโว, อหนฺตํ ทิสฺวา `น วต เม เอวรูโป อตฺตภาโว ทิฏฺฐปุพฺโพติ สิตํ ปาตฺวากาสินฺติ. สตฺถา " จกฺขุภูตา วต เม ภิกฺขเว สาวกา วิหรนฺตีติอาทีนิ วทนฺโต เถรสฺส กถํ ปติฏฺฐาเปตฺวา " มยาเปส ภิกฺขเว เปโต โพธิมณฺเฑเยว ทิฏฺโฐ, `เย จ ปน เม วจนํ น สทฺทเหยฺยุํ, เตสนฺตํ อหิตาย อสฺสาติ น กเถสึ, อิทานิ โมคฺคลฺลานํ สกฺขึ ลภิตฺวา กเถมีติ วตฺวา ภิกฺขูหิ ตสฺส ปุพฺพกมฺมํ ปุฏฺโฐ พฺยากาสิ:

" กสฺสปพุทฺธกาเล กิร สุมงฺคลเสฏฺฐี นาม สุวณฺณิฏฺฐกาหิ ภูมิยํ ปตฺถริตฺวา วีสติอุสภฏฺฐาเน ตตฺตเกเนว ธเนน วิหารํ กาเรตฺวา

ตาวตเกเนว วิหารมหํ กาเรสิ. โส เอกทิวสํ ปาโตว สตฺถุ สนฺติกํ คจฺฉนฺโต นครทฺวาเร เอกิสฺสา สาลาย กาสาเวน[๑] สสีสํ ปารุปิตฺวา กลลมกฺขิเตหิ ปาเทหิ นิปนฺนํ เอกํ โจรํ ทิสฺวา " อยํ กลลมกฺขิตปาโท รตฺตึ วิจริตฺวา นิปนฺนมนุสฺโส ภวิสฺสตีติ อาห. โจโร มุขํ วิวริตฺวา เสฏฺฐึ ทิสฺวา " โหตุ, ชานิสฺสามิ เต กตฺตพฺพนฺติ อาฆาตํ พนฺธิตฺวา สตฺตกฺขตฺตุํ เขตฺตํ ฌาเปสิ. สตฺตกฺขตฺตุํ วเช คุนฺนํ ปาเท ฉินฺทิ, สตฺตกฺขตฺตุํ เคหํ ฌาเปสิ. โส เอตฺตเกนาปิ โกปํ นิพฺพาเปตุํ อสกฺโกนฺโต ตสฺส จูฬุปฏฺฐาเกน สทฺธึ มิตฺตสนฺถวํ กตฺวา " กินฺเต เสฏฺฐิโน ปิยนฺติ ปุจฺฉิตฺวา " คนฺธกุฏิโต อญฺญํ ตสฺส ปิยตรํ นตฺถีติ สุตฺวา " โหตุ, คนฺธกุฏึ ฌาเปตฺวา โกปํ นิพฺพาเปสฺสามีติ, สตฺถริ ปิณฺฑาย ปวิฏฺเฐ, ปานียปริโภชนียฆเฏ ภินฺทิตฺวา คนฺธกุฏิยํ อคฺคึ อทาสิ. เสฏฺฐี " คนฺธกุฏี กิร ฌายตีติ สุตฺวา อาคจฺฉนฺโต ฌามกาเล อาคนฺตฺวา คนฺธกุฏึ ฌามํ โอโลเกนฺโต วาลคฺคมตฺตมฺปิ โทมนสฺสํ อกตฺวา วามพาหุํ สมฺมิญฺชิตฺวา ทกฺขิเณน หตฺเถน มหาอปฺโปฐิกํ อปฺโปเฐสิ. อถ นํ สมีเป ฐิตา ปุจฺฉึสุ " กสฺมา สามิ เอตฺตกํ ธนํ วิสฺสชฺเชตฺวา กตาย คนฺธกุฏิยา ฌามกาเล อปฺโปเฐสีติ. โส อาห " เอตฺตกํ เม กมฺมํ กตฺวา ตาตา อคฺคิอาทีนํ[๒] อสาธารเณ พุทฺธสาสเน ธนํ นิทหิตุํ ลทฺธํ, `ปุนปิ เอตฺตกํ วิสฺสชฺเชตฺวา สตฺถุ คนฺธกุฏึ กาตุํ ลภิสฺสามีติ ตุฏฺฐมานโส อปฺโปเฐสินฺติ. โส ปุน ตตฺตกํ ธนํ วิสฺสชฺเชตฺวา คนฺธกุฏึ กาเรตฺวา วีสติสหสฺสภิกฺขุปริวารสฺส สตฺถุโน

๑. สี. ยุ. กาสาวํ. ๒. สี. ยุ. อคฺคิอาทีหิ.

ทานํ อทาสิ. ตํ ทิสฺวา โจโร จินฺเตสิ " อหํ อิมํ อมาเรตฺวา มงฺกุกาตุํ น สกฺขิสฺสามิ, โหตุ, มาเรสฺสามิ นนฺติ นิวาสนนฺตเร ฉุริกํ พนฺธิตฺวา สตฺตาหํ วิหาเร วิจรนฺโตปิ โอกาสํ น ลภิ. มหาเสฏฺฐีปิ สตฺต ทิวสานิ พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ ทตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา อาห " ภนฺเต มม เอเกน ปุริเสน สตฺตกฺขตฺตุํ เขตฺตํ ฌาปิตํ, สตฺตกฺขตฺตุํ วเช คุนฺนํ ปาทา ฉินฺนา, สตฺตกฺขตฺตุํ เคหํ ฌาปิตํ, อิทานิ คนฺธกุฏีปิ เตเนว ฌาปิตา ภวิสฺสติ; อหํ อิมสฺมึ ทาเน ปฐมํ ปตฺตึ ตสฺส ทมฺมีติ. ตํ สุตฺวา โจโร " ภาริยํ วต เม กมฺมํ กตํ, เอวํ อปราธการเก มยิ อิมสฺส โกปมตฺตมฺปิ นตฺถิ, อิมสฺมึ ทาเน มยฺหเมว ปฐมํ ปตฺตึ เทติ; อหํ อิมสฺมึ ทุพฺภามิ, เอวรูปํ เม ปุริสํ อกฺขมาเปนฺตสฺส เทวทณฺโฑปิ มตฺถเก ปเตยฺยาติ คนฺตฺวา เสฏฺฐิสฺส ปาทมูเล นิปชฺชิตฺวา " ขมาหิ เม สามีติ วตฺวา, "กึ อิทนฺติ วุตฺเต, " สามิ เอตํ เอตฺตกํ กมฺมํ มยา กตํ, ตสฺส เม ขมาหีติ อาห. อถ นํ เสฏฺฐี " ตยา เม อิทญฺจิทญฺจ เอตฺตกํ กตนฺติ สพฺพํ ปุจฺฉิตฺวา, " อาม มยา กตนฺติ วุตฺเต, " ตฺวํ มยา น ทิฏฺฐปุพฺโพ, กสฺมา เม กุชฺฌิตฺวา เอวมกาสีติ ปุจฺฉิ. โส เอกทิวสํ นครา นิกฺขนฺเตน เตน วุตฺตํ วจนํ สาเรตฺวา " อิมินา เม การเณน โกโป อุปฺปาทิโตติ อาห. เสฏฺฐี อตฺตนา วุตฺตภาวํ สริตฺวา "อาม ตาต มยา วุตฺตํ, ตํ เม ขมาหีติ โจรํ ขมาเปตฺวา " อุฏฺเฐหิ ตาต, ขมามิ เต คจฺฉาติ อาห. " สเจ เม สามิ ขมสิ, สปุตฺตทารํ มํ ตว เคเห ทาสํ กโรหีติ. " ตาต ตฺวํ, มยา เอตฺตเก

กถิเต, เอวรูปํ เฉทนมกาสิ, เคเห วสนฺเตน ปน สทฺธึ น สกฺกา กิญฺจิ กเถตต, น เม ตยา เคเห วสนฺเตน กิจฺจํ อตฺถิ, ขมามิ เต, คจฺฉ ตาตาติ. โจโร ตํ กมฺมํ กตฺวา อายุปริโยสาเน อวีจิมฺหิ นิพฺพตฺโต ทีฆรตฺตํ ตตฺถ ปจิตฺวา วิปากาวเสเสน อิทานิ คิชฺฌกูฏปพฺพเต อชครเปโต หุตฺวา ปจฺจตีติ.

เอวํ สตฺถา ตสฺส ปุพฺพกมฺมํ กเถตฺวา " ภิกฺขเว พาลา นาม ปาปานิ กมฺมานิ กโรนฺตา น พุชฺฌนฺติ, ปจฺฉา ปน อตฺตนา กตกมฺเมหิ ฑยฺหนฺตา อตฺตนาว อตฺตโน ทาวคฺคิสทิสา โหนฺตีติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

" อถ ปาปานิ กมฺมานิ กรํ พาโล น พุชฺฌติ;
เสหิ กมฺเมหิ ทุมฺเมโธ อคฺคิทฑฺโฒว ตปฺปตีติ.

ตตฺถ อถ ปาปานีติ: น เกวลํ พาโล โกธวเสน ปาปานิ กโรติ, กโรนฺโตปิ น พุชฺฌตีติ อตฺโถ. ปาปํ กโรนฺโต จ "ปาปํ กโรมีติ อพุชฺฌนโก นาม นตฺถิ, " อิมสฺส กมฺมสฺส เอวรูโป นาม วิปาโกติ อชานนตาย " น พุชฺฌตีติ วุตฺตํ. เสหีติ: เตหิ อตฺตโน สนฺตเกหิ กมฺเมหิ. ทุมฺเมโธติ: ทุปฺปญฺโญ ปุคฺคโล นิรเย นิพฺพตฺติตฺวา อคฺคิทฑฺโฒว ตปฺปตีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

อชครเปตวตฺถุ.

๗. มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรวตฺถุ. (๑๑๓)

" โย ทณฺเฑน อทณฺเฑสูติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ หิ สมเย ติตฺถิยา สนฺนิปติตฺวา จินฺเตสุํ " ชานาถาวุโส เกน การเณน สมณสฺส โคตมสฺส ลาภสกฺกาโร มหา หุตฺวา นิพฺพตฺโตติ. " มยํ น ชานาม, ตุมฺเห ปน ชานาถาติ. " อาม ชานาม, มหาโมคฺคลฺลานนฺนาม เอกํ นิสฺสาย อุปฺปนฺโน, โส หิ เทวโลกํ คนฺตฺวา เทวตาหิ กตกมฺมํ ปุจฺฉิตฺวา อาคนฺตฺวา มนุสฺสานํ กเถสิ "อิทํ นาม กตฺวา เอวรูปํ สมฺปตฺตึ ลภนฺตีติ, นิรยํปิ คนฺตฺวา นิรเย นิพฺพตฺตานมฺปิ กมฺมํ ปุจฺฉิตฺวา อาคนฺตฺวา มนุสฺสานํ กเถสิ "อิทํ นาม กตฺวา เอวรูปํ ทุกฺขํ อนุภวนฺตีติ; มนุสฺสา ตสฺส กถํ สุตฺวา มหนฺตํ ลาภสกฺการํ อภิหรนฺติ; สเจ ตํ มาเรตุํ สกฺขิสฺสาม, โส ลาภสกฺกาโร อมฺหากํ นิพฺพตฺติสฺสตีติ. เต " อตฺเถโส อุปาโยติ สพฺเพ เอกจฺฉนฺทา หุตฺวา " ยงฺกิญฺจิ กตฺวา ตํ มาราเปสฺสามาติ อตฺตโน อุปฏฺฐาเก สมาทเปตฺวา สหสฺสํ ลภิตฺวา ปุริสฆาตกกมฺมํ กตฺวา จรนฺเต โจเร ปกฺโกสาเปตฺวา " มหาโมคฺคลฺลานตฺเถโร นาม กาฬสิลายํ วสติ, ตตฺถ คนฺตฺวา ตํ มาเรถาติ [๑]- กหาปเณ อทํสุ. โจรา ธนโลเภน สมฺปฏิจฺฉิตฺวา " เถรํ มาเรสฺสามาติ คนฺตฺวา ตสฺส วสนฏฺฐานํ ปริวาเรสส. เถโร เตหิ ปริกฺขิตฺตภาวํ ญตฺวา กุญฺจิกจฺฉิทฺเทน นิกฺขมิตฺวา ปกฺกามิ. เต

๑. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร " เตสนฺติ อตฺถิ.

ตํทิวสํ เถรํ อทิสฺวา ปุเนกทิวสํ คนฺตฺวา ปริกฺขิปึสุ. เถโร ญตฺวา กณฺณิกามณฺฑลํ ภินฺทิตฺวา อากาสํ ปกฺขนฺทิ. เอวํ เต ปฐมมาเสปิ มชฺฌิมมาเสปิ เถรํ คเหตุํ นาสกฺขึสุ. ปจฺฉิมมาเส ปน สมฺปตฺเต เถโร อตฺตนา กตกมฺมสฺส อากฑฺฒนภาวํ ญตฺวา น อปคจฺฉิ. โจรา คนฺตฺวา เถรํ คเหตฺวา ตณฺฑุลกณมตฺตานิสฺส อฏฺฐีนิ กโรนฺตา ภินฺทึสุ. อถ นํ "มโตติ สญฺญาย เอกสฺมึ คุมฺพปิฏฺเฐ ขิปิตฺวา ปกฺกมึสุ. เถโร "สตฺถารํ ปสฺสิตฺวาว ปรินิพฺพายิสฺสามีติ อตฺตภาวํ ฌานเวฐเนน เวเฐตฺวา ถิรํ กตฺวา อากาเสน สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา "ภนฺเต ปรินิพฺพายิสฺสามีติ อาห. "ปรินิพฺพายิสฺสสิ โมคฺคลฺลานาติ. "อาม ภนฺเตติ. "กตฺถ คนฺตฺวาติ. "กาฬสิลาปเทสํ ภนฺเตติ. "เตนหิ โมคฺคลฺลาน มยฺหํ ธมฺมํ กเถตฺวา ยาหิ, ตาทิสสฺส หิ เม สาวกสฺส อิทานิ ทสฺสนํ นตฺถีติ. โส "เอวํ กริสฺสามิ ภนฺเตติ สตฺถารํ วนฺทิตฺวา อากาเส อุปฺปติตฺวา ปรินิพฺพานทิวเส สารีปุตฺตตฺเถโร วิย นานปฺปการา อิทฺธิโย กตฺวา ธมฺมํ กเถตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา กาฬสิลายํ อฏวึ คนฺตฺวา ปรินิพฺพายิ. "เถรํ กิร โจรา มาเรสุนฺติ อยํปิ กถา สกลชมฺพุทีปํ ปตฺถริ. ราชา อชาตสตฺตุ โจเร ปริเยสนตฺถาย จารปุริเส ปโยเชสิ. เตสุปิ โจเรสุ สุราปาเน สุรํ ปิวนฺเตสุ เอโก เอกสฺส ปิฏฺฐึ ปหริตฺวา ปาเตสิ. โส ตํ สนฺตชฺเชตฺวา "อมฺโภ ทุพฺพินีต ตฺวํ กสฺมา เม ปิฏฺฐึ โปเถสีติ อาห. "กิมฺปน หเร ทุฏฺฐโจร ตยา มหาโมคฺคลฺลาโน ปฐมํ ปหโตติ. "กิมฺปน มยา ปหตภาวํ ตฺวํ น ชานาสีติ. อิติ

เนสํ " มยา ปหโต มยา ปหโตติ วทนฺตานํ สุตฺวา เต จารปุริสา เต สพฺเพ โจเร คเหตฺวา รญฺโญ อาโรเจสุ. ราชา โจเร ปกฺโกสาเปตฺวา ปุจฺฉิ " ตุมฺเหหิ เถโร มาริโตติ. " อาม เทวาติ. " เกน ตุมฺเห อุยฺโยชิตาติ. " นคฺคสมณเกหิ เทวาติ. ราชา ปญฺจสเต นคฺคสมณเก คาหาเปตฺวา ปญฺจสเตหิ โจเรหิ สทฺธึ ราชงฺคเณ นาภิปฺปมาเณสุ อาวาเฏสุ นิกฺขนาเปตฺวา ปลาเลหิ ปฏิจฺฉาทาเปตฺวา อคฺคึ ทาเปสิ, อถ เนสํ ฌามภาวํ ญตฺวา อยนงฺคเลหิ กสาเปตฺวา สพฺเพ ขณฺฑาขณฺฑํ การาเปสิ, จตูสุ โจเรสุ สูลาโรปนํ การาเปสิ[๑].

ภิกฺขู ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ " อโห มหาโมคฺคลฺลานตฺเถโร อตฺตโน อนนุรูปํ มรณํ ปตฺโตติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา " กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, " อิมาย นามาติ วุตฺเต, " ภิกฺขเว โมคฺคลฺลาเนน อิมสฺเสว อตฺตภาวสฺส อนนุรูปํ มรณํ ปตฺตํ, ปุพฺเพ ปน เตน กตสฺส กมฺมสฺส อนุรูปเมว มรณํ ปตฺตนฺติ วตฺวา " กิมฺปนสฺส ภนฺเต ปุพฺพกมฺมนฺติ ปุฏฺโฐ วิตฺถาเรตฺวา กเถสิ:

" อตีเต กิร พาราณสีวาสี เอโก กุลปุตฺโต สยเมว โกฏฺฏนปจนาทีนิ กโรนฺโต มาตาปิตโร ปฏิชคฺคิ. อถสฺส มาตาปิตโร นํ " ตาต ตฺวํ เอกโกว เคเห จ อรญฺเญ จ กมฺมํ กโรนฺโต กิลมสิ, เอกํ เต กุมาริกํ อาเนสฺสามาติ วตฺวา " อมฺมตาต[๒] น มยฺหํ เอวรูปาย อตฺโถ, อหํ ยาว ตุมฺเห ชีวถ, ตาว โว

๑. สี. ยุ. จตูสุ ฯเปฯ การาเปสีติ นตฺถิ. ๒. อมฺมตาตา อิติ ยุตฺตตรํ. ฌ. ว.

สหตฺถาว อุปฏฺฐหิสฺสามีติ เตน ปฏิกฺขิตฺตา ปุนปฺปุนํ ยาจิตฺวา กุมาริกํ อานยึสุ. สา กติปาเหเนว เต อุปฏฺฐหิตฺวา ปจฺฉา เตสํ ทสฺสนมฺปิ อนิจฺฉนฺตี "น สกฺกา ตว มาตาปิตูหิ สทฺธึ เอกฏฺฐาเน วสิตุนฺติ อุชฺฌายิตฺวา, ตสฺมึ อตฺตโน กถํ อคฺคณฺหนฺเต, ตสฺส พหิคตกาเล มกจิวากขณฺฑานิ จ ยาคุเผณญฺจ คเหตฺวา ตตฺถ ตตฺถ อากิริตฺวา เตนาคนฺตฺวา "กิมิทนฺติ ปุฏฺฐา "อิเมสํ อนฺธมหลฺลกานํ เอตํ กมฺมํ, สพฺพํ เคหํ กิลิฏฺฐํ กโรนฺตา วิจรนฺติ, น สกฺกา เอเตหิ สทฺธึ เอกฏฺฐาเน วสิตุนฺติ อาห. เอวํ ตาย (๑) ปุนปฺปุนํ กถยมานาย เอวรูโปปิ ปูริตปารมี สตฺโต มาตาปิตูหิ สทฺธึ ภิชฺชิ. โส "โหตุ, ชานิสฺสามิ เตสํ กตฺตพฺพนฺติ เต โภเชตฺวา "อมฺมตาต (๒) อสุกฏฺฐาเน นาม ตุมฺหากํ ญาตกา อาคมนํ ปจฺจาสึสนฺติ, มยํ ตตฺถ คมิสฺสามาติ เต ยานกํ อาโรเปตฺวา อาทาย คจฺฉนฺโต อฏวีมชฺฌํ ปตฺตกาเล "ตาต รสฺมิโย คณฺหาถ, โคณา ปโตทสญฺญาย คมิสฺสนฺติ, อิมสฺมึ ฐาเน โจรา วสนฺติ, อหํ โอตรามีติ ปิตุ หตฺเถ รสฺมิโย ทตฺวา โอตริตฺวา คจฺฉนฺโต สทฺทํ ปริวตฺเตตฺวา โจรานํ อุฏฺฐิตสทฺทมกาสิ, มาตาปิตโร ตํ สทฺทํ สุตฺวา "โจรา อุฏฺฐิตาติ สญฺญาย "ตาต มยํ มหลฺลกา, ตฺวํ อตฺตานเมว รกฺขาหีติ อาหํสุ. โส มาตาปิตโร ตถา วิรวนฺเตปิ โจรสทฺทํ กโรนฺโต โกฏฺเฏตฺวา มาเรตฺวา อฏวิยํ ขิปิตฺวา ปจฺจาคมิ.

สตฺถา อิมํ ตสฺส ปุพฺพกมฺมํ กเถตฺวา "ภิกฺขเว โมคฺคลฺลาโน

๑. ตสฺสาติ ยุตฺตตรํ. ๒. อมฺมตาตา อิติ ยุตฺตตรํ ณ. ว.

เอตฺตกํ กมฺมํ กตฺวา อเนกานิ วสฺสสตสหสฺสานิ นิรเย ปจิตฺวา วิปากาวเสเสน อตฺตภาวสเต เอวเมว โกฏฺเฏตฺวา สญฺจุณฺณิโต มรณํ ปตฺโต, เอวํ โมคฺคลฺลาเนน อตฺตโน กมฺมานุรูปเมว มรณํ ลทฺธํ, ปญฺจหิ โจรสเตหิ สทฺธึ ปญฺจ ติตฺถิยสตานิ มม ปุตฺตสฺส อปฺปทุฏฺฐสฺส ปทุสฺสิตฺวา อนุรูปเมว มรณํ ลภึสุ; อปฺปทุฏฺฐสฺส หิ ปทุสฺสนฺโต ทสหิ การเณหิ อนยพฺยสนํ ปาปุณาติเยวาติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมา คาถา อภาสิ

" โย ทณฺเฑน อทณฺเฑสุ อปฺปทุฏฺเฐสุ ทุสฺสติ,
ทสนฺนมญฺญตรํ ฐานํ ขิปฺปเมว นิคจฺฉติ:
เวทนํ ผรุสํ ชานึ สรีรสฺส ว เภทนํ
ครุกํ วาปิ อาพาธํ จิตฺตกฺเขปํ ว ปาปุเณ,
ราชโต วา อุปสคฺคํ อพฺภกฺขานํ ว ทารุณํ
ปริกฺขยํ ว ญาตีนํ โภคานํ ว ปภงฺคุณํ,
อถวาสฺส อคารานิ อคฺคิ ฑหติ ปาวโก
กายสฺส เภทา ทุปฺปญฺโญ นิรยํ โส อุปปชฺชตีติ:

ตตฺถ อทณฺเฑสูติ: กายทณฺฑาทิวิรหิเตสุ ขีณาสเวสุ. อปฺปทุฏฺเฐสูติ: ปเรสุ วา อตฺตนิ วา นิรปราเธสุ. ทสนฺนมญฺญตรํ ฐานนฺติ: ทสสุ ทุกฺขการเณสุ อญฺญตรํ การณํ. เวทนนฺติ: สีสโรคาทิเภทํ ผรุสํ เวทนํ. ชานินฺติ: กิจฺฉาธิคตสฺส ธนสฺส ชานึ. เภทนนฺติ: หตฺถจฺเฉทาทิกํ สรรเภทนํ. ครุกนฺติ: ปกฺขหตเอกจกฺขุปีฐสปฺปิกุณิภาวกุฏฺฐโรคาทิเภทํ ครุกาพาธํ วา.

จิตฺตกฺเขปนฺติ: อุมฺมาทํ. อุปสคฺคนฺติ: ยสวิโลปเสนาปติฏฺฐานาทิ-อจฺฉินฺทนาทิกํ ราชโต อุปสคฺคํ วา. อพฺภกฺขานนฺติ: อทิฏฺฐอสฺสุต-อจินฺติตปุพฺพํ " อิทํ สนฺธิจฺเฉทาทิกมฺมํ อิทํ วา ราชปราธกมฺมํ ตยา กตนฺติ เอวรูปํ ทารุณํ อพฺภกฺขานํ วา. ปริกฺขยํ ว ญาตีนนฺติ: อตฺตโน อวสฺสโย ภวิตุํ สมตฺถานํ ญาตีนํ ปริกฺขยํ วา. ปภงฺคุณนฺติ: ปภงฺคุภาวํ ปูติภาวํ วา. ยญฺหิสฺส เคเห ธญฺญํ, ตํ ปูติภาวํ อาปชฺชติ, สุวณฺณํ องฺคารภาวํ, มุตฺตา กปฺปาสฏฺฐิภาวํ, กหาปณา กปาลขณฺฑาทิภาวํ, ทฺวิปทจตุปฺปทา กาณาทิภาวนฺติ อตฺโถ. อคฺคิ ฑหตีติ: เอกสํวจฺฉเร ทฺวิตฺติกฺขตฺตุํ อญฺญสฺมึ ฑาหเก อวิชฺชมาเนปิ อสนิอคฺคิ วา ปติตฺวา ฑหติ, อตฺตโน ธมฺมตาย อุฏฺฐิโต ปาวโก วา ฑหติเยว. นิรยนฺติ: ทิฏฺเฐว ธมฺเม อิเมสํ ทสนฺนํ ฐานานํ อญฺญตรํ ปตฺวาปิ เอกํเสน สมฺปราเย ปตฺตพฺพํ ทสฺเสตุํ " นิรยํ โส อุปปชฺชตีติ วุตฺตํ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรวตฺถุ.

๘. พหุภณฺฑิกภิกฺขุวตฺถุ. (๑๑๔)

" น นคฺคจริยาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต พหุภณฺฑิกํ ภิกฺขุํ อารพฺภ กเถสิ.

สาวตฺถีวาสี กิเรโก กุฏุมฺพิโก, ภริยาย กาลกตาย, ปพฺพชิ. โส ปพฺพชนฺโต อตฺตโน ปริเวณญฺจ อคฺคิสาลญฺจ ภณฺฑคพฺภญฺจ กาเรตฺวา สพฺพํปิ ภณฺฑคพฺภํ สปฺปิเตลาทีหิ ปูเรตฺวา ปพฺพชิ. ปพฺพชิตฺวา จ ปน อตฺตโน ทาเส ปกฺโกสาเปตฺวา ยถารุจิตํ อาหารํ ปจาเปตฺวา ภุญฺชิ. พหุภณฺโฑ จ พหุปริกฺขาโร จ อโหสิ; รตฺตึ อญฺญํ นิวาสนปารุปนํ โหติ, ทิวา อญฺญํ; วิหารปจฺจนฺเต วสติ. ตสฺเสกทิวสํ จีวรปจฺจตฺถรณานิ สุกฺขาเปนฺตสฺส เสนาสนจาริกํ อาหิณฺฑนฺตา ภิกฺขู ปสฺสิตฺวา " กสฺสิมานิ อาวุโสติ ปุจฺฉิตฺวา, " มยฺหนฺติ วุตฺเต " อาวุโส ภควตา ตีณิ จีวรานิ อนุญฺญาตานิ, ตฺวํ จ เอวํ อปฺปิจฺฉสฺส พุทฺธสฺส สาสเน ปพฺพชิตฺวา เอวํ พหุปริกฺขาโร ชาโตติ ตํ สตฺถุ สนฺติกํ เนตฺวา " ภนฺเต อยํ ภิกฺขุ อติพหุภณฺโฑติ อาโรเจสส. สตฺถา " สจฺจํ กิร [ตฺวํ] ภิกฺขูติ ปุจฺฉิตฺวา, "สจฺจํ ภนฺเตติ วุตฺเต, " กสฺมา ปน ตฺวํ ภิกฺขุ, มยา อปฺปิจฺฉตาย ธมฺเม เทสิเต, เอวํ พหุภณฺโฑ ชาโตติ อาห. โส ตาวตฺตเกเนว กุปิโต " อิมินาทานิ นีหาเรน จริสฺสามีติ ปารุปนํ ฉฑฺเฑตฺวา ปริสมชฺเฌ เอกจีวโร อฏฺฐาสิ. อถ นํ สตฺถา อุปตฺถมฺภยมาโน " นนุ ตฺวํ ภิกฺขุ ปุพฺเพ หิโรตฺตปฺปํ คเวสโก ทกรกฺขสกาเลปิ หิโรตฺตปฺปํ คเวสมาโน ทฺวาทส วสฺสานิ วิหาสิ;

กสฺมา อิทานิ เอวํ ครุเก พุทฺธสาสเน ปพฺพชิตฺวา จตุปฺปริสมชฺเฌ ปารุปนํ ฉฑฺเฑตฺวา หิโรตฺตปฺปํ ปหาย จิโตติ. โส สตฺถุ วจนํ สุตฺวา หิโรตฺตปฺปํ ปจฺจุปฏฺฐาเปตฺวา ตํ จีวรํ ปารุปิตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. ภิกฺขู ตสฺส อตฺถสฺส อาวิภาวนตฺถํ ภควนฺตํ ยาจึสุ. อถ ภควา อตีตํ อาหริตฺวา กเถสิ:

"อตีเต กิร พาราณสีรญฺโญ อคฺคมเหสิยา กุจฺฉิมฺหิ โพธิสตฺโต ปฏิสนฺธึ คณฺหิ. ตสฺส นามคหณทิวเส[๑] มหิสฺสาสกุมาโรติสฺส[๒] นามํ กรึสุ. ตสฺส กนิฏฺฐภาตา จนฺทกุมาโร นาม อโหสิ. เตสํ มาตริ กาลกตาย ราชา อญฺญํ อคฺคมเหสิฏฺฐาเน ฐเปสิ. สาปิ ปุตฺตํ วิชายิ. "สุริยกุมาโรติสฺส นามํ กรึสุ. ตํ ทิสฺวา ราชา ตุฏฺโฐ "ปุตฺตสฺส เต วรํ ทมฺมีติ อาห. สาปิ โข เทวี "อิจฺฉิตกาเล คณฺหิสฺสามีติ วตฺวา ปุตฺตสฺส วยปฺปตฺตกาเล ราชานํ อาห "เทว มยฺหํ ปุตฺตสฺส ชาตกาเล วโร ทินฺโน, ปุตฺตสฺส เม รชฺชํ เทหีติ. ราชา "มม เทฺว ปุตฺตา อคฺคิกฺขนฺธา วิย ชลนฺตา วิจรนฺติ, น สกฺกา ตสฺส รชฺชํ ทาตุนฺติ ปฏิกฺขิปิตฺวาปิ ตํ ปุนปฺปุนํ ยาจมานเมว ทิสฺวา "อยํ เม ปุตฺตานํ อนตฺถมฺปิ กเรยฺยาติ ปุตฺเต ปกฺโกสาเปตฺวา "ตาตา อหํ สุริยกุมารสฺส ชาตกาเล วรํ อทาสึ, อิทานิ ตสฺส มาตา รชฺชํ ยาจติ, อหนฺตสฺส น ทาตุกาโม, ตสฺส มาตา ตุมฺหากํ อนตฺถมฺปิ กเรยฺย; คจฺฉถ ตุมฺเห อรญฺเญ วสิตฺวา มมจฺจเยนาคนฺตฺวา รชฺชํ คณฺเหยฺยาถาติ อุยฺโยเชสิ. เต ปิตรํ

๑. สี. ยุ. นามกรณทิวเส. ๒. สี. ยุ. มหึสกกุมาโร.

วนฺทิตฺวา ปาสาทา โอตรนฺเต ราชงฺคเณ กีฬมาโน สุริยกุมาโร ทิสฺวา ตํ การณํ ญตฺวา เตหิ สทฺธึเยว นิกฺขมิ. เตสํ หิมวนฺตํ ปวิฏฺฐกาเล โพธิสตฺโต มคฺคา โอกฺกมฺม อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล นิสีทิตฺวา สุริยกุมารํ อาห "ตาต เอตํ สรํ คนฺตฺวา นหาตฺวา จ ปิวิตฺวา จ อมฺหากํปิ ปทุมินิปตฺเตหิ อุทกํ อาหราติ. โส ปน สโร เวสฺสวณสฺส สนฺติกา เอเกน ทกรกฺขเสน[๑] ลทฺโธ โหติ. เวสฺสวโณ จ ตํ อาห "ฐเปตฺวา เทวธมฺมชานนเกเยว อญฺเญ อิมํ สรํ โอตรนฺติ, เต ขาทิตุํ ลภสีติ. ตโต ปฏฺฐาย โส ตํ สรํ โอติณฺโณติณฺเณ เทวธมฺเม ปุจฺฉิตฺวา อชานนฺเต ขาทติ. สุริยกุมาโรปิ ตํ สรํ อวีมํสิตฺวาว โอตริ, เตน จ "เทวธมฺเม ชานาสีติ ปุจฺฉิโต "เทวธมฺมา นาม จนฺทิมสุริยาติ อาห. อถ นํ "ตฺวํ เทวธมฺเม น ชานาสีติ อุทกํ ปเวเสตฺวา อตฺตโน ภวเน ฐเปสิ. โพธิสตฺโตปิ ตํ จิรายนฺตํ ทิสฺวา จนฺทกุมารํ เปเสสิ. โสปิ เตน "เทวธมฺเม ชานาสีติ ปุจฺฉิโต "เทวธมฺมา นาม จตสฺโส ทิสาติ อาห. ทกรกฺขโส ตมฺปิ อุทกํ ปเวเสตฺวา ตเถว ฐเปสิ. โพธิสตฺโต, ตสฺมึปิ จิรายนฺเต, "อนฺตราเยน ภวิตพฺพนฺติ สยํ คนฺตฺวา ทฺวินฺนํปิ โอตรณปทํ ทิสฺวา "อยํ สโร รกฺขสปริคฺคหิโตติ ญตฺวา ขคฺคํ สนฺนยฺหิตฺวา ธนุ คเหตฺวา อฏฺฐาสิ. รกฺขโส ตํ อโนตรนฺตํ ทิสฺวา วนกมฺมิกปุริสเวเสนาคนฺตฺวา อาห "โภ ปุริส ตฺวํ มคฺคกิลนฺโต กสฺมา อิมํ สรํ โอตริตฺวา นหาตฺวา จ ปิวิตฺวา จ

๑. ยุ. อุทกรกฺขเสน.

ภิสมุฬาเล ขาทิตฺวา ปุปฺผานิ ปิลนฺธิตฺวา น คจฺฉสีติ. โพธิสตฺโต ตํ ทิสฺวาว "เอโส ยกฺโขติ ญตฺวา "ตยา เม ภาตโร คหิตาติ อาห. "อาม มยา คหิตาติ. "กึการณาติ. "อหํ อิมํ สรํ โอติณฺเณ ลภามีติ, "กึ ปน สพฺเพว ลภสีติ. "เทวธมฺเม ชานนเก ฐเปตฺวา อวเสเส ลภามีติ. "อตฺถิ ปน เต เทวธมฺเมหิ อตฺโถติ. "อาม อตฺถีติ. "อหํ กเถสฺสามีติ. "เตนหิ กเถหีติ. "น สกฺกา กิลิฏฺฐคตฺเตน กเถตุนฺติ. ยกฺโข โพธิสตฺตํ นหาเปตฺวา ปานียํ ปาเยตฺวา อลงฺกริตฺวา อลงฺกตมณฺฑปมชฺเฌ ปลฺลงฺกํ อาโรเปตฺวา สยมสฺส ปาทมูเล นิสีทิ. อถ นํ โพธิสตฺโต "สกฺกจฺจํ สุณาหีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"หิริโอตฺตปฺปสมฺปนฺนา สุกฺกธมฺมสมาหิตา
สนฺโต สปฺปุริสา โลเก `เทวธมฺมาติ วุจฺจเรติ.[๑]

ยกฺโข อิมํ ธมฺมเทสนํ สุตฺวา ปสนฺโน โพธิสตฺตํ อาห "ปณฺฑิต อหนฺเต ปสนฺโน เอกํ ภาตรํ ทมฺมิ, กตรํ อาเนมีติ. "กนิฏฺฐํ อาเนหีติ. "ปณฺฑิต ตฺวํ เกวลํ เทวธมฺเม ชานาสิเยว, น ปน เตสุ วตฺตสีติ. "กึการณาติ. "ยสฺมา เชฏฺฐํ ฐเปตฺวา กนิฏฺฐํ อาหราเปตฺวา[๒] เชฏฺฐาปจายิกกมฺมํ น กโรสีติ. "เทวธมฺเม อหํ ยกฺข ชานามิ, เตสุ จ วตฺตามิ; มยํ หิ เอตํ นิสฺสาย อิมํ อรญฺญํ ปวิฏฺฐา, เอตสฺส หิ อตฺถาย อมฺหากํ ปิตรํ เอตสฺส มาตา รชฺชํ ยาจิ, อมฺหากมฺปน ปิตา ตํ วรํ อทตฺวา อมฺหากํ

๑. ขุ. ชา. เอก. ๒๗/๓ ๒. สี. ยุ. อานาเปนฺโต.

อนุรกฺขณตฺถาย อรญฺญวาสํ อนุชานิ, โส กุมาโร อนิวตฺติตฺวา อมฺเหหิ สทฺธึ อาคโต; `ตํ อรญฺเญ เอโก ยกฺโข ขาทตีติ[๑] วุตฺเตปิ, น โกจิ สทฺทหิสฺสติ; เตนาหํ ครหภยภีโต ตเมว อาหราเปมีติ. ยกฺโข โพธิสตฺตสฺส ปสีทิตฺวา " สาธุ ปณฺฑิต ตฺวเมว เทวธมฺเม ชานาสิ, เทวธมฺเมสุ[๒] จ วตฺตสีติ เทฺวปิ ภาตโร อาเนตฺวา อทาสิ. อถ นํ โพธิสตฺตสฺส ยกฺขภาเว อาทีนวํ กเถตฺวา ปญฺจสุ สีเลสุ ปติฏฺฐาเปสิ. โส เตน สุสํวิหิตารกฺโข ตสฺมึ อรญฺเญ วสิตฺวา, ปิตริ กาลกเต, ยกฺขํ อาทาย พาราณสึ คนฺตฺวา รชฺชํ คเหตฺวา จนฺทกุมารสฺส อุปรชฺชํ ทตฺวา สุริยกุมารสฺส เสนาปติฏฺฐานํ ทตฺวา ยกฺขสฺส รมณีเย ฐาเน อายตนํ กาเรตฺวา, ยถา โส ลาภคฺคปฺปตฺโต โหติ; ตถา อกาสิ.

สตฺถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อาหริตฺวา ชาตกํ สโมธาเนสิ " ตทา โส ทกรกฺขโส พหุภณฺฑิกภิกฺขุ อโหสิ, สุริยกุมาโร อานนฺโท, จนฺทกุมาโร สารีปุตฺโต, มหิสฺสาสกุมาโร อหเมวาติ. เอวํ สตฺถา ชาตกํ กเถตฺวา " เอวํ ตฺวํ ภิกฺขุ ปุพฺเพ เทวธมฺเม คเวสมาโน หิโรตฺตปฺปสมฺปนฺโน วิจริตฺวา อิทานิ จตุปฺปริสมชฺเฌ อิมินา นีหาเรน ฐตฺวา มม ปุรโต `อปฺปิจฺโฉมฺหีติ วทนฺโต อยุตฺตํ อกาสิ; น หิ สาฏกปฏิกฺเขปาทิมตฺเตน สมโณ นาม โหตีติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

๑. สี. ยุ. ขาทีติ. ๒. เตสูติ ยุตฺตตรํ.

" น นคฺคจริยา, น ชฏา, น ปงฺกา,
นานาสกา ตณฺฑิลสายิกา วา
รโชชลฺลํ อุกฺกุฏิกปฺปธานํ
โสเธนฺติ มจฺจํ อวิติณฺณกงฺขนฺติ.

ตตฺถ นานาสกาติ: น อนาสกา, ภตฺตปฏิกฺเขโปติ อตฺโถ. ตณฺฑิลสายิกาติ: ภูมิสยนํ. รโชชลฺลนฺติ: กทฺทมเลปนาการน[๑] สรีเร สนฺนิจิตรโช. อุกฺกุฏิกปฺปธานนฺติ: อุกฺกุฏิกภาเวน อารทฺธวิริยํ. อิทํ วุตฺตํ โหติ " โย หิ มจฺโจ `เอวํ อหํ โลกนิสฺสรณสงฺขาตํ สุทฺธึ ปาปุณิสฺสามีติ อิเมสุ นคฺคจริยาทีสุ ยงฺกิญฺจิ สมาทาย วตฺเตยฺย, โส เกวลํ มิจฺฉาทสฺสนญฺเจว วฑฺเฒยฺย กิลมถสฺส จ ภาคี อสฺส; น หิ เอตานิ สุสมาทินฺนานิ อฏฺฐวตฺถุกาย กงฺขาย อวิติณฺณภาเวน อวิติณฺณกงฺขํ มจฺจํ โสเธนฺตีติ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

พหุภณฺฑิกภิกฺขุวตฺถุ.

๑. สี. ยุ....ลิมฺปนา.

๙. สนฺตติมหามตฺตวตฺถุ. (๑๑๕)

" อลงฺกโต เจปิ สมญฺจเรยฺยาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต สนฺตติมหามตฺตํ อารพฺภ กเถสิ.

โส หิ เอกสฺมึ กาเล รญฺโญ ปเสนทิโกสลสฺส ปจฺจนฺตํ กุปิตํ วูปสเมตฺวา อาคโต. อถสฺส ราชา ตุฏฺโฐ สตฺต ทิวสานิ รชฺชํ ทตฺวา เอกํ นจฺจคีตกุสลํ อิตฺถึ อทาสิ. โส สตฺต ทิวสานิ สุรามทมตฺโต หุตฺวา สตฺตเม ทิวเส สพฺพาลงฺการปฏิมณฺฑิโต หตฺถิกฺขนฺธวรคโต นหานติตฺถํ คจฺฉนฺโต สตฺถารํ ปิณฺฑาย ปวิสนฺตํ ทฺวารนฺตเร ทิสฺวา หตฺถิกฺขนฺธวรคโตว สีสํ จาเลตฺวา วนฺทิ.[๑] สตฺถา สิตํ กตฺวา, " โก นุ โข ภนฺเต สิตปาตุกรณเหตูติ อานนฺทตฺเถเรน ปุฏฺโฐ สิตการณํ อาจิกฺขนฺโต[๒] อาห " ปสฺส อานนฺท สนฺตติมหามตฺตํ, อชฺเชว สพฺพาภรณปฏิมณฺฑิโตว มม สนฺติกํ อาคนฺตฺวา จตุปฺปทิกคาถาวสาเน อรหตฺตํ ปตฺวา สตฺตตาลมตฺเต อากาเส นิสีทิตฺวา ปรินิพฺพายิสฺสตีติ. มหาชโน เถเรน สทฺธึ กเถนฺตสฺส สตฺถุ วจนํ อสฺโสสิ. ตตฺถ มิจฺฉาทิฏฺฐิกา จินฺตยึสุ " ปสฺสถ สมณสฺส โคตมสฺส กิริยํ, มุขมตฺตเมว ภาสติ, อชฺช กิเรส เอวํ สุรามทมตฺโต ยถาอลงฺกโตว ตสฺส สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา ปรินิพฺพายิสฺสติ; อชฺช นํ มุสาวาเทน นิคฺคณฺหิสฺสามาติ. สมฺมาทิฏฺฐิกา จินฺตยึสุ " อโห พุทฺธานํ มหานุภาโว, อชฺช พุทฺธลีฬฺหญฺเจว สนฺตติมหามตฺตลีฬฺหญฺจ ทฏฺฐุํ

๑. ยุ. วนฺทิตฺวา ปกฺกามิ. ๒. สี. ยุ. อาวิกโรนฺโต.

ลภิสฺสามาติ. สนฺตติมหามตฺโตปิ นหานติตฺเถ ทิวสภาคํ อุทกกีฬํ กีฬิตฺวา อุยฺยานํ คนฺตฺวา อาปานภูมิยํ นิสีทิ. สาปิ อิตฺถี รงฺคมชฺเฌ โอตริตฺวา นจฺจคีตํ ทสฺเสตุํ อารภิ, ตสฺสา สรีรลีฬฺหาย ทสฺสนตฺถํ สตฺตาหํ อปฺปาหารตาย ตํทิวสํ นจฺจคีตํ ทสฺสยมานาย อนฺโตกุจฺฉิยํ สตฺถกวาตา สมุฏฺฐาย หทยมํสํ กนฺติตฺวา[๑] อคมํสุ. สา ตํขณญฺเญว มุเขน เจว อกฺขีหิ จ วิวเฏหิ กาลมกาสิ. สนฺตติมหามตฺโต "อุปธาเรถ นนฺติ วตฺวา, "นิรุทฺธา สามีติ วุตฺตมตฺเตเยว พลวโสเกน อภิภูโต. ตํขณญฺเญวสฺส สตฺตาหํ ปีตสุรา ตตฺตกปาเล[๒] อุทกพินฺทุ วิย ปริกฺขยํ อคมาสิ. โส "น เม อิมํ โสกํ อญฺโญ นิพฺพาเปตุํ สกฺขิสฺสติ อญฺญตฺร ตถาคเตนาติ พลกายปริวุโต สายณฺหสมเย สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา เอวมาห "ภนฺเต เอวรูโป เม โสโก อุปฺปนฺโน, `ตํ เม ตุมฺเห นิพฺพาเปตุํ สกฺขิสฺสถาติ อาคโตมฺหิ, ปฏิสรณํ เม โหถาติ. อถนํ สตฺถา "โสกํ นิพฺพาเปตุํ สมตฺถสฺเสว สนฺติกํ อาคโตสิ, อิมิสฺสา หิ อิตฺถิยา อิมินาว การเณน มตกาเล ตว โรทนฺตสฺส ปคฺฆริตอสฺสูนิ จตุนฺนํ มหาสมุทฺทานํ อุทกโต อติเรกตรานีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"ยํ ปุพฺเพ, ตํ วิโสเสหิ, ปจฺฉา เต มาหุ กิญฺจนํ,
มชฺเฌ เจ โน คเหสฺสสิ, อุปสนฺโต จริสฺสสีติ.

คาถาปริโยสาเน สนฺตติมหามตฺโต อรหตฺตํ ปตฺวา อตฺตโน อายุสงฺขารํ โอโลเกนฺโต ตสฺส อปฺปวตฺตนภาวํ ญตฺวา สตฺถารํ

๑. ม. คเหตฺวา. ๒. สี. ตตฺตกาเล.

อาห " ภนฺเต ปรินิพฺพานํ เม อนุชานาถาติ. สตฺถา เตน กตกมฺมํ ชานนฺโตปิ " มุสาวาเทน นิคฺคณฺหนตฺถํ สนฺนิปติตา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา โอกาสํ น ลภิสฺสนฺติ, `พุทฺธลีฬฺหญฺเจว สนฺตติมหามตฺตลีฬฺหญฺจ ปสฺสิสฺสามาติ สนฺติปติตา สมฺมาทิฏฺฐิกา อิมินา กตกมฺมํ สุตฺวา ปุญฺเญสุ อาทรํ กริสฺสนฺตีติ สลฺลกฺเขตฺวา " เตนหิ ตยา กตกมฺมํ มยฺหํ กเถหิ, กเถนฺโต จ ภูมิยํ ฐิโต อกเถตฺวา สตฺตตาลมตฺเต อากาเส ฐิโต กเถหีติ อาห. โส " สาธุ ภนฺเตติ สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เอกตาลปฺปมาณํ อุคฺคมฺม โอโรหิตฺวา ปุน สตฺถารํ วนฺทิตฺวา อุคฺคจฺฉนฺโต ปฏิปาฏิยา สตฺตตาลปฺปมาเณ อากาเส ปลฺลงฺเกน นิสีทิตฺวา " สุณาถ เม ภนฺเต ปุพฺพกมฺมนฺติ อาห:

" อิโต เอกนวุเต กปฺเป วิปสฺสิพุทฺธกาเล พนฺธุมตีนคเร เอกสฺมึ กุเล นิพฺพตฺติตฺวา จินฺเตสึ `กินฺนุ โข ปเรสํ เฉทนํ วา ปีฬนํ วา อกรณกมฺมนฺติ อุปธาเรนฺโต ปุญฺเญสุ โฆสนกมฺมํ ทิสฺวา ตโต ปฏฺฐาย ตํ กมฺมํ กโรนฺโต มหาชนํ สมาทเปตฺวา `ปุญฺญานิ กโรถ, อุโปสถทิวเสสุ อุโปสถํ สมาทิยถ, ทานํ เทถ, ธมฺมํ สุณาถ; พุทฺธรตนาทีหิ สทิสํ อญฺญํ นาม นตฺถิ, ติณฺณํ รตนานํ สกฺการํ กโรถาติ อุคฺโฆเสนฺโต วิจรามิ; ตสฺส มยฺหํ สทฺทํ สุตฺวา พุทฺธปิตา พนฺธุโม มหาราชา มํ ปกฺโกสาเปตฺวา `ตาต กึ กโรนฺโต วิจรสีติ ปุจฺฉิตฺวา, `เทว ติณฺณํ รตนานํ คุณํ ปกาเสตฺวา มหาชนํ ปุญฺญกมฺเมสุ สมาทเปนฺโต วิจรามีติ วุตฺเต, `กตฺถ นิสินฺโน วิจรสีติ ปุจฺฉิตฺวา, `ปทสาว เทวาติ วุตฺเต, `ตาต

น ตฺวํ เอวํ วิจริตุํ อรหสิ, อิมํ ปุปฺผทามํ ปิลนฺธิตฺวา อสฺสปิฏฺเฐ นิสินฺโน วิจราติ มยฺหํ มุตฺตาทามสทิสํ ปุปฺผทามํ ทตฺวา ทนฺตํ อสฺสํ อทาสิ: อถ มํ รญฺญา ทินฺนปริหาเรน ตเถว อุคฺโฆเสตฺวา วิจรนฺตํ ปุนปิ ราชา ปกฺโกสาเปตฺวา `ตาต กึ กโรนฺโต วิจรสีติ ปุจฺฉิตฺวา, `ตเทว เทวาติ วุตฺเต, `ตาต อสฺโสปิ เต นานุจฺฉวิโก, อิธ นิสีทิตฺวา วิจราติ จตุสินฺธวยุตฺตํ รถํ อทาสิ: ตติยวาเรปิ เม ราชา สทฺทํ สุตฺวา ปกฺโกสาเปตฺวา `ตาต กึ กโรนฺโต วิจรสีติ ปุจฺฉิตฺวา, `ตเทว เทวาติ วุตฺเต, `ตาต รโถปิ เต นานุจฺฉวิโกติ มยฺหํ มหนฺตํ โภคํ มหาปสาธนญฺจ ทตฺวา เอกํ หตฺถึ อทาสิ: สฺวาหํ สพฺพาภรณปฏิมณฺฑิโต หตฺถิกฺขนฺเธ นิสีทิตฺวา อสีติวสฺสสหสฺสานิ ธมฺมโฆสกกมฺมํ อกาสึ; ตสฺส เม เอตฺตกํ กาลํ กายโต จนฺทนคนฺโธ วายติ, มุขโต อุปฺปลคนฺโธ วายติ; อิทํ มยา กตกมฺมนฺติ.

เอวํ โส อตฺตโน ปุพฺพกมฺมํ กเถตฺวา อากาเส นิสินฺโนว เตโชธาตุํ สมาปชฺชิตฺวา ปรินิพฺพายิ. สรีเร ชาลา[๑] อุฏฺฐหิตฺวา มํสโลหิตํ ฌาเปสิ. สุมนปุปฺผานิ วิย ธาตุโย อวสิสึสุ. สตฺถา สุทฺธวตฺถํ ปสาเรสิ. ธาตุโย ตตฺถ ปตึสุ. ตา ปกฺขิปิตฺวา จาตุมฺมหาปเถ ถูปํ กาเรสิ " มหาชโน วนฺทิตฺวา ปุญฺญภาคี ภวิสฺสตีติ.

ภิกฺขู ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ " อาวุโส สนฺตติมหามตฺโต เอกคาถาวสาเน อรหตฺตํ ปตฺวา อลงฺกตปฏิยตฺโตว อากาเส นิสีทิตฺวา ปรินิพฺพุโต: กินฺนุ โข เอตํ `สมโณติ วตฺตุํ วฏฺฏติ

๑. สี. อคฺคิชาลา.

อุทาหุ `พฺราหฺมโณติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา " กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, `อิมาย นามาติ วุตฺเต, " ภิกฺขเว มม ปุตฺตํ `สมโณติปิ วตฺตุํ วฏฺฏติ, `พฺราหฺมโณติปิ วตฺตุํ วฏฺฏติเยวาติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

" อลงฺกโต เจปิ สมญฺจเรยฺย
สนฺโต ทนฺโต นิยโต พฺรหฺมจารี
สพฺเพสุ ภูเตสุ นิธาย ทณฺฑํ,
โส พฺราหฺมโณ โส สมโณ ส ภิกฺขูติ.

ตตฺถ อลงฺกโตติ: วตฺถาภรณปฏิมณฺฑิโต. ตสฺสตฺโถ " วตฺถาลงฺการาทีหิ อลงฺกโต เจปิ ปุคฺคโล กายาทีหิ สมญฺจเรยฺย ราคาทิวูปสเมน สนฺโต อินฺทฺริยทมเนน ทนฺโต จตุมฺมคฺคนิยาเมน นิยโต เสฏฺฐจริยาย พฺรหฺมจารี กายทณฺฑาทีนํ โอโรปิตตาย สพฺเพสุ ภูเตสุ นิธาย ทณฺฑํ, โส เอวรูโป พาหิตปาปตฺตา `พฺราหฺมโณติปิ สมิตปาปตฺตา `สมโณติปิ ภินฺนกิเลสตฺตา `ภิกฺขูติปิ วตฺตพฺโพเยวาติ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

สนฺตติมหามตฺตวตฺถุ.

๑๐. ปิโลติกตฺเถรวตฺถุ. (๑๑๖)

" หิรินิเสโธ ปุริโสติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ปิโลติกตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ หิ ทิวเส อานนฺทตฺเถโร เอกํ ปิโลติกขณฺฑนิวตฺถํ กปาลํ อาทาย ภิกฺขาย จรนฺตํ ทารกํ ทิสฺวา " กินฺเต เอวํ วิจริตฺวา ชีวิตโต ปพฺพชฺชา น อุตฺตราติ วตฺวา, " ภนฺเต โก มํ ปพฺพาเชสฺสตีติ วุตฺเต, " อหํ ปพฺพาเชสฺสามีติ ตํ อาทาย วิหารํ คนฺตฺวา สหตฺถา นหาเปตฺวา กมฺมฏฺฐานํ ทตฺวา ปพฺพาเชสิ. เตน ปน นิวตฺถปิโลติกขณฺฑํ ปสาเรตฺวา โอโลเกนฺโต ปริสฺสาวนกรณมตฺตมฺปิ คยฺหุปคํ กญฺจิ ปเทสํ อทิสฺวา กปาเลน สทฺธึ เอกิสฺสา รุกฺขสาขาย ฐเปสิ. โส ปพฺพชิตฺวา ลทฺธูปสมฺปโท พุทฺธานํ อุปฺปนฺนลาภสกฺการํ ปริภุญฺชมาโน มหคฺฆานิ จีวรานิ อจฺฉาเทตฺวา วิจรนฺโต ถูลสรีโร หุตฺวา อุกฺกณฺฐิตฺวา " กึ เม ชนสฺส สทฺธาเทยฺยํ นิวาเสตฺวา วิจรเณน, อตฺตโน ปิโลติกเมว นิวาเสสฺสามีติ ตํ ฐานํ คนฺตฺวา ปิโลติกํ คเหตฺวา " อหิริก นิลฺลชฺช เอวรูปานํ วตฺถานํ อจฺฉาทนฏฺฐานํ ปหาย อิมํ ปิโลติกขณฺฑํ นิวาเสตฺวา กปาลหตฺโถ ภิกฺขาย จริตุํ อิจฺฉสีติ ตํ อารมฺมณํ กตฺวา อตฺตนาว อตฺตานํ โอวทิ. โอวทนฺตสฺเสว ปนสฺส จิตฺตํ ปสีทิ. โส ตํ ปิโลติกํ ตตฺเถว ปฏิสาเมตฺวา นิวตฺติตฺวา วิหารเมว คโต. โส กติปาหจฺจเยน ปุน อุกฺกณฺฐิตฺวา ตเถว วตฺวา นิวตฺติ, ปุนปิ ตเถวาติ. ตํ เอวํ อปราปรํ วิจรนฺตํ ทิสวา ภิกฺขู "กหํ อาวุโส คจฺฉสีติ ปุจฺฉนฺติ. โส " อาจริยสฺส สนฺติกํ คจฺฉามาวุโสติ

วตฺวา เอเตเนว นีหาเรน อตฺตโน ปิโลติกขณฺฑเมว อารมฺมณํ กตฺวา อตฺตานํ นิเสเธตฺวา กติปาเหเนว อรหตฺตํ ปาปุณิ. ภิกฺขู อาหํสุ "กึ อาวุโส น อิทานิ อาจริยสฺส สนฺติกํ คจฺฉสิ, นนุ อยํ ตว วิจรณมคฺโคติ. "อาวุโส อาจริเยน สทฺธึ สํสคฺเค สติ คโตมฺหิ, อิทานิ ปน เม ฉินฺโน[1] สํสคฺโค, เตนสฺส สนฺติกํ น คจฺฉามีติ. ภิกฺขู ตถาคตสฺส อาโรเจสุํ "ภนฺเต ปิโลติกตฺเถโร อญฺญํ พฺยากโรตีติ. "กิมาห ภิกฺขเวติ. "อิทนฺนาม ภนฺเตติ. ตํ สุตฺวา สตฺถา "อาม ภิกฺขเว, มม ปุตฺโต, สํสคฺเค สติ, อาจริยสฺส สนฺติกํ คโต, อิทานิ ปนสฺส สํสคฺโค ฉินฺโน, อตฺตนาว อตฺตานํ นิเสเธตฺวา อรหตฺตํ ปตฺโตติ วตฺวา อิมา คาถา อภาสิ

"หิรินิเสโธ ปุริโส โกจิ โลกสฺมิ วิชฺชติ,
โย นิทฺทํ อปโพเธติ อสฺโส ภทฺโร กสามิว;
อสฺโส ยถา ภทฺโร กสานิวิฏฺโฐ
อาตาปิโน สํเวคิโน ภวาถ;
สทฺธาย สีเลน จ วีริเยน จ
สมาธินา ธมฺมวินิจฺฉเยน จ
สมฺปนฺนวิชฺชาจรณา ปฏิสฺสตา
ปหสฺสถ ทุกฺขมิทํ อนปฺปกนฺติ.

ตตฺถ "อนฺโต[2] อุปฺปนฺนํ อกุสลวิตกฺกํ หิริยา นิเสเธตีติ หิรินิเสโธ. โกจิ โลกสฺมินฺติ: เอวรูโป ปุคฺคโล[3] ทุลฺลโภ โกจิเทว

๑. สี. ยุ. ปจฺฉินฺโน. ๒. สี. ยุ. อตฺตโน. ๓. สี. ยุ. "ปุคฺคโลติ นตฺถิ.

โลกสฺมึ วิชฺชติ. โย นิทฺทนฺติ: โย อปฺปมตฺโต สมณธมฺมํ กโรนฺโต อตฺตโน อุปฺปนฺนํ นิทฺทํ อปหรนฺโต พุชฺฌตีติ อปโพเธติ. กสามิวาติ: ยถา ภทฺโร อสฺโส อตฺตนิ ปตมานํ กสํ อปหรติ อตฺตนิ ปติตุํ น เทติ; โย เอวํ นิทฺทํ อปโพเธติ, โส ทุลฺลโภติ อตฺโถ.

ทุติยคาถาย อยํ สงฺเขปตฺโถ "ภิกฺขเว ยถา ภทฺโร อสฺโส ปมาทมาคมฺม กสาย นิวิฏฺโฐ `อหมฺปิ นาม กสาย ปหโตติ อปรภาเค อาตปฺปํ กโรติ; เอวํ ตุมฺเหปิ อาตาปิโน สํเวคิโน ภวถ; เอวํภูตา โลกิยโลกุตฺตราย ทุวิธาย สทฺธาย จ จตุปาริสุทฺธิสีเลน จ กายิกเจตสิกวิริเยน จ อฏฺฐสมาปตฺติสมาธินา จ การณาการณ-ชานนลกฺขเณน จ ธมฺมวินิจฺฉเยน สมนฺนาคตา หุตฺวา ติสฺสนฺนํ วา อฏฺฐนฺนํ วา วิชฺชานํ ปญฺจทสนฺนญฺจ จรณานํ สมฺปตฺติยา สมฺปนฺน-วิชฺชาจรณา อุปฏฺฐิตสฺสติตาย ปฏิสฺสตา หุตฺวา อิทํ อนปฺปกํ วฏฺฏทุกฺขํ ปชหิสฺสถาติ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

ปิโลติกตฺเถรวตฺถุ.

๑๑. สุขสามเณรวตฺถุ. (๑๑๗)

" อุทกํ หิ นยนฺติ เนตฺติกาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต สุขสามเณรํ อารพฺภ กเถสิ.

อตีตสฺมึ หิ พาราณสีเสฏฺฐิโน คนฺธกุมาโร นาม ปุตฺโต อโหสิ. ราชา, ตสฺส ปิตริ กาลกเต, ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา สมสฺสาเสตฺวา มหนฺเตน สกฺกาเรน ตสฺเสว เสฏฺฐิฏฺฐานํ อทาสิ. โส ตโต ปฏฺฐาย " คนฺธเสฏฺฐีติ ปญฺญายิ. อถสฺส ภณฺฑาคาริโก ธนคพฺภทฺวารํ วิวริตฺวา " สามิ อิทนฺเต เอตฺตกํ ปิตุ ธนํ, เอตฺตกํ ปิตามหาทีนนฺติ นีหริตฺวา ทสฺเสสิ. โส ธนราสึ โอโลเกตฺวา อาห " กิมฺปน เต อิมํ ธนํ คเหตฺวา น คมึสูติ. " สามิ ธนํ คเหตฺวา คตา นาม นตฺถิ, อตฺตนา กตํ กุสลากุสลเมว หิ อาทาย สตฺตา คจฺฉนฺตีติ. โส จินฺเตสิ " เต พาลตาย ธนํ สณฺฐาเปตฺวา ปหาย คตา, อหมฺปเนตํ คเหตฺวา คมิสฺสามีติ; เอวํ ปน จินฺเตนฺโต `ทานํ วา ทสฺสามิ ปูชํ วา กริสฺสามีติ อจินฺเตตฺวา " อิทํ สพฺพํ ขาทิตฺวา คมิสฺสามีติ จินฺเตสิ. โส สตสหสฺสํ วิสฺสชฺเชตฺวา ผลิกมยํ นหานโกฏฺฐกํ กาเรสิ, สตสหสฺสํ ทตฺวา ผลิกมยเมว นหานผลกํ, สตสหสฺสํ ทตฺวา นิสีทนปลฺลงฺกํ, สตสหสฺสํ ทตฺวา โภชนปาตึ, สตสหสฺสเมว ทตฺวา โภชนฏฺฐาเน มณฺฑปํ กาเรสิ[๑], สตสหสฺสํ ทตฺวา โภชนปาติยา อาสิตฺตกุปธานํ กาเรสิ, สตสหสฺเสเนว เคเห สีหปญฺชรํ สณฺฐาเปสิ, อตฺตโน ปาตราสตฺถาย สหสฺสํ อทาสิ,

๑. สี. ยุ. การาเปสิ.

สายมาสตฺถายปิ สหสฺสเมว, ปุณฺณมีทิวเส ปน โภชนตฺถาย สตสหสฺสํ ทาเปสิ, ตํ ภตฺตํ ภุญฺชนทิวเส สตสหสฺสํ วิสฺสชฺเชตฺวา นครํ อลงฺกริตฺวา เภริญฺจาราเปสิ "คนฺธเสฏฺฐิสฺส กิร ภตฺตภุญฺชนลีฬฺหํ โอโลเกตูติ. มหาชโน มญฺจาติมญฺจํ พนฺธิตฺวา สนฺนิปติ. โสปิ สตสหสฺสคฺฆนเก นหานโกฏฺฐเก สตสหสฺสคฺฆนเก ผลเก นิสีทิตฺวา โสฬสหิ คนฺโธทกฆเฏหิ นหาตฺวา ตํ สีหปญฺชรํ วิวริตฺวา ตสฺมึ ปลฺลงฺเก นิสีทิ. อถสฺส ตสฺมึ อาสิตฺตกูปธาเน ตํ ปาตึ ฐเปตฺวา สตสหสฺสคฺฆนกํ โภชนํ วฑฺเฒสส. โส นาฏกิตฺถีปริวุโต เอวรูปาย สมฺปตฺติยา ตํ โภชนํ ภุญฺชติ. อปเรน สมเยน เอโก คามิกมนุสฺโส อตฺตโน ปริพฺพยาหรณตฺถํ ทารุอาทีนิ ยานเก ปกฺขิปิตฺวา นครํ คนฺตฺวา สหายกสฺส เคเห นิวาสํ คณฺหิ. ตทา ปน ปุณฺณมีทิวโส โหติ. "คนฺธเสฏฺฐิโน ภุญฺชนลีฬฺหํ โอโลเกตูติ นคเร เภริญฺจาราเปสส. อถ นํ สหายโก อาห "สมฺม[๑] คนฺธเสฏฺฐิโน เต ภุญฺชนลีฬฺหา ทิฏฺฐปุพฺพาติ. "น ทิฏฺฐปุพฺพา สมฺมาติ. "เตนหิ สมฺม เอหิ, คจฺฉาม; อยํ นครํ[๒] เภรี จรติ, มหาสมฺปตฺตึ ปสฺสิสฺสามาติ. นครวาสี ชนปทํ[๓] คเหตฺวา อคมาสิ. มหาชโนปิ มญฺจาติมญฺจํ[๔] อภิรุหิตฺวา ปสฺสติ. คามวาสี ภตฺตคนฺธํ ฆายิตฺวาว นครวาสึ อาห "มยฺหํ เอตาย[๕] ปาติยา ภตฺตปิณฺเฑ ปิปาสา ชาตาติ. "สมฺม มา เอตํ ปตฺถยิ, น สกฺกา ลทฺธุนฺติ. "สมฺม อลภนฺโต น ชีวิสฺสามีติ. โส

๑. สี. ยุ. "สมฺมาติ นตฺถิ. ๒. สี. ยุ. นคเร. ๓. สี. ยุ. ชนปทวาสึ ๔. สี. ยุ. มญฺจาติมญฺเจ. ๕. เอติสฺสนฺติ ยุตฺตตรํ.

ตํ ปฏิพาหิตุํ อสกฺโกนฺโต ปริสปริยนฺเต ฐตฺวา "นมามิ เต สามีติ ติกฺขตฺตุํ มหาสทฺทํ นิจฺฉาเรตฺวา, "โก เอโสติ วุตฺเต, "อหํ สามีติ. "กึ เอตนฺติ. "อยํ เอโก คามวาสี ตุมฺหากํ ปาติยํ ภตฺตปิณฺเฑ ปิปาสํ อุปฺปาเทสิ, เอกํ ภตฺตปิณฺฑํ ทาเปถาติ. "น สกฺกา ลทฺธุนฺติ. "กึ สมฺม สุตนฺเตติ. "สมฺม สุตมฺเม, อปิจ ลภนฺโต ชีวิสฺสามิ, อลภนฺตสฺส เม มรณํ ภวิสฺสตีติ. โส ปุน วิรวิ "อยํ กิร สามิ อลภนฺโต มริสฺสติ, ชีวิตมสฺส เทถาติ. "อมฺโภ ภตฺตปิณฺโฑ นาม สตมฺปิ อคฺฆติ สตทฺวยมฺปิ อคฺฆติ, โย โย ยาจติ, ตสฺส ตสฺส ททมาโน กิมหํ ภุญฺชิสฺสามีติ. "สามิ อยํ อลภนฺโต มริสฺสติ, ชีวิตมสฺส เทถาติ. "น สกฺกา มุธา ลทฺธุ, ยทิ ปน อลภนฺโต น ชีวิสฺสติ, ตีณิ สํวจฺฉรานิ มม เคเห ภตึ กโรตุ, เอกมสฺส ภตฺตปาตึ ทาเปสฺสามีติ. คามวาสี ตํ สุตฺวา "เอวํ โหตุ สมฺมาติ สหายกํ วตฺวา ปุตฺตทารํ ปหาย "ภตฺตปาติอตฺถาย ตีณิ สํวจฺฉรานิ ภตึ กริสฺสามีติ เสฏฺฐิสฺส เคหํ ปาวิสิ. โส ภตึ กโรนฺโต สพฺพกิจฺจานิ สกฺกจฺจํ อกาสิ, เคเห วา อรญฺเญ วา ทิวา วา รตฺตึ วา[๑] กตฺตพฺพกมฺมานิ กตาเนว ปญฺญายึสุ. "ภตฺตภติโกติ วุตฺเต, สกลนคเร ปญฺญายิ. อถสฺส ทิวเสสุ ปริปุณฺเณสุ ภตฺตเวยฺยาวฏิโก "ภตฺตภติกสฺส สามิ ทิวโส ปริปุณฺโณ, ทุกฺกรํ เตน กตํ ตีณิ สํวจฺฉรานิ ภตึ กโรนฺเตน, เอกมฺปิ กมฺมํ น สงฺโกปิตปุพฺพนฺติ อาห. อถสฺส เสฏฺฐี อตฺตโน สายมาสปาตราสตฺถาย เทฺว สหสฺสานิ ตสฺส

๑. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร "สพฺพานีติ อตฺถิ.

ปาตราสตฺถาย สหสฺสนฺติ ตีณิ สหสฺสานิ ทาเปตฺวา อาห "อชฺช มยฺหํ กตฺตพฺพปริหารํ ตสฺเสว กโรถาติ; วตฺวา จ ปน ฐเปตฺวา เอกํ จินฺตามณึ นาม ปิยภริยํ อวเสสชนมฺปิ "อชฺช ตเมว ปริวาเรถาติ วตฺวา สพฺพํ สมฺปตฺตึ ตสฺส นิยฺยาเทสิ. โส เสฏฺฐิโน นหาโนทเกน ตตฺเถว[๑] โกฏฺฐเก ตสฺมึ ผลเก นิสินฺโน นหาตฺวา ตสฺเสว นิวาสนสาฏเก นิวาเสตฺวา ตสฺเสว ปลฺลงฺเก นิสีทิ. เสฏฺฐีปิ นคเร เภริญฺจาราเปสิ "ภตฺตภติโก คนฺธเสฏฺฐิสฺส เคเห ตีณิ สํวจฺฉรานิ ภตึ กตฺวา ภตฺตปาตึ ลภิ, ตสฺส ภุญฺชนสมฺปตฺตึ โอโลเกนฺตูติ. มหาชโน มญฺจาติมญฺจํ อภิรุหิตฺวา ปสฺสติ. คามวาสิสฺส โอโลกิโตโลกิตฏฺฐานํ กมฺปนาการปฺปตฺตํ อโหสิ. นาฏกา ตํ ปริวาเรตฺวา อฏฺฐํสุ. ตสฺส ปุรโต ภตฺตปาตึ วฑฺเฒตฺวา ฐปยึสุ. อถสฺส หตฺถโธวนเวลาย คนฺธมาทเน เอโก ปจฺเจกพุทฺโธ สตฺตเม ทิวเส สมาปตฺติโต วุฏฺฐาย "กตฺถ นุ โข อชฺช ภิกฺขาจารตฺถาย คจฺฉามีติ อุปธาเรนฺโต ภตฺตภติกํ อทฺทส. อถ โส[๒] "อยํ ตีณิ สํวจฺฉรานิ ภตึ กตฺวา ภตฺตปาตึ ลภิ, อตฺถิ นุ โข เอตสฺส สทฺธา นตฺถีติ อุปธาเรนฺโต "อตฺถีติ ญตฺวา "สทฺธาปิ เอกจฺเจ สงฺคหํ กาตุํ น สกฺโกนฺติ, สกฺขิสฺสติ นุ โข เม สงฺคหํ กาตุนฺติ จินฺเตตฺวา [อถ นํ] "สกฺขิสฺสติ เจว มม จ สงฺคหการณํ นิสฺสาย มหาสมฺปตฺตึ ลภิสฺสตีติ ญตฺวา จีวรํ ปารุปิตฺวา ปตฺตมาทาย เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา ปริสนฺตเรน คนฺตฺวา ตสฺส ปุรโต ฐิตเมว

๑. สี. ยุ. ตสฺเสว. ๒. สี. ยุ. อถสฺส เอตทโหสิ.

อตฺตานํ ทสฺเสสิ. โส ปจฺเจกพุทฺธํ ทิสฺวา จินฺเตสิ " อหํ ปุพฺเพ
อทินฺนภาเวน เอกิสฺสา ภตฺตปาติยา อตฺถาย ตีณิ สํวจฺฉรานิ
ปรเคเห ภตึ อกาสึ, อิทานิ เม อิทํ ภตฺตํ เอกรตฺตินฺทิวํ รกฺเขยฺย,
สเจ ปน ตํ อยฺยสฺส ทสฺสามิ; อเนกานิ[๑] กปฺปโกฏิสหสฺสานิ
รกฺขิสฺสติ, อยฺยสฺเสว นํ ทสฺสามีติ. โส ตีณิ สํวจฺฉรานิ ภตึ
กตฺวา ลทฺธภตฺตปาติโต เอกปิณฺฑมฺปิ มุเข อฏฺฐเปตฺวาว ตณฺหํ
วิโนเทตฺวา สยเมว ปาตึ อุกฺขิปิตฺวา ปจฺเจกพุทฺธสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา
ปาตึ อญฺญสฺส หตฺเถ ทตฺวา ปญฺจปติฏฺฐิเตน วนฺทิตฺวา ปาตึ
วามหตฺเถน คเหตฺวา ทกฺขิณหตฺเถน ตสฺส ปตฺเต ภตฺตํ อากิริ.
ปจฺเจกพุทฺโธ ภตฺตสฺส อุปฑฺฒเสสกาเล ปตฺตํ หตฺเถน ปิทหิ.
อถ นํ โส อาห " ภนฺเต เอโกว ปฏิวีโส น สกฺกา ทฺวิธา กาตต,
มา มํ อิธ โลเก สงฺคณฺหาถ[๒], ปรโลเก สงฺคหเมว กโรถ, สาวเสสํ
อกตฺวา นิรวเสสเมว ทสฺสามีติ. อตฺตโน หิ โถกมฺปิ อนวเสเสตฺวา
ทินฺนํ นิรวเสสนฺนาม, ตํ มหปฺผลํ โหติ. โส ตถา กโรนฺโต สพฺพํ
ทตฺวา ปุน วนฺทิตฺวา " ภนฺเต เอกํ ภตฺตปาตึ นิสฺสาย ตีณิ สํวจฺฉรานิ
เม ปรเคเห ภตึ กโรนฺเตน ทุกฺขํ อนุภูตํ, อิทานิ เม นิพฺพตฺตฏฺฐาเน
สุขเมว โหตุ, ตุมฺเหหิ ทิฏฺฐธมฺมสฺเสว ภาคี ภเวยฺยนฺติ อาห.
ปจฺเจกพุทฺโธ " เอวํ โหตุ, จินฺตามณิ วิย เต สพฺพกาเม ททมานา
สงฺกปฺปา ปุณฺณจนฺโท วิย ปริปูเรนฺตูติ อนุโมทนํ กโรนฺโต

๑. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร " มนฺติ อตฺถิ. ๒. สงฺคณฺหถาติ ภวิตพฺพํ.

" อิจฺฉิตํ ปตฺถิตํ ตุยฺหํ ขิปฺปเมว สมิชฺฌตุ,
สพฺเพ ปูเรนฺตุ สงฺกปฺปา จนฺโท ปณฺณรโส[๑] ยถา,
อิจฺฉิตํ ปตฺถิตํ ตุยฺหํ ขิปฺปเมว สมิชฺฌตุ,
สพฺเพ ปูเรนฺตุ สงฺกปฺปา มณิ โชติรโส ยถาติ

วตฺวา "อยํ มหาชโน[๒] ยาว คนฺธมาทนปพฺพตคมนา มํ ปสฺสนฺโตว ติฏฺฐตูติ อธิฏฺฐาย อากาเสน คนฺธมาทนํ อคมาสิ. มหาชโนปิ นํ ปสฺสนฺโตว อฏฺฐาสิ. โส ตตฺถ คนฺตฺวา ตํ ปิณฺฑปาตํ ปญฺจสตานํ ปจฺเจกพุทฺธานํ วิภชิตฺวา อทาสิ. สพฺเพ อตฺตโน ปโหนกํ คณฺหึสุ. " อปฺโป ปิณฺฑปาโต กถํ ปโหตีติ น จินฺเตตพฺพํ. จตฺตาริ หิ อจินฺเตยฺยานิ วุตฺตานิ, ตตฺรายํ ปจฺเจกพุทฺธวิสโยติ. มหาชโน ปจฺเจกพุทฺธานํ ปิณฺฑปาตํ วิภชิตฺวา ทียมานํ ทิสฺวา สาธุการสหสฺสานิ ปวตฺเตสิ, อสนิปาตสทฺโท วิย อโหสิ. ตํ สุตฺวา คนฺธเสฏฺฐี จินฺเตสิ " ภตฺตภติโก มยา ทินฺนสมฺปตฺตึ ธาเรตุํ นาสกฺขิ มญฺเญ, เตนายํ มหาชโน ปริหาสํ กโรนฺโต อุนฺนทตีติ. โส ปวตฺติชานนตฺถํ มนุสฺเส เปเสสิ. เต อาคนฺตฺวา " สมฺปตฺติธารณโก นาม สามิ เอวรูโป โหตีติ วตฺวา ตํ ปวตฺตึ อาโรเจสส. เสฏฺฐี ตํ สุตฺวา ปญฺจวณฺณาย ปีติยา ผุฏฺฐสรีโร หุตฺวา " อโห ทุกฺกรํ เตน กตํ, อหํ เอตฺตกํ กาลํ เอวรูปาย สมฺปตฺติยา จิโต กิญฺจิ ทาตุํ นาสกฺขินฺติ ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา " สจฺจํ กิร ตยา อิทนฺนาม กตนฺติ ปุจฺฉิตฺวา, " อาม สามีติ วุตฺเต, " หนฺท สหสฺสํ

๑. ยุ. ปณฺณรสี. ๒. สี. ยุ. ชโน.

คเหตฺวา ตว ทาเน มยฺหมฺปิ ปตฺตึ เทหีติ อาห. โส ตถา อกาสิ. เสฏฺฐีปิสฺส สพฺพํ อตฺตโน สนฺตกํ มชฺเฌ ภินฺทิตฺวา อทาสิ.

จตสฺโส หิ สมฺปทา นาม "วตฺถุสมฺปทา ปจฺจยสมฺปทา เจตนาสมฺปทา คุณาติเรกสมฺปทาติ. ตตฺถ นิโรธสมาปตฺติโต วุฏฺฐิโต อรหา วา อนาคามี วา ทกฺขิเณยฺโย วตฺถุสมฺปทา นาม, ปจฺจยานํ ธมฺเมน สเมน อุปฺปตฺติ ปจฺจยสมฺปทา นาม, ทานโต ปุพฺเพ ทานกาเล ปจฺฉาภาเคติ ตีสุ กาเลสุ เจตนาย โสมนสฺสสหคตญาณสมฺปยุตฺตภาโว เจตนาสมฺปทา นาม, ทกฺขิเณยฺยสฺส ปน สมาปตฺติโต วุฏฺฐิตภาโว คุณาติเรกสมฺปทา นามาติ. อิมสฺส จ "ขีณาสโว ปจฺเจกพุทฺโธ ทกฺขิเณยฺโย, ภตึ กตฺวา ลทฺธภาเวน ปจฺจโย ธมฺมโต อุปฺปนฺโน, ตีสุ กาเลสุ เจตนา ปริสุทฺธา, สมาปตฺติโต วุฏฺฐิตมตฺโต ปจฺเจกพุทฺโธ คุณาติเรโกติ จตสฺโสปิ สมฺปทา นิปฺผนฺนา, เอตาสํ อานุภาเวน ทิฏฺเฐว ธมฺเม มหาสมฺปตฺตึ ปาปุณาติ; ตสฺมา โส เสฏฺฐิโน สนฺติกา สมฺปตฺตึ ลภติ.

อปรภาเค จ ราชาปิ อิมินา กตกมฺมํ สุตฺวา ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา สหสฺสํ ทตฺวา ปตฺตึ คเหตฺวา ตุฏฺฐมานโส มหนฺตํ โภคํ ทตฺวา เสฏฺฐิฏฺฐานํ อทาสิ. "ภตฺตภติกเสฏฺฐีติสฺส นามํ อโหสิ. โส คนฺธเสฏฺฐินา สทฺธึ สหาโย หุตฺวา เอกโต ขาทนฺโต ปิวนฺโต[๑] ยาวตายุกํ ฐตฺวา ตโต จุโต เทวโลเก นิพฺพตฺติตฺวา เอกํ พุทฺธนฺตรํ ทิพฺพสมฺปตฺตึ อนุภวิตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท สาวตฺถิยํ

๑. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร สยนฺโตติ อตฺถิ.

สารีปุตฺตตฺเถรสฺส อุปฏฺฐากกุเล ปฏิสนฺธึ คณฺหิ. อถสฺส มาตา ลทฺธคพฺภปริหารา กติปาหจฺจเยน "อโห วตาหํ ปญฺจสเตหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ สารีปุตฺตตฺเถรสฺส สตรสโภชนํ ทตฺวา กาสายวตฺถนิวตฺถา สุวณฺณสรกํ อาทาย อาสนปริยนฺเต นิสินฺนา เตสํ ภิกฺขูนํ อุจฺฉิฏฺฐเสสกํ ภุญฺเชยฺยนฺติ โทหฬินี หุตฺวา ตเถว กตฺวา โทหฬํ ปฏิวิโนเทสิ. สา เสสมงฺคเลสุปิ ตถารูปเมว ทานํ ทตฺวา ปุตฺตํ วิชายิตฺวา นามคหณทิวเส "ปุตฺตสฺส เม ภนฺเต สิกฺขาปทานิ เทถาติ เถรํ อาห. เถโร "กิมสฺส นามนฺติ ปุจฺฉิตฺวา, "ภนฺเต ปุตฺตสฺส เม ปฏิสนฺธิคหณโต ปฏฺฐาย อิมสฺมึ เคเห กสฺสจิ ทุกฺขนฺนาม น ภูตปุพฺพํ, เตเนวสฺส `สุขกุมาโรเตฺวว นามํ ภวิสฺสตีติ วุตฺเต, ตเทวสฺส นามํ คเหตฺวา สิกฺขาปทานิ อทาสิ. ตทา เอวมสฺส[๑] มาตุ "นาหํ มม ปุตฺตสฺส อชฺฌาสยํ ภินฺทิสฺสามีติ จิตฺตํ อุปฺปชฺชิ. สา ตสฺส กณฺณวิชฺฌนมงฺคลาทีสุปิ ตเถว ทานํ อทาสิ. กุมาโรปิ สตฺตวสฺสิกกาเล "อิจฺฉามหํ อมฺม เถรสฺส สนฺติเก ปพฺพชิตุนฺติ อาห. สา "สาธุ ตาต, นาหํ ตว อชฺฌาสยํ ภินฺทิสฺสามีติ เถรํ นิมนฺเตตฺวา โภเชตฺวา "ภนฺเต ปุตฺโต เม ปพฺพชิตุํ อิจฺฉติ, อิมาหํ สายณฺหสมเย วิหารํ อาเนสฺสามีติ เถรํ อุยฺโยเชตฺวา ญาตเก สนฺนิปาเตตฺวา "ปุตฺตสฺส เม คิหิกาเล กตฺตพฺพกิจฺจํ อชฺเชว กริสฺสามาติ วตฺวา ปุตฺตํ อลงฺกริตฺวา มหนฺเตน สิริโสภคฺเคน วิหารํ เนตฺวา เถรสฺส นิยฺยาเทสิ. เถโรปิ ตํ "ตาต ปพฺพชฺชา

๑. จสฺสาติ ปเทน ภวิตพฺพํ.

นาม ทุกฺกรา, สกฺขิสฺสสิ อภิรมิตุนฺติ วตฺวา, "กริสฺสามิ โว ภนฺเต โอวาทนฺติ วุตฺเต, กมฺมฏฺฐานํ ทตฺวา ปพฺพาเชสิ. มาตาปิตโรปิสฺส ปพฺพชฺชาสกฺการํ กโรนฺตา อนฺโตวิหาเรเยว สตฺตาหํ พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส สตรสโภชนํ ทตฺวา สายํ อตฺตโน เคหํ อคมํสุ. อฏฺฐเม ทิวเส สารีปุตฺตตฺเถโร, ภิกฺขุสงฺเฆ คามํ ปิณฺฑาย ปวิฏฺเฐ, วิหาเร กตฺตพฺพกิจฺจํ กตฺวา สามเณรํ ปตฺตจีวรํ คาหาเปตฺวา คามํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. สามเณโร อนฺตรามคฺเค มาติกาทีนิ ทิสฺวา ปณฺฑิตสามเณโร วิย เถรํ ปุจฺฉิ. เถโรปิ ตสฺส ตเถว พฺยากาสิ. สามเณโร ตานิ ตานิ การณานิ สุตฺวา "สเจ ตุมฺเห อตฺตโน ปตฺตจีวรํ คณฺเหยฺยาถ, อหํ นิวตฺเตยฺยนฺติ วตฺวา, เถเรน ตสฺส อชฺฌาสยํ อภินฺทิตฺวา "อาหร เม ปตฺตจีวรนฺติ ปตฺตจีวเร คหิเต, เถรํ วนฺทิตฺวา นิวตฺตมาโน "ภนฺเต มยฺหํ อาหารํ อาหรมานา สตรสโภชนํ อาหเรยฺยาถาติ อาห. "กุโต ตํ ลภิสฺสามีติ. "อตฺตโน ปุญฺเญน อลภนฺตา มม ปุญฺเญน ลภิสฺสถ ภนฺเตติ. อถสฺส เถโร กุญฺจิกํ ทตฺวา คามํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. โส วิหารํ คนฺตฺวา เถรสฺส คพฺภํ วิวริตฺวา ปวิสิตฺวา ทฺวารํ ปิธาย อตฺตโน กาเย ญาณํ โอตาเรตฺวา นิสีทิ. ตสฺส คุณเตเชน สกฺกสฺส อาสนํ อุณฺหาการํ ทสฺเสสิ. สกฺโก "กินฺนุ โข เอตนฺติ โอโลเกนฺโต สามเณรํ ทิสฺวา "สุขสามเณโร อุปชฺฌายสฺส ปตฺตจีวรํ ทตฺวา `สมณธมฺมํ กริสฺสามีติ นิวตฺโต, มยา ตตฺถ คนฺตุํ วฏฺฏตีติ จินฺเตตฺวา จตฺตาโร มหาราเช ปกฺโกสาเปตฺวา "คจฺฉถ ตาตา, วิหารสฺส อุปวเน ทุสฺสทฺเท สกุเณ ปลาเปถาติ

อุยฺโยเชสิ. เต ตถา กตฺวา สมนฺตา อารกฺขํ คณฺหึสุ. จนฺทิมสุริเย "อตฺตโน วิมานานิ คณฺหิตฺวา ติฏฺฐถาติ อาณาเปสิ. เตปิ ตถา กรึสุ. สยมฺปิ อาวิญฺชนฏฺฐาเน อารกฺขํ คณฺหิ. วิหาโร[๑] สนฺนิสินฺโน นีรโว อโหสิ. สามเณโร เอกคฺเคน จิตฺเตน วิปสฺสนํ วฑฺเฒตฺวา ตีณิ มคฺคผลานิ ปาปุณิ. เถโร สามเณเรน "สตรสโภชนํ อาหเรยฺยาถาติ วุตฺโต "กสฺส นุ โข ฆเร สกฺกา ลทฺธุนฺติ โอโลเกนฺโต เอกํ อชฺฌาสยสมฺปนฺนํ อุปฏฺฐากกุลํ ทิสฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา "ภนฺเต สาธุ โว กตํ อชฺช อิธาคจฺฉนฺเตหีติ เตหิ ตุฏฺฐมานเสหิ ปตฺตํ คเหตฺวา นิสีทาเปตฺวา ยาคุขชฺชกํ ทตฺวา ยาว ภตฺตกาลา ธมฺมกถํ ยาจิโต เตสํ สาราณียํ ธมฺมกถํ กเถตฺวา กาลํ สลฺลกฺเขตฺวา เทสนํ นิฏฺฐาเปสิ. อถสฺส สตรสโภชนํ ทตฺวา ตํ อาทาย คนฺตุกามํ เถรํ ทิสฺวา "ภุญฺชถ ภนฺเต, อปรมฺปิ ทสฺสามาติ เถรํ โภเชตฺวา ปุน ปตฺตปูรํ อทํสุ. เถโร ตํ อาทาย "สามเณโร เม ฉาโตติ ตุริตตุริโต วิหารํ ปายาสิ. ตํทิวสํ สตฺถา ปาโตว นิกฺขมิตฺวา คนฺธกุฏิยํ นิสินฺโน อาวชฺเชสิ "อชฺช สุขสามเณโร อุปชฺฌายสฺส ปตฺตจีวรํ ทตฺวา `สมณธมฺมํ กริสฺสามีติ นิวตฺโต, นิปฺผนฺนํ นุ โข ตสฺส กิจฺจนฺติ, โส ติณฺณํเยว มคฺคผลานํ ปตฺตภาวํ ทิสฺวา อุตฺตรึปิ อุปธาเรนฺโต "สกฺขิสฺสตายํ อชฺช อรหตฺตํ ปาปุณิตต, สารีปุตฺโต ปน `สามเณโร เม ฉาโตติ เวเคน ภตฺตํ อาทาย นิกฺขมติ, สเจ อิมสฺมึ อรหตฺตํ อปฺปตฺเต ภตฺตํ อาหริสฺสติ,

๑. สี. ยุ. วิหาเร.

อิมสฺส อนฺตราโย ภวิสฺสติ; มยา คนฺตฺวา ทฺวารโกฏฺฐเก อารกฺขํ คณฺหิตุํ วฏฺฏตีติ จินฺเตตฺวา คนฺธกุฏิโต นิกฺขมฺม ทฺวารโกฏฺฐเก ฐตฺวา อารกฺขํ คณฺหิ. เถโรปิ ภตฺตํ อาหริ. อถ นํ เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว จตฺตาโร ปญฺเห ปุจฺฉิ. ปญฺหวิสชฺชนาวสาเน สามเณโร อรหตฺตํ ปาปุณิ. สตฺถา เถรํ อามนฺเตตฺวา "คจฺฉ สารีปุตฺต, สามเณรสฺส เต ภตฺตํ เทหีติ อาห. เถโร คนฺตฺวา ทฺวารํ อาโกเฏสิ. สามเณโร นิกฺขมิตฺวา อุปชฺฌายสฺส วตฺตํ กตฺวา, "ภตฺตกิจฺจํ กโรหีติ วุตฺเต, เถรสฺส ภตฺเตน อนตฺถิกภาวํ ญตฺวา สตฺตวสฺสิโก กุมาโร ตํขณญฺเญว อรหตฺตํ ปตฺโต นีจาสนฏฺฐานํ* ปจฺจเวกฺขนฺโต ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา ปตฺตํ โธวิ. ตสฺมึ กาเล จตฺตาโร มหาราชาโน อารกฺขํ วิสฺสชฺเชสส. จนฺทิมสุริยาปิ วิมานานิ มุญฺจึสุ. สกฺโกปิ อาวิญฺชนฏฺฐาเน อารกฺขํ วิสฺสชฺเชสิ. สุริโย นภมชฺฌํ อติกฺกนฺโตเยว ปญฺญายิ.

ภิกฺขู "สายณฺโห ปญฺญายติ, สามเณเรน อิทาเนว ภตฺตกิจฺจํ กตํ; กึ นุ โข อชฺช ปุพฺพณฺโห พลวา ชาโต, สายณฺโห มนฺโทติ วทึสุ. สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, "ภนฺเต อชฺช ปุพฺพณฺโห พลวา ชาโต, สายณฺโห มนฺโท; สามเณเรน อิทาเนว ภตฺตํ ภุตฺตํ, อถ จ ปน สุริโย นภมชฺฌํ อติกฺกนฺโต ปญฺญายตีติ วุตฺเต, "ภิกฺขเว เอวเมว โหติ ปุญฺญวนฺตานํ สมณธมฺมํ กรณกาเล, อชฺช หิ

๑. นิพฺพานฏฺฐานนฺติปิ ทิสฺสติ.

จตฺตาโร มหาราชาโน สมนฺตา อารกฺขํ คณฺหึสุ, จนฺทิมสุริยา วิมานานิ คเหตฺวา อฏฺฐํสุ, สกฺโก อาวิญฺชนเก อารกฺขํ คณฺหิ, อหมฺปิ ทฺวารโกฏฺฐเก อารกฺขํ คณฺหึ; อชฺช สุขสามเณโร มาติกาย อุทกํ หรนฺเต อุสุกาเร อุสุํ อุชุํ กโรนฺเต ตจฺฉเก จกฺกาทีนิ กโรนฺเต ทิสฺวา อตฺตานํ ทเมตฺวา อรหตฺตํ ปตฺโตติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" อุทกํ หิ นยนฺติ เนตฺติกา,
อุสุการา นมยนฺติ เตชนํ,
ทารุํ นมยนฺติ ตจฺฉกา,
อตฺตานํ ทมยนฺติ สุพฺพตาติ.

ตตฺถ " สุพฺพตาติ: สุวทา สุเขน โอวทิตพฺพา อนุสาสิตพฺพาติ อตฺโถ. เสสํ เหฏฺฐา วุตฺตนยเมว.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

สุขสามเณรวตฺถุ.

ทณฺฑวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา.

ทสโม วคฺโค.

๑๑. ชราวคฺควณฺณนา

๑. วิสาขายสหายิกาวตฺถุ. (๑๑๘)

" โก นุ หาโส กิมานนฺโทติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต วิสาขาย สหายิกา อารพฺภ กเถสิ.

สาวตฺถิยํ กิร ปญฺจสตา กุลปุตฺตา " เอวํ อิมา อปฺปมาทวิหารินิโย ภวิสฺสนฺตีติ อตฺตโน อตฺตโน ภริยาโย วิสาขํ มหาอุปาสิกํ ปฏิจฺฉาเปสุ. ตา อุยฺยานํ วา วิหารํ วา คจฺฉนฺติโย ตาย สทฺธึเยว คจฺฉนฺติ. ตา เอกสฺมึ กาเล " สตฺตาหํ สุราฉโณ ภวิสฺสตีติ ฉเณ สงฺฆุฏฺเฐ, อตฺตโน อตฺตโน สามิกานํ สุรํ ปฏิยาเทสุ. เต สตฺตาหํ สุราฉณํ กีฬิตฺวา อฏฺฐเม ทิวเส กมฺมนฺตกิริยาย นิกฺขนฺตา อคมํสุ. ตาปิ อิตฺถิโย " มยํ สามิกานํ สมฺมุขา สุรํ ปาตุํ น ลภิมฺหา, อวเสสสุรา จ อตฺถิ, อิมํ, ยถา เต น ชานนฺติ, ตถา ปิวิสฺสามาติ วิสาขาย สนฺติกํ คนฺตฺวา " อิจฺฉาม อยฺเย อุยฺยานํ ทฏฺฐุนฺติ วตฺวา, " สาธุ อมฺมา, เตนหิ กตฺตพฺพกิจฺจานิ กตฺวา นิกฺขมถาติ วุตฺเต, ตาย สทฺธึ คนฺตฺวา ปฏิจฺฉนฺนาการเรน สุรํ นีหราเปตฺวา อุยฺยาเน ปิวิตฺวา มตฺตา วิจรึสุ. วิสาขา " อยุตฺตํ อิมาหิ กตํ, อิทานิ `สมณสฺส โคตมสฺส สาวิกา สุรํ ปิวิตฺวา วิจรนฺตีติ ติตฺถิยาปิ ครหิสฺสนฺตีติ จินฺเตตฺวา ตา อิตฺถิโย อาห " อมฺมา อยุตฺตํ โว

กตํ, มมปิ อยโส อุปฺปาทิโต, สามิกาปิ โว กุชฺฌิสฺสนฺติ, อิทานิ กึ กริสฺสถาติ. "คิลานาลยํ ทสฺสยิสฺสาม อยฺเยติ. "เตนหิ ปญฺญายิสฺสถ สเกน กมฺเมนาติ. ตา เคหํ คนฺตฺวา คิลานาลยํ กรึสุ. อถ ตาสํ สามิกา "อิตฺถนฺนามา จ อิตฺถนฺนามา จ กหนฺติ ปุจฺฉิตฺวา" คิลานาติ สุตฺวา "อทฺธา เอตาหิ อวเสสสุรา ปีตา ภวิสฺสตีติ สลฺลกฺเขตฺวา ตา โปเถตฺวา อนยพฺยสนํ ปาเปสส. ตา อปรสฺมึปิ ฉณวาเร ตเถว สุรํ ปาตุกามา วิสาขํ อุปสงฺกมิตฺวา "อยฺเย อุยฺยานํ โน เนหีติ วตฺวา "ปุพฺเพปิ เม ตุมฺเหหิ อยโส อุปฺปาทิโต, คจฺฉถ, น โว อหํ เนสฺสามีติ ตาย ปฏิกฺขิตฺตา "อิทานิ เอวํ น กริสฺสามาติ สมสฺสาเสตฺวา ปุน ตํ อุปสงฺกมิตฺวา อาหํสุ "อยฺเย พุทฺธปูชํ กาตุกามมฺห, วิหารํ โน เนหีติ. "อิทานิ อมฺมา ยุชฺชติ, คจฺฉถ, ปริวจฺฉํ กโรถาติ. ตา จงฺโกฏเกหิ คนฺธมาลาทีนิ॰ คาหาเปตฺวา สุราปุณฺเณ มุฏฺฐิวารเก หตฺเถหิ โอลมฺเพตฺวา มหาปเฏ ปารุปิตฺวา วิสาขํ อุปสงฺกมิตฺวา ตาย สทฺธึ วิหารํ ปวิสมานา เอกมนฺตํ นิสีทิตฺวา มุฏฺฐิวารเกเหว สุรํ ปิวิตฺวา วารเก ฉฑฺเฑตฺวา ธมฺมสภายํ สตฺถุ ปุรโต นิสีทึสุ. วิสาขา "อิมาสํ ภนฺเต ธมฺมํ กเถถาติ อาห. ตาปิ มทเวเคน กมฺปมานสรีรา "นจฺจิสฺสาม คายิสฺสามาติ จิตฺตํ อุปฺปาเทสส. อเถกา มารกายิกา เทวตา "อิทานิ อิมาสํ สรีเรสุ อธิมุจฺจิตฺวา สมณสฺส โคตมสฺส ปุรโต วิปฺปการํ ทสฺเสสฺสามีติ จินฺเตตฺวา ตาสํ สรีเรสุ อธิมุจฺจิ. ตาสุ เอกจฺจา สตฺถุ ปุรโต

๑. สี. ยุ. คนฺธมาลา.

ปาณึ ปหริตฺวา หสิตฺต, เอกจฺจา นจฺจิตุํ อารภึสุ. สตฺถา " กิมิทนฺติ อาวชฺเชนฺโต ตํ การณํ ญตฺวา " น อิทานิ มารกายิกานํ โอตารํ ลภิตุํ ทสฺสามิ, น หิ มยา เอตฺตกํ กาลํ ปารมิโย ปูเรนฺเตน มารกายิกานํ โอตารํ ลาภตฺถาย ปูริตาติ ตา สํเวเชตุํ ภมุกโลมโต รํสึ[๑] วิสฺสชฺเชสิ. ตาวเทว อนฺธการติมิสา อโหสิ. ตา ภีตา อเหสุํ มรณภยตชฺชิตา. เตน ตาสํ กุจฺฉิยํ สุรา ชีริ. สตฺถา นิสินฺนปลฺลงฺเก อนฺตรหิโต สิเนรุมุทฺธนิ ฐตฺวา อุณฺณาโลมโต รํสึ วิสฺสชฺเชสิ. ตํขณญฺเญว จนฺทสหสฺสุคฺคมนํ วิย อโหสิ. อถ สตฺถา ตา อิตฺถิโย อามนฺเตตฺวา " ตุมฺเหหิ มม สนฺติกํ อาคจฺฉมานาหิ ปมตฺตาหิ อาคนฺตุํ น วฏฺฏติ, ตุมฺหากํ หิ ปมาเทเนว มารกายิกา เทวตา โอตารํ ลภิตฺวา ตุมฺเห หสาทีนํ อกรณฏฺฐาเน หสาทีนิ การาเปสิ, อิทานิ ตุมฺเหหิ ราคาทีนํ อคฺคีนํ นิพฺพาปนตฺถาย อุสฺสาหํ กาตุํ วฏฺฏตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" โก นุ หาโส, กิมานนฺโท, นิจฺจํ ปชฺชลิเต สติ;
อนฺธกาเรน โอนทฺธา ปทีปํ น คเวสถาติ.

ตตฺถ " อานนฺโทติ: ตุฏฺฐิ. อิทํ วุตฺตํ โหติ " อิมสฺมึ โลกสนฺนิวาเส ราคาทีหิ เอกาทสหิ อคฺคีหิ นิจฺจํ ปชฺชลิเต สติ, โก นุ ตุมฺหากํ หาโส วา ตุฏฺฐิ วา ? นนุ เอส อกตฺตพฺพรูโปเยว. อฏฺฐวตฺถุเกน หิ อวิชฺชนฺธกาเรน โอนทฺธา ตุมฺเห ตสฺส อนฺธการสฺส วิธมนตฺถาย กึการณา ญาณปทีปํ น คเวสถ, น กโรถาติ.

๑. สี. ยุ. รสฺมึ.

เทสนาวสาเน ปญฺจสตา อิตฺถิโย โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหึสุ. สตฺถา ตาสํ อจลสทฺธาย ปติฏฺฐิตภาวํ ญตฺวา สิเนรุมตฺถกา โอตริตฺวา พุทฺธาสเน นิสีทิ. อถ นํ วิสาขา อาห "ภนฺเต สุรา นาเมสา ปาปิกา, เอวรูปา หิ นาม อิมา อิตฺถิโย ตุมฺหาทิสสฺส พุทฺธสฺส ปุรโต นิสีทิตฺวา อิริยาปถมตฺตํปิ สณฺฐาเปตุํ อสกฺโกนฺติโย อุฏฺฐาย ปาณึ ปหริตฺวา หสิตคีตนจฺจาทีนิ กาตุํ อารภึสูติ. สตฺถา "อาม วิสาเข ปาปิกาเอว เอสา สุรา นาม, เอตญฺหิ นิสฺสาย อเนกสตา[๑] อนยพฺยสนํ ปตฺตาติ วตฺวา, "กทา ปเนสา ภนฺเต อุปฺปนฺนาติ วุตฺเต, ตสฺสา อุปฺปตฺตึ วิตฺถาเรน กเถตุํ อตีตํ อาหริตฺวา กุมฺภชาตกํ[๒] กเถสีติ.

วิสาขายสหายิกาวตฺถุ.

๒. สิริมาวตฺถุ. (๑๑๘)

"ปสฺส จิตฺตกตํ พิมฺพนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต สิริมํ อารพฺภ กเถสิ.

สา กิร ราชคเห อภิรูปา คณิกา เอกสฺมึ อนฺโตวสฺเส สุมนเสฏฺฐิปุตฺตสฺส ภริยาย ปุณฺณกเสฏฺฐิธีตาย อุตฺตราย นาม อุปาสิกาย อปรชฺฌิตฺวา ตํ ปสาเทตุกามา ตสฺส เคเห ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ กตภตฺตกิจฺจํ สตฺถารํ ขมาเปตฺวา ตํทิวสํ ทสพลสฺส

๑. สี. ยุ. อเนเก สตฺตา. ๒. ขุ. ชา. ๒๗/๔๗๗. ตทฏฺฐกถา. ๗/๑๙๑.

ภตฺตานุโมทนํ สุตฺวา

" อกฺโกเธน ชิเน โกธํ, อสาธุํ สาธุนา ชิเน,

ชิเน กทริยํ ทาเนน, สจฺเจนาลิกวาทินนฺติ

คาถาปริโยสาเน โสตาปตฺติผลํ ปาปุณิ. อยเมตฺถ สงฺเขโป. วิตฺถารกถา ปน โกธวคฺเค อนุโมทนคาถาวณฺณนายเมว อาวิภวิสฺสติ. เอวํ โสตาปตฺติผลํ ปตฺวา ทสพลํ นิมนฺเตตฺวา ปุนทิวเส มหาทานํ ทตฺวา สงฺฆสฺส อฏฺฐกภตฺตํ นิพทฺธํ จเปสิ. อาทิโต ปฏฺฐาย นิพทฺธํ อฏฺฐ ภิกฺขู เคหํ คจฺฉนฺติ. " สปฺปึ คณฺหาถ, ขีรํ คณฺหาถาติ อาทีนิ วตฺวา เตสํ ปตฺเต ปูเรติ. เอเกน ลทฺธํ ติณฺณํปิ จตุนฺนํปิ ปโหติ. เทวสิกํ โสฬสกหาปณปริพฺพเยน ปิณฺฑปาโต ทียติ. อเถกทิวสํ เอโก ภิกฺขุ ตสฺสา เคเห อฏฺฐกภตฺตํ ภุญฺชิตฺวา ติโยชนมตฺถเก เอกํ วิหารํ อคมาสิ. อถ นํ สายํ เถรุปฏฺฐาเน นิสินฺนํ ภิกฺขู ปุจฺฉึสุ " อาวุโส กหํ ภิกฺขํ คเหตฺวา อาคโตสีติ. " สิริมาย อฏฺฐกภตฺตํ เม ภุตฺตนฺติ. " มนาปํ กตฺวา เทติ อาวุโสติ. " น สกฺกา ตสฺสา ภตฺตํ วณฺเณตฺต, อติวิย ปณีตํ กตฺวา เทติ, เอเกน ลทฺธํ ติณฺณํปิ จตุนฺนํปิ ปโหติ; ตสฺสา ปน เทยฺยธมฺมโตปิ ทสฺสนเมว อุตฺตริตรํ, สา หิ เอวรูปา จ เอวรูปา จาติ ตสฺสา คุเณ กเถสิ. อเถโก ภิกฺขุ ตสฺสา คุณกถํ สุตฺวา อทสฺสเนเนว สิเนหํ อุปฺปาเทตฺวา " มยา คนฺตฺวา ตํ ทฏฺฐุํ วฏฺฏตีติ อตฺตโน วสฺสคฺคํ กเถตฺวา ตํ ภิกฺขุํ ฐิติกํ ปุจฺฉิตฺวา " เสฺว อาวุโส

ตสฺมึ เคเห ตฺวํ สงฺฆตฺเถโร หุตฺวา อฏฺฐกภตฺตํ ลภิสฺสสีติ สุตฺวา ตํขณญฺเญว ปตฺตจีวรมาทาย ปกฺกนฺโต, ปาโตว อรุเณ อุคฺคเต, สลากคฺคํ ปวิสิตฺวา ฐิโต สงฺฆตฺเถโร หุตฺวา ตสฺสา เคเห อฏฺฐกภตฺตํ ลภิ. โย ปเนโส ภิกฺขุ หีโย ภุญฺชิตฺวา ปกฺกามิ, ตสฺส คตเวลายเมวสฺสา สรีเร โรโค อุปฺปชฺชิ; ตสฺมา สา อาภรณานิ โอมุญฺจิตฺวา นิปชฺชิ. อถสฺสา ทาสิโย อฏฺฐกภตฺตํ ลภิตฺวา อาคเต ภิกฺขู ทิสฺวา อาโรเจสส. สา สหตฺถา ปตฺเต คเหตฺวา นิสีทาเปตุํ วา ปริวิสิตุํ วา อสกฺโกนฺตี ทาสิโย อาณาเปสิ "อมฺมา ปตฺเต คเหตฺวา อยฺเย นิสีทาเปตฺวา ยาคุํ ปาเยตฺวา ขชฺชกํ ทตฺวา ภตฺตเวลาย ภตฺตสฺส ปตฺเต ปูเรตฺวา เทถาติ. ตา "สาธุ อยฺเยติ ภิกฺขู ปเวเสตฺวา ยาคุํ ปาเยตฺวา ขชฺชกํ ทตฺวา ภตฺตเวลาย ภตฺตสฺส ปตฺเต ปูเรตฺวา ตสฺสา อาโรเจสส. สา "มํ ปริคฺคเหตฺวา เนถ, อยฺเย วนฺทิสฺสามีติ วตฺวา ตาหิ ปริคฺคเหตฺวา ภิกฺขูนํ สนฺติกํ นีตา ปเวธมาเนน สรีเรน ภิกฺขู วนฺทิ. โส ภิกฺขุ ตํ โอโลเกตฺวา จินฺเตสิ "คิลานาย ตาว อยํ เอติสฺสา รูปโสภา, อโรคกาเล ปน สพฺพาภรณปฏิมณฺฑิตาย อิมิสฺสา กีทิสี รูปสมฺปตฺตีติ. อถสฺส อเนกวสฺสโกฏิสนฺนิจิโต กิเลโส สมุทาจริ. โส อนญฺญมโน (๒) หุตฺวา ภตฺตํ ภุญฺชิตุํ อสกฺโกนฺโต ปตฺตมาทาย วิหารํ คนฺตฺวา ปตฺตํ ปิธาย เอกมนฺเต ฐเปตฺวา จีวรํ อตฺถริตฺวา นิปชฺชิ. อถ นํ เอโก สหายโก ภิกฺขุ ยาจนฺโตปิ โภเชตุํ นาสกฺขิ. โส ฉินฺนภตฺโต

๑. ยุ. จตฺวา. ๒. สี. ยุ. อญฺญาณี.

อโหสิ. ตํทิวสเมว สายณฺหสมเย สิริมา กาลมกาสิ. ราชา สตฺถุ สาสนํ เปเสสิ "ภนฺเต ชีวกสฺส กนิฏฺฐภคินี สิริมา กาลมกาสีติ. สตฺถา ตํ สุตฺวา รญฺโญ สาสนํ ปหิณิ "สิริมาย ฌาปนกิจฺจํ นตฺถิ, อามกสุสาเน ตํ, ยถา กากสุนขา[๑] น ขาทนฺติ; ตถา นิปชฺชาเปตฺวา รกฺขาเปถาติ. ราชา ตถา อกาสิ. ปฏิปาฏิยา ตโย ทิวสา อติกฺกนฺตา, จตุตฺเถ ทิวเส สรีรํ อุทฺธุมายิ. นวหิ วณมุเขหิ ปุฬวา ปคฺฆรึสุ. สกลสรีรํ ภินฺนํ สาลิภตฺตจาฏิ วิย อโหสิ. ราชา นคเร เภริญฺจาราเปสิ "ฐเปตฺวา เคหรกฺขทารเก สิริมาย ทสฺสนตฺถํ อนาคจฺฉนฺตานํ อฏฺฐกหาปณทณฺโฑติ, สตฺถุ สนฺติกํ จ เปเสสิ "พุทฺธปฺปมุโข กิร ภิกฺขุสงฺโฆ สิริมาย ทสฺสนตฺถํ อาคจฺฉตูติ. สตฺถา ภิกฺขูนํ อาโรจาเปสิ "สิริมาย ทสฺสนตฺถํ คมิสฺสามาติ. โสปิ ทหรภิกฺขุ จตฺตาโร ทิวเส กสฺสจิ วจนํ อคฺคเหตฺวา ฉินฺนภตฺโตว นิปชฺชิ. ปตฺเต ภตฺตํ ปูติกํ ชาตํ, ปตฺเต มลํ อุฏฺฐหิ. อถ นํ โส สหายกภิกฺขุ[๒] อุปสงฺกมิตฺวา "อาวุโส สตฺถา สิริมาย ทสฺสนตฺถํ คจฺฉตีติ อาห. โส ตถา ฉาตชฺฌตฺโตปิ "สิริมาติ วุตฺตปเทเยว สหสา อุฏฺฐหิตฺวา "กึ ภณสีติ อาห; "สตฺถา สิริมํ ทฏฺฐุํ คจฺฉติ, ตฺวํปิ คมิสฺสสีติ วุตฺเต, "อาม คมิสฺสามีติ ภตฺตํ ฉฑฺเฑตฺวา ปตฺตํ โธวิตฺวา ถวิกาย ปกฺขิปิตฺวา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ อคมาสิ. สตฺถา ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต เอกปสฺเส อฏฺฐาสิ. ภิกฺขุนีสงฺโฆปิ ราชปริสาปิ[๓]

๑. สี. กากสุนขาทโย. ยุ. กากาทโย. ๒. สี. ยุ. เสสสหายกา ภิกฺขู...อาหํสุ.
๓. สี. ราชปุริสาปิ.

อุปาสกปริสาปิ อุปาสิกาปริสาปิ เอเกกปสฺเส อฏฺฐํสุ. สตฺถา ราชานํ ปุจฺฉิ "กา เอสา มหาราชาติ. "ภนฺเต ชีวกสฺส ภคินี สิริมา นามาติ. "สิริมา เอสาติ. "อาม ภนฺเตติ. "เตนหิ นคเร เภริญฺจาราเปหิ `สหสฺสํ ทตฺวา สิรึมํ คณฺหาตูติ. ราชา ตถา อกาสิ. เอโกปิ "อหนฺติ วา "อหนฺติ วา วทนฺโต นาม นาโหสิ. ราชา สตฺถุ อาโรเจสิ "น คณฺหนฺติ ภนฺเตติ. "เตนหิ มหาราช อคฺฆํ โอหาเรหีติ. ราชา "ปญฺจสตานิ ทตฺวา คณฺหาตูติ เภริญฺจาราเปสิ; (๑) กญฺจิ คณฺหนกํ อทิสฺวา "อฑฺฒเตยฺยานิ สตานิ, เทฺว สตานิ, สตํ, ปญฺญาสํ, ปญฺจวีสติกหาปเณ, ทสกหาปเณ, ปญฺจกหาปเณ, กหาปณํ, อฑฺฒํ, ปาทํ, มาสกํ, กากณิกํ ทตฺวา สิริมํ คณฺหาตูติ เภริญฺจาราเปตฺวา "มุธาปิ คณฺหาตูติ เภริญฺจาราเปสิ. "อหนฺติ วา "อหนฺติ วา วทนฺโต นาม นาโหสิ. ราชา "มุธาปิ ภนฺเต คณฺหนฺโต นาม นตฺถีติ อาห. สตฺถา "ปสฺสถ ภิกฺขเว มหาชนสฺส ปิยํ มาตุคามํ, อิมสฺมึเยว นคเร สหสฺสํ ทตฺวา ปุพฺเพ เอกทิวสํ ลภึสุ, อิทานิ มุธา คณฺหนฺโตปิ นตฺถิ, เอวรูปํ นาม รูปํ ขยวยปฺปตฺตํ, ปสฺสถ ภิกฺขเว อาตุรํ อตฺตภาวนฺติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"ปสฺส จิตฺตกตํ พิมฺพํ อรุกายํ สมุสฺสิตํ
อาตุรํ พหุสงฺกปฺปํ, ยสฺส นตฺถิ ธุวํ ฐิตีติ.

ตตฺถ จิตฺตกตนฺติ: กตจิตฺตกํ วตฺถาภรณมาลาลงฺการาทีหิ

๑. สี. ยุ. เภริญฺจาราเปตฺวา.

จิตฺตกตนฺติ[๑] อตฺโถ. พิมฺพนฺติ: ทีฆาทิยุตฺตฏฺฐาเนสุ ทีฆาทีหิ องฺคปจฺจงฺเคหิ สณฺฐิตํ อตฺตภาวํ. อรุกายนฺติ: นวนฺนํ วณมุขานํ วเสน อรุภูตกายํ. สมุสฺสิตนฺติ: ตีหิ อฏฺฐิสเตหิ สมุสฺสิตํ. อาตุรนฺติ: สพฺพกาลํ อิริยาปถาทีหิ ปริหริตพฺพตาย นิจฺจคิลานํ. พหุสงฺกปฺปนฺติ: มหาชเนน พหุธา สงฺกปฺปิตํ. ยสฺส นตฺถิ ธุวํ ฐิตีติ: ยสฺส ธุวภาโว วา ฐิติภาโว วา นตฺถิ, เอกนฺเตน เภทนวิกฺกีรณวิทฺธํสนธมฺมเมว ตํ อิทํ ปสฺสถาติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสิ. โสปิ ภิกฺขุ โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหีติ.

สิริมาวตฺถุ.

๓. อุตฺตรตฺเถรีวตฺถุ. (๑๒๐)

" ปริชิณฺณมิทํ รูปนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต อุตฺตรตฺเถรึ นาม อารพฺภ กเถสิ.

เถรี กิร วีสวสฺสสติกา ชาติยา ปิณฺฑาย จริตฺวา ลทฺธปิณฺฑปาตา อนฺตรวีถิยํ เอกํ ภิกฺขุํ ปสฺสิตฺวา ปิณฺฑปาเตน อาปุจฺฉิตฺวา ตสฺส อปฏิกฺขิปิตฺวา คณฺหนฺตสฺส สพฺพํ ทตฺวา นิราหารา อโหสิ; เอวํ ทุติเยปิ ตติเยปิ ทิวเส ตสฺเสว ภิกฺขุโน ตสฺมึเยว ฐาเน ภตฺตํ ทตฺวา นิราหารา อโหสิ; จตุตฺเถ ทิวเส ปน

๑. สี. ยุ. วิจิตฺตนฺติ.

ปิณฺฑาย จรนฺตี เอกสฺมึ สมฺพาธฏฺฐาเน สตฺถารํ ทิสฺวา ปฏิกฺกมนฺตี โอลมฺพนฺตํ อตฺตโน จีวรกณฺณํ อกฺกมิตฺวา สณฺฐาตุํ อสกฺโกนฺตี ปริวตฺติตฺวา ปติ. สตฺถา ตสฺสา สนฺติกํ คนฺตฺวา " ภคินิ ปริชิณฺโณ เต อตฺตภาโว น จิรสฺเสว ภิชฺชิสฺสตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" ปริชิณฺณมิทํ รูปํ โรคนิทฺธํ ปภงฺคุณํ,
ภิชฺชติ ปูติ สนฺเทโห, มรณนฺตํ หิ ชีวิตนฺติ.

ตสฺสตฺโถ " ภคินิ อิทํ ตว สรีรสงฺขาตํ รูปํ มหลฺลกภาเวน ปริชิณฺณํ, ตญฺจ โข สพฺพโรคานํ นิวาสนฏฺฐานตฺเถน โรคนิทฺธํ; ยถา โข ปน ตรุโณปิ สิคาโล " ชรสิคาโลติ วุจฺจติ, ตรุณาปิ คโฬจีลตา " ปูติลตาติ วุจฺจติ; เอวํ ตทหุชาตํ สุวณฺณวณฺณมฺปิ สมานํ นิจฺจํ ปคฺฆรณตฺเถน ปูติกายํ ปภงฺคุณํ. โส เอโส ปูติโก สมาโน ตว เทโห `ภิชฺชติ น จิรสฺเสว ภิชฺชิสฺสตีติ เวทิตพฺโพ. กึการณา? มรณนฺตํ หิ ชีวิตํ: ยสฺมา สพฺพสตฺตานํ ชีวิตํ มรณปริโยสานเมวาติ วุตฺตํ โหติ.

เทสนาวสาเน เถรี โสตาปตฺติผลํ ปตฺตา. มหาชนสฺสาปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ.

อุตฺตรตฺเถรีวตฺถุ.

๔. อธิมานิกภิกฺขุวตฺถุ. (๑๒๑)

" ยานีมานีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต สมฺพหุเล อธิมานิเก ภิกฺขู อารพฺภ กเถสิ.

ปญฺจสตา กิร ภิกฺขู สตฺถุ สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา อรญฺญํ ปวิสิตฺวา ฆเฏนฺตา วายมนฺตา ฌานํ นิพฺพตฺเตตฺวา กิเลสานํ อสมุทาจาเรน " ปพฺพชิตกิจฺจํ โน นิปฺผนฺนนฺติ มญฺญมานา " อตฺตนา ปฏิลทฺธคุณํ สตฺถุ อาโรเจสฺสามาติ อาคจฺฉึสุ. สตฺถา เตสํ พหิทฺวารโกฏฺฐกํ ปตฺตกาเลเยว อานนฺทตฺเถรํ อาห " อานนฺท เอเตสํ ภิกฺขูนํ ปวิสิตฺวา มยา ทิฏฺเฐน กมฺมํ นตฺถิ, อามกสุสานํ คนฺตฺวา ตโต ปจฺจาคนฺตฺวา มํ ปสฺสนฺตูติ. เถโร คนฺตฺวา เตสํ ตมตฺถํ อาโรเจสิ. เต " กึ อมฺหากํ อามกสุสาเนนาติ อวตฺวาว " ทีฆทสฺสินา พุทฺเธน การณํ ทิฏฺฐํ ภวิสฺสตีติ อามกสุสานํ คนฺตฺวา ตตฺถ กุณปานิ ปสฺสนฺตา เอกาหํ ทฺวีหํ ปติเตสุ กุณเปสุ อาฆาตํ ปฏิลภิตฺวา ตํขณํ ปติเตสุ อลฺลสรีเรสุ ราคํ อุปฺปาทยึสุ, ตสฺมึ ขเณ อตฺตโน สกิเลสภาวํ ชานึสุ. สตฺถา คนฺธกุฏิยํ นิสินฺโนว โอภาสํ ผริตฺวา เตสํ สมฺมุเข กเถนฺโต วิย " ปฏิรูปํ นุ โข ภิกฺขเว ตุมฺหากํ เอวรูปํ อฏฺฐิสงฺฆาตํ ทิสฺวา ราครตึ อุปฺปาเทตุนฺติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" ยานีมานิ อปตฺถานิ อลาพูเนว สารเท
กาโปตกานิ อฏฺฐีนิ, ตานิ ทิสฺวาน กา รตีติ.

ตตฺถ อปตฺถานีติ: ฉฑฺฑิตานิ. สารเทติ: สรทกาเล

วาตาตปปหตานิ ตตฺถ ตตฺถ วิปฺปกิณฺณานิ อลาพูนิ วิย. กาโปตกานีติ: กโปตกวณฺณานิ. ตานิ ทิสฺวานาติ: ตานิ เอวรูปานิ อฏฺฐีนิ ทิสฺวา ตุมฺหากํ กา รติ, นนุ อปฺปมตฺตกมฺปิ กามรตึ กาตุํ น วฏฺฏติเยวาติ อตฺโถ

เทสนาวสาเน เต ภิกฺขู ยถาฐิตาว อรหตฺตํ ปตฺวา ภควนฺตํ อภิตฺถวมานา อาคนฺตฺวา วนฺทึสูติ.

อธิมานิกภิกฺขุวตฺถุ.

๕. รูปนนฺทตฺเถรีวตฺถุ. (๑๒๒)

" อฏฺฐีนํ นครํ กตนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ชนปทกลฺยาณึ รูปนนฺทตฺเถรึ อารพฺภ กเถสิ.

สา กิเรกทิวสํ จินฺเตสิ " มยฺหํ เชฏฺฐภาติโก รชฺชสิรึ ปหาย ปพฺพชิตฺวา โลเก อคฺคปุคฺคโล พุทฺโธ ชาโต, ปุตฺโตปิสฺส ราหุลกุมาโร ปพฺพชิโต, ภาตาปิ เม ปพฺพชิโต, มาตาปิ เม ปพฺพชิตา; อหํปิ, เอตฺตเก ญาติคเณ ปพฺพชิเต, เคเห กึ กริสฺสามิ, ปพฺพชิสฺสามีติ. สา ภิกฺขุนูปสฺสยํ อุปสงฺกมิตฺวา ปพฺพชิ ญาติสิเนเหเนว, โน สทฺธาย; อภิรูปตาย ปน " รูปนนฺทาติ ปญฺญายิ. สา " สตฺถา กิร `รูปํ อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา; เวทนา, สญฺญา, สงฺขารา, วิญฺญาณํ อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตาติ วทตีติ สุตฺวา " เอวํ ทสฺสนีเย ปาสาทิเก มมาปิ รูเป โทสํ กเถยฺยาตี สตฺถุ สมฺมุขีภาวํ

น คจฺฉติ. สาวตฺถีวาสิโน ปาโตว ทานํ ทตฺวา สมาทินฺนุโปสถา สุทฺธุตฺตราสงฺคา คนฺธมาลาทิหตฺถา สายณฺหสมเย เชตวเน สนฺนิปติตฺวา ธมฺมํ สุณนฺติ. ภิกฺขุนีสงฺโฆปิ สตฺถุ ธมฺมเทสนาย อุปฺปนฺนจฺฉนฺโท วิหารํ คนฺตฺวา ธมฺมํ สุณาติ. ธมฺมํ สุตฺวา นครํ ปวิสนฺตา สตฺถุ คุณกถํ กเถนฺตาว ปวิสนฺติ.

จตุปฺปมาณิเก หิ โลกสนฺนิวาเส อปฺปกาว เต สตฺตา; เยสํ ตถาคตํ ปสฺสนฺตานํ ปสาโท น อุปฺปชฺชติ. รูปปฺปมาณิกา หิ สตฺตา ตถาคตสฺส ลกฺขณานุพฺยญฺชนปฏิมณฺฑิตํ สุวณฺณวณฺณํ สรีรํ ทิสฺวา ปสีทนฺติ. โฆสปฺปมาณิกา อเนกานิ ชาติสตานิ นิสฺสาย ปวตฺตํ สตฺถุ คุณโฆสญฺเจว อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตํ ธมฺมเทสนาโฆสญฺจ สุตฺวา ปสีทนฺติ. ลูขปฺปมาณิกาปิสฺส จีวราทิลูขตํ ปฏิจฺจ ปสีทนฺติ. ธมฺมปฺปมาณิกาปิ "เอวรูปํ ทสพลสฺส สีลํ, เอวรูโป สมาธิ, เอวรูปา ปญฺญา; ภควา สีลาทีหิ คุเณหิ อสโม อปฺปฏิสโม อสมสโม อปฺปฏิปุคฺคโลติ ปสีทนฺติ. เตสํ ตถาคตสฺส คุณํ กเถนฺตานํ มุขํ นปฺปโหติ.

รูปนนฺทา ภิกฺขุนีนญฺเจว อุปาสิกานญฺจ สนฺติกา ตถาคตสฺส คุณกถํ สุตฺวา จินฺเตสิ " อติวิย เม ภาติกสฺส วณฺณํ กเถนฺติเยว, เอกทิวสํปิ เม รูเป โทสํ กเถนฺโต กิตฺตกํ กเถสฺสติ; ยนฺนูนาหํ ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ คนฺตฺวา อตฺตานํ อทสฺเสตฺวาว ตถาคตํ ปสฺสิตฺวา ธมฺมํ[๑] สุณิตฺวา อาคจฺเฉยฺยนฺติ. สา " อหํ อชฺช ธมฺมสฺสวนํ คมิสฺสามีติ

๑. สี. ยุ. ธมฺมมสฺส.

ภิกฺขุนีนํ อาโรเจสิ. ภิกฺขุนิโย "จิรสฺสํ วต รูปนนฺทาย สตฺถุ อุปฏฺฐานํ คนฺตุกามตา อุปฺปนฺนา, อชฺช สตฺถา อิมํ นิสฺสาย วิจิตฺตํ ธมฺมเทสนํ เทเสสฺสตีติ ตุฏฺฐมานสา ตมาทาย นิกฺขมึสุ. สา นิกฺขนฺตกาลโต ปฏฺฐาย "อหํ อตฺตานํ เนว ทสฺเสสฺสามีติ จินฺเตสิ. สตฺถา "อชฺช รูปนนฺทา มยฺหํ อุปฏฺฐานํ อาคมิสฺสติ, กีทิสี นุ โข ตสฺสา ธมฺมเทสนา สปฺปายาติ จินฺเตตฺวา "รูปครุกา เอสา อตฺตภาเว พลวสิเนหา, กณฺฏเกน กณฺฏกุทฺธรณํ วิย รูเปเนวสฺสา รูปมทนิมฺมทนํ สปฺปายนฺติ สนฺนิฏฺฐานํ กตฺวา ตสฺสา วิหารํ ปวิสนสมเย เอกํ อภิรูปํ อิตฺถึ โสฬสวสฺสุทฺเทสิกํ รตฺตวตฺถนิวตฺถํ สพฺพาภรณปฏิมณฺฑิตํ วีชนึ คเหตฺวา อตฺตโน สนฺติเก ฐตฺวา วีชมานํ อิทฺธิพเลน อภินิมฺมินิ. ตํ โข ปน อิตฺถึ สตฺถา เจว ปสฺสนฺติ รูปนนฺทา จ. ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ วิหารํ ปวิสิตฺวา ภิกฺขุนีนํ ปิฏฺฐิปสฺเส ฐตฺวา ปญฺจปติฏฺฐิเตน สตฺถารํ วนฺทิตฺวา ภิกฺขุนีนํ อนฺตเร นิสินฺนา ปาทโต ปฏฺฐาย สตฺถารํ โอโลเกนฺตี ลกฺขณวิจิตฺตํ อนุพฺยญฺชนสมุชฺชลํ พฺยามปฺปภาปริกฺขิตฺตํ สตฺถุ สรีรํ ทิสฺวา ปุณฺณจนฺทสสฺสิริกํ มุขํ โอโลเกนฺตี สมีเป ฐิตํ อิตฺถีรูปํ อทฺทส. สา ตํ โอโลเกตฺวา อตฺตภาวํ โอโลเกนฺตี สุวณฺณราชหํสิยา ปุรโต กากีสทิสํ อตฺตานํ อวมญฺญิ. อิทฺธิมยรูปํ ทิฏฺฐกาลโต ปฏฺฐาเยว หิ ตสฺสา อกฺขีนิ ภมึสุ. สา "อโห อิมิสฺสา เกสา โสภา, อโห ลลาฏํ โสภนฺติ[1] สพฺเพสํ สรีรปฺปเทสานํ

๑. สี. ยุ. นลาฏา โสภาติ.

รูปสิริยา สมากฑฺฒิตจิตฺตา ตสฺมึ รูเป พลวสิเนหา อโหสิ. สตฺถา ตสฺสา ตตฺถ อภิรตึ ญตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโตว ตํ รูปํ โสฬสวสฺสุทฺเทสิกภาวํ อติกฺกมิตฺวา วีสติวสฺสุทฺเทสิกํ กตฺวา ทสฺเสสิ. รูปนนฺทา โอโลเกตฺวา "น วติทํ รูปํ ปุริมสทิสนฺติ โถกํ วิรตฺตจิตฺตา อโหสิ. สตฺถา อนุกฺกเมเนว ตสฺสา อิตฺถิยา สกึ วิชาตวณฺณํ มชฺฌิมิตฺถีวณฺณํ มหลฺลกิตฺถีวณฺณํ ชราชิณฺณมหลฺลกิตฺถีวณฺณนฺติ. สาปิ อนุปุพฺเพเนว "อิทํปิ อนฺตรหิตํ, อิทํปิ อนฺตรหิตนฺติ ชราชิณฺณกาเล ตํ วิรชฺชมานา ขณฺฑทนฺตํ ปลิตสิรํ โอภคฺคํ โคปานสิวงฺกํ ทณฺฑปรายนํ ปเวธมานํ ทิสฺวา อติวิย วิรชฺชิ. อถ สตฺถา ตํ พฺยาธินา อภิภูตํ กตฺวา ทสฺเสสิ. สา ตํขณญฺเญว ทณฺฑญฺจ ตาลปณฺณญฺจ ฉฑฺเฑตฺวา มหาวิรวํ วิรวมานา ภูมิยํ ปติตฺวา สเก มุตฺตกรีเส นิมุคฺคา อปราปรํ ปริวตฺติ. รูปนนฺทา ตํ ทิสฺวา อติวิย วิรชฺชิ. สตฺถา ตสฺสา อิตฺถิยา มรณํ ทสฺเสสิ. สา ตํขณญฺเญว อุทฺธุมาตกภาวํ อาปชฺชิ. นวหิ วณมุเขหิ ปุพฺพวฏฺฏิโย เจว ปุฬวา จ ปคฺฆรึสุ. กากาทโย สนฺนิปติตฺวา วิลุมฺปึสุ. รูปนนฺทา ตํ โอโลเกตฺวา "อยํ อิตฺถี อิมสฺมึเยว ฐาเน ชรํ ปตฺตา พฺยาธึ ปตฺตา มรณํ ปตฺตา, อิมสฺสาปิ อตฺตภาวสฺส เอวเมว ชราพฺยาธิมรณานิ อาคมิสฺสนฺตีติ อตฺตภาวํ อนิจฺจโต ปสฺสิ. อนิจฺจโต ทิฏฺฐตฺตาเอว ปน ทุกฺขโต อนตฺตโต ทิฏฺโฐเยว โหติ. อถสฺสา ตโย ภวา อาทิตฺตา วิย คีวาย พทฺธกุณปํ วิย จ อุปฏฺฐหึสุ. กมฺมฏฺฐานาภิมุขํ จิตฺตํ ปกฺขนฺทิ. สตฺถา ตาย

ชีรณลกฺขณาย ชราย มรณลกฺขณสฺส มจฺจุโน อาโรหสมฺปทาทีนิ ปฏิจฺจ มชฺชนลกฺขณสฺส มานสฺส สุกตกรณวินาสนลกฺขณสฺส มกฺขสฺส จ โอทหนตฺถาย นครํ กตํ. เอวรูโปเอว หิ เอตฺถ กายิกเจตสิโก อาพาโธ โอทหิโต, อิโต อุทฺธํ กิญฺจิ คยฺหุปคํ นตฺถีติ.

เทสนาวสาเน เถรี อรหตฺตํ ปาปุณิ. มหาชนสฺส สาตฺถิกา ธมฺมเทสนา อโหสีติ.

รูปนนฺทตฺเถรีวตฺถุ.

๖. มลฺลิกาเทวีวตฺถุ. (๑๒๓)

" ชีรนฺติ เว ราชรถา สุจิตฺตาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต มลฺลิกํ เทวึ อารพฺภ กเถสิ.

สา กิร เอกทิวสํ นหานโกฏฺฐกํ ปวิฏฺฐา มุขํ โธวิตฺวา โอนตสรีรา ชงฺฆา โธวิตุํ อารภิ. ตาย จ สทฺธึเยว ปวิฏฺโฐ เอโก วลฺลภสุนโข อตฺถิ. โส ตํ ตถา โอนตํ ทิสฺวา อสทฺธมฺมสนฺถวํ กาตุํ อารภิ. สา ตสฺส[๑] ผสฺสํ สาทิยนฺตี อฏฺฐาสิ. ราชา อุปริปาสาเท วาตปาเนน โอโลเกนฺโต ตํ ทิสฺวา ตโต อาคตกาเล " นสฺส วสลิ, กสฺมา เอวรูปมกาสีติ อาห. " กึ มยา กตํ เทวาติ. " สุนเขน สทฺธึ

๑. สี. ยุ. " ตสฺสาติ นตฺถิ.

สนฺถโวติ. " นตฺเถตํ เทวาติ. " มยา สามํ ทิฏฺฐํ, นาหํ ตว สทฺทหิสฺสามิ, นสฺส วสลีติ. " มหาราช โย โกจิ อิมํ โกฏฺฐกํ ปวิฏฺโฐ อิมินา วาตปาเนน โอโลเกนฺตสฺส เอโกว ทฺวิธา ปญฺญายตีติ. " อภูตํ กเถสิ ปาเปติ. " เทว[๑] สเจ เม น สทฺทหสิ, เอตํ โกฏฺฐกํ ปวิส, อหนฺตํ อิมินา วาตปาเนน โอโลเกสฺสามีติ. ราชา มนฺทธาตุโก ตสฺสา วจนํ สทฺทหิตฺวา โกฏฺฐกํ ปาวิสิ. สาปิ โข เทวี วาตปาเน ฐตฺวา โอโลเกนฺตี " อนฺธพาล มหาราช กินฺนาเมตํ อชิกาย สทฺธึ สนฺถวํ กโรสีติ อาห, " นาหํ ภทฺเท เอวรูปํ กโรมีติ วุตฺเตปิ, " มยาปิ สามํ ทิฏฺฐํ, นาหํ ตว สทฺทหิสฺสามีติ อาห. ตํ สุตฺวา ราชา " อทฺธา อิมํ โกฏฺฐกํ ปวิฏฺโฐ เอโกว ทฺวิธา ปญฺญายตีติ สทฺทหิ. มลฺลิกา จินฺเตสิ " อยํ ราชา อนฺธพาลตาย มยา วญฺจิโต, ปาปํ เม กตํ, อยญฺจ เม อภูเตน อพฺภาจิกฺขิโต, อิทญฺจ เม กมฺมํ สตฺถาปิ ชานิสฺสติ, เทฺว อคฺคสาวกาปิ อสีติ มหาสาวกาปิ ชานิสฺสนฺติ; อโห วต เม ภาริยํ กมฺมํ กตนฺติ. อยํ กิร รญฺโญ อสทิสทาเน สหายิกา อโหสิ. ตตฺถ จ เอกทิวสํ กตปริจฺจาโค ธนสฺส จุทฺทสโกฏิอคฺฆนโก อโหสิ. ตถาคตสฺส เสตจฺฉตฺตํ นิสีทนปลฺลงฺโก อาธารโก ปาทปีฐนฺติ อิมานิ ปน จตฺตาริ อนคฺฆาเนว อเหสุํ. สา มรณกาเล เอวรูปํ มหาปริจฺจาคํ อนนุสฺสริตฺวา ตเทว ปาปกมฺมํ อนุสฺสรนฺตี กาลํ กตฺวา อวีจิมฺหิ นิพฺพตฺติ. รญฺโญ ปน สา อติวิย ปิยา อโหสิ. โส พลวโสกาภิภูโต ตสฺสา สรีรกิจฺจํ

๑. สี. ยุ. " เทวาติ นตฺถิ.

กาเรตฺวา "นิพฺพตฺตฏฺฐานมสฺสา ปุจฺฉิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ อคมาสิ. สตฺถา, ยถา โส อาคตการณํ น สรติ; ตถา อกาสิ. โส สตฺถุ สนฺติเก สาราณียํ ธมฺมกถํ สุตฺวา ปมุสฺสิ; เคหํ ปวิฏฺฐกาเล สริตฺวา "อหํ ภเณ `มลฺลิกาย นิพฺพตฺตฏฺฐานํ ปุจฺฉิสฺสามีติ สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา ปมุฏฺโฐ, เสฺว[๑] ปุน ปุจฺฉิสฺสามีติ ปุนทิวเสปิ อคมาสิ. สตฺถาปิ ปฏิปาฏิยา สตฺต ทิวสานิ, ยถา โส[๔] น สรติ; ตถา อกาสิ. สาปิ สตฺตาหเมว นิรเย ปจิตฺวา อฏฺฐเม ทิวเส ตโต จุตา ตุสิตภวเน นิพฺพตฺติ. กสฺมา ปนสฺส สตฺถา[๒] อสรณภาวํ อกาสิ? สา กิรสฺส อติวิย ปิยา อโหสิ มนาปา; ตสฺมา ตสฺสา นิรเย นิพฺพตฺตภาวํ สุตฺวา "สเจ เอวรูปา สทฺธาสมฺปนฺนา นิรเย นิพฺพตฺตา, ทานํ ทตฺวา กึ กริสฺสามีติ มิจฺฉาทิฏฺฐึ คเหตฺวา ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุสตานํ เคเห ปวตฺตํ นิจฺจภตฺตํ หราเปตฺวา นิรเย นิพฺพตฺเตยฺย; เตนสฺส สตฺถา สตฺตาหํ อสรณภาวํ กตฺวา อฏฺฐเม ทิวเส ปิณฺฑาย จรนฺโต สยเมว ราชทฺวารํ อคมาสิ. ราชา "สตฺถา อาคโตติ สุตฺวา นิกฺขมิตฺวา ปตฺตํ อาทาย ปาสาทํ อภิรุหิตุํ อารภิ. สตฺถา ปน รถสาลาย นิสีทิตุํ อาการํ ทสฺเสสิ. ราชา สตฺถารํ ตตฺเถว นิสีทาเปตฺวา ยาคุขชฺชเกน ปฏิมาเนตฺวา วนฺทิตฺวา นิสินฺโนว "ภนฺเต อหํ `มลฺลิกาย เทวิยา นิพฺพตฺตฏฺฐานํ ปุจฺฉิสฺสามีติ อาคนฺตฺวา ปมุฏฺโฐ; กตฺถ นุ โข สา ภนฺเต นิพฺพตฺตาติ. "ตุสิตภวเน มหาราชาติ." ภนฺเต ตาย[๓] ตุสิตภวเน อนิพฺพตฺติยา[๔] โก

๑. สี. ยุ. เสฺวทานิ. ๒. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร `สตฺตาหนฺติ อตฺถิ. ๓. ตสฺสาติ ยุตฺตตรํ. ๔. อนิพฺพตฺตายาติ ปเทน ภวิตพฺพํ.

อญฺโญ นิพฺพตฺติสฺสติ, ภนฺเต นตฺถิ ตาย สทิสา อิตฺถี; ตสฺสา หิ นิสินฺนฏฺฐานาทีสุ `เสฺว ตถาคตสฺส อิทํ ทสฺสามิ, อิทํ กริสฺสามีติ ทานสํวิธานํ ชเปตฺวา อญฺญํ กิจฺจเมว นตฺถิ; ภนฺเต ตสฺสา ปรโลกํ คตกาลโต ปฏฺฐาย สรีรํ เม น วหตีติ. อถ นํ สตฺถา " มา จินฺตยิ มหาราช, สพฺเพสํ ธุวธมฺโม อยนฺติ วตฺวา " อยํ มหาราช รโถ กสฺสาติ ปุจฺฉิ. ราชา สิรสิ อญฺชลึ ปติฏฺฐเปตฺวา " ปิตามหสฺส เม ภนฺเตติ [อาห.] " อยํ กสฺสาติ. " ปิตุ เม ภนฺเตติ. " อยํ ปน รโถ กสฺสาติ. "มม ภนฺเตติ. เอวํ วุตฺเต สตฺถา "มหาราช ตว ปิตามหสฺส รโถ เกน การเณน ตว ปิตุ รถํ น ปาปุณิ, ตว ปิตุ รโถ ตว รถํ น ปาปุณิ; เอวรูปสฺส นาม กฏฺฐกลิงฺครสฺสาปิ ชรา อาคจฺฉติ, กิมงฺคํ ปน อตฺตภาวสฺส; มหาราช สปฺปุริสธมฺมสฺเสว หิ ชรา นตฺถิ, สตฺตา ปน อชีรณกา นาม นตฺถีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" ชีรนฺติ เว ราชรถา สุจิตฺตา,
อโถ สรีรมฺปิ ชรํ อุเปติ,
สตญฺจ ธมฺโม น ชรํ อุเปติ,
สนฺโต หเว สพฺภิ ปเวทยนฺตีติ.

ตตฺถ เวติ:๑ นิปาโต. สุจิตฺตาติ: สตฺตหิ รตเนหิ อปเรหิ จ รถาลงฺกาเรหิ สุฏฺฐุ จิตฺตา ราชูนํปิ รถา ชีรนฺติ. สรีรมฺปีติ: น เกวลํ รถาเอว, อิทํ สุปฏิชคฺคิตํ สรีรํปิ ขณฺฑิจฺจาทีนิ ปาปุณาติ

๑. โปราณโปตฺถเก " หเวติ ปาโจ.

ชรํ อุเปติ. สตญฺจาติ: พุทฺธาทีนํ ปน สนฺตานํ นววิโธ โลกุตฺตรธมฺโม จ กิญฺจิ อุปฆาตํ น กโรติ ชรํ น อุเปติ นาม. ปเวทยนฺตีติ. เอวํ สนฺโต พุทฺธาทโย สพฺภิ ปณฺฑิเตหิ สทฺธึ กเถนฺตีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

มลฺลิกาเทวีวตฺถุ.

๗. โลฬุทายิตฺเถรวตฺถุ.[๑] (๑๒๔)

"อปฺปสฺสุตายํ ปุริโสติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต โลฬุทายิตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร มงฺคลํ กโรนฺตานํ เคหํ คนฺตฺวา "ติโรกุฑฺเฑสุ ติฏฺฐนฺตีติ อาทินา นเยน อวมงฺคลํ กเถสิ, อวมงฺคลํ กโรนฺตานํ เคหํ คนฺตฺวา, ติโรกุฑฺฑาทีสุ กเถตพฺเพสุ, "ทานญฺจ ธมฺมจริยา จาติ อาทินา นเยน มงฺคลคาถา วา "ยงฺกิญฺจิ วิตฺตํ อิธ วา หุรํ วาติ รตนสุตฺตํ วา กเถสิ. เอวํ เตสุ เตสุ ฐาเนสุ "อญฺญํ กเถสฺสามีติ อญฺญํ กเถนฺโตปิ "อญฺญํ กเถมีติ น ชานาติ. ภิกฺขู ตสฺส กถํ สุตฺวา สตฺถุ อาโรเจสุํ "กึ[๒] ภนฺเต โลฬุทายิ มงฺคลามงฺคลฏฺฐาเนสุ อญฺญสฺมึ กเถตพฺเพ อญฺญเมว กเถตีติ. สตฺถา "น ภิกฺขเว อิทาเนวาส

๑. สี. ยุ. ลาฬุทายิตฺเถรวตฺถุ. ๒. กินฺติ อติเรกปเทน ภวิตพฺพํ.

เอวํ กเถติ, ปุพฺเพปิ อญฺญสฺมึ กเถตพฺเพ อญฺญเมว กเถสีติ วตฺวา เตหิ ยาจิโต[๑] อตีตํ อาหริ:

อตีเต พาราณสิยํ อคฺคิทตฺตสฺส นาม พฺราหฺมณสฺส ปุตฺโต โสมทตฺตกุมาโร นาม ราชานํ อุปฏฺฐหิ. โส ตสฺส ปิโย อโหสิ มนาโป. พฺราหฺมโณ ปน กสิกมฺมํ นิสฺสาย ชีวติ. ตสฺส เทฺว โคณา อเหสส, เตสุ เอโก มโต. พฺราหฺมโณ ปุตฺตํ อาห "ตาต โสมทตฺต ราชานํ เม ยาจิตฺวา เอกํ โคณํ อาหราติ. โสมทตฺโต " สจาหํ ราชานํ ยาจิสฺสามิ, ลหุภาโว เม ปญฺญายิสฺสตีติ จินฺเตตฺวา " ตุมฺเหเยว ตาต ราชานํ ยาจถาติ วตฺวา, " เตนหิ ตาต มํ คเหตฺวา ยาหีติ วุตฺเต[๒], จินฺเตสิ " อยํ พฺราหฺมโณ ทนฺธปญฺโญ `อภิกฺกม ปฏิกฺกมาติ วจนมตฺตํปิ น ชานาติ, อญฺญสฺมึ วตฺตพฺเพ อญฺญเมว วทติ; สิกฺขาเปตฺวา ตํ เนสฺสามีติ. โส ตํ อาทาย วีรณตฺถมฺภกํ นาม สุสานํ คนฺตฺวา ติณกลาเป พนฺธิตฺวา " อยํ ราชา, อยํ อุปราชา, อยํ เสนาปตีติ[๓] กตฺวา ปฏิปาฏิยา ปิตุ ทสฺเสตฺวา " ตุมฺเหหิ ราชกุลํ คนฺตฺวา เอวํ อภิกฺกมิตพฺพํ, เอวํ ปฏิกฺกมิตพฺพํ; เอวํ นาม ราชา วตฺตพฺโพ, เอวํ อุปราชา; ราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา `ชยตุ มหาราชาติ[๔] เอวํ วตฺวา อิมํ คาถํ วตฺวา โคณํ ยาเจยฺยาถาติ คาถํ อุคฺคณฺหาเปสิ

๑. สี. ยุ. "เตหิ ยาจิโตติ นตฺถิ. ๒. สี. วุตฺโต. ๓. สี. เสนาปตีติ นามานิ กตฺวา. ๔. สี. ยุ. `ชยตุ ภวํ มหาราชาติ วตฺวา เอวํ ฐตฺวา...

" เทฺว เม โคณา มหาราช, เยหิ เขตฺตํ กสาม เส,

เตสุ เอโก มโต เทว, ทุติยํ เทหิ ขตฺติยาติ.

โส สํวจฺฉรมตฺเตน ตํ คาถํ ปคุณํ กตฺวา ปคุณภาวํ ปุตฺตสฺส อาโรเจตฺวา, " เตนหิ ตาต กญฺจิเทว ปณฺณาการํ อาทาย อาคจฺฉถ, อหํ ปุริมตรํ คนฺตฺวา รญฺโญ สนฺติเก ฐสฺสามีติ วุตฺเต, " สาธุ ตาตาติ ปณฺณาการํ คเหตฺวา โสมทตฺตสฺส รญฺโญ สนฺติเก ฐิตกาเล อุสฺสาหปฺปตฺโต ราชกุลํ คนฺตฺวา, รญฺญา ตุฏฺฐจิตฺเตน กตปฏิสมฺโมทโน " ตาต จิรสฺสํ วต อาคตตฺถ, อิทมาสนํ, นิสีทิตฺวา วทถ, เยนตฺโถติ วุตฺเต, อิมํ คาถมาห

" เทฺว เม โคณา มหาราช, เยหิ เขตฺตํ กสาม เส,

เตสุ เอโก มโต เทว, ทุติยํ คณฺห ขตฺติยาติ.

รญฺญา " กึ วเทสิ ตาต, ปุน วเทหีติ วุตฺเตปิ, ตเมว คาถมาห. ราชา เตน วิรชฺฌิตฺวา กถิตภาวํ ญตฺวา สิตํ กตฺวา " โสมทตฺต ตุมฺหากํ เคเห พหู มญฺเญ โคณาติ วตฺวา, " ตุมฺเหหิ ทินฺนา พหู ภวิสฺสนฺติ เทวาติ วุตฺเต, โพธิสตฺตสฺส ตุสิตฺวา พฺราหฺมณสฺส โสฬส โคเณ อลงฺการภณฺฑกํ นิวาสนคามญฺจสฺส พฺรหฺมเทยฺยํ ทตฺวา มหนฺเตน ยเสน พฺราหฺมณํ อุยฺโยเชสิ.

สตฺถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อาหริตฺวา " ตทา ราชา อานนฺโท อโหสิ, พฺราหฺมโณ โลฬุทายิ, โสมทตฺโต อหเมวาติ ชาตกํ สโมธาเนตฺวา " น ภิกฺขเว อิทาเนว, ปุพฺเพเปส อตฺตโน

อปฺปสฺสุตตาย, อญฺญสฺมึ วตฺตพฺเพ, อญฺญเมว วทติ,[๑] อปฺปสฺสุตปุริโส หิ พลิพทฺทสทิโส นาม โหตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" อปฺปสฺสุตายํ ปุริโส พลิพทฺโทว ชีรติ,
มํสานิ ตสฺส วฑฺฒนฺติ, ปญฺญา ตสฺส น วฑฺฒตีติ.

ตตฺถ อปฺปสฺสุตายนฺติ: เอกสฺส วา ทฺวินฺนํ วา ปณฺณาสกานํ อถวา ปน สุตฺตวคฺคานํ[๒] สพฺพนฺติเมน ปริจฺเฉเทน เอกสฺส วา ทฺวินฺนํ วา สุตฺตานํปิ อภาเวน อปฺปสฺสุโต อยํ. อปฺปํ[๓] กมฺมฏฺฐานํ ปน อุคฺคเหตฺวา อนุยุญฺชนฺโต พหุสฺสุโตว. พลิพทฺโทว ชีรตีติ: ยถา หิ พลิพทฺโท ชีรมาโน วฑฺฒมาโน เนว มาตาปิตูนํ, น เสสญาตกานํ อตฺถาย วฑฺฒติ, อถโข นิรตฺถกเมว ชีรติ; เอวเมว อยมฺปิ น อุปชฺฌายวตฺตํ กโรติ, น อาจริยวตฺตํ, น อาคนฺตุกวตฺตาทีนิ, น ภาวนามตฺตมฺปิ อนุยุญฺชติ, นิรตฺถกเมว ชีรติ. มํสานิ ตสฺส วฑฺฒนฺตีติ: ยถา พลิพทฺทสฺส " ยุคนงฺคลาทีนิ วหิตุํ อสมตฺโถ เอโสติ อรญฺเญ วิสฺสฏฺฐสฺส ตตฺเถว วิจรนฺตสฺส ขาทนฺตสฺส ปิวนฺตสฺส มํสานิ วฑฺฒนฺติ; เอวเมว อิมสฺสาปิ อุปชฺฌายาทีหิ วิสฺสฏฺฐสฺส สงฺฆํ นิสฺสาย จตฺตาโร ปจฺจเย ลภิตฺวา อุทรวิเรจนาทีนิ กตฺวา กายํ โปเสนฺตสฺส มํสานิ วฑฺฒนฺติ, ถูลสรีโร หุตฺวา วิจรติ. ปญฺญา ตสฺสาติ: โลกิยโลกุตฺตรา ปนสฺส ปญฺญา เอกงฺคุลิมตฺตาปิ น วฑฺฒติ. อรญฺเญ ปน คจฺฉลตาทีนิ วิย[๔]

๑. วเทสีติ. ยุตฺตตรํ. ๒. สี. ยุ. วคฺคานํ. ๓. อปฺปนฺติ อติเรกปเทน ภวิตพฺพํ.
๔. สี. ยุ. วิยสฺส.

ฉทฺวารานิ นิสฺสาย ตณฺหา เจว นววิธมาโน จ วฑฺฒตีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน มหาชโน โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณีติ.

โลฬุทายิตฺเถรวตฺถุ.

๘. ปฐมโพธิวตฺถุ. (๑๒๕)

" อเนกชาติสํสารนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา โพธิรุกฺขมูเล นิสินฺโน อุทานวเสน อุทาเนตฺวา อปรภาเค อานนฺทตฺเถเรน ปุฏฺโฐ[๑] กเถสิ.

โส หิ โพธิรุกฺขมูเล นิสินฺโน, สุริเย อนตฺถงฺคเตเยว, มารพลํ วิธมิตฺวา ปฐมยาเม ปุพฺเพนิวาสปฏิจฺฉาทกํ ตมํ ปทาเลตฺวา มชฺฌิมยาเม ทิพฺพจกฺขุํ วิโสเธตฺวา ปจฺฉิมยาเม สตฺเตสุ การุญฺญตํ ปฏิจฺจ ปจฺจยากาเร ญาณํ โอตาเรตฺวา ตํ อนุโลมปฏิโลมวเสน สมฺมสนฺโต อรุณุคฺคมนเวลาย สห อจฺฉริเยหิ[๒] สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุชฺฌิตฺวา อเนเกหิ พุทฺธสตสหสฺเสหิ อวิชหิตํ อุทานํ อุทาเนนฺโต อิมา คาถา อภาสิ

" อเนกชาติสํสารํ สนฺธาวิสฺสํ อนิพฺพิสํ
คหการํ คเวสนฺโต, ทุกฺขา ชาติ ปุนปฺปุนํ;
คหการก ทิฏฺโฐสิ, ปุน เคหํ น กาหสิ,

๑. สี. ยุ. อานนฺทตฺเถรสฺส อุทานคาถาวตฺถุ. ๒. สี. ยุ. " สห อจฺฉริเยหีติ นตฺถิ.

สพฺพา เต ผาสุกา ภคฺคา, คหกูฏํ วิสงฺขตํ,
วิสงฺขารคตํ จิตฺตํ, ตณฺหานํ ขยมชฺฌคาติ.

ตตฺถ คหการํ คเวสนฺโตติ: อหํ อิมสฺส อตฺตภาวสงฺขาตสฺส เคหสฺส การกํ ตณฺหาวฑฺฒกึ คเวสนฺโต, เยน ญาเณน สกฺกา โส ทฏฺฐุํ ตสฺส โพธิญาณสฺสตฺถาย ทีปงฺกรปาทมูเล กตาภินีหาโร เอตฺตกํ กาลํ อเนกชาติสํสารํ อเนกชาติสตสหสฺสสงฺขยํ อิมํ สํสารวฏฺฏํ อนิพฺพิสํ ตํ ญาณํ อวินฺทนฺโต อลภนฺโตเยว สนฺธาวิสฺสํ สํสรึ อปราปรํ อนุวิจรินฺติ อตฺโถ. ทุกฺขา ชาติ ปุนปฺปุนนฺติ อิทํ คหการกคเวสนสฺส การณวจนํ. ยสฺมา ชราพฺยาธิมรณมิสฺสตาย ชาติ นาเมสา ปุนปฺปุนํ อุปคนฺตุํ ทุกฺขา, น จ สา ตสฺมึ อทิฏฺเฐ นิวตฺตติ; ตสฺมา ตํ คเวสนฺโต สนฺธาวิสฺสนฺติ อตฺโถ. ทิฏฺโฐสีติ: สพฺพญฺญุตญาณํ ปฏิวิชฺฌนฺเตเนว มยา อิทานิ ทิฏฺโฐ อสิ. ปุน เคหนฺติ: ปุน อิมสฺมึ สํสารวฏฺเฏ อตฺตภาวสงฺขาตํ มม เคหํ น กาหสิ. สพฺพา เต ผาสุกา ภคฺคาติ: ตว สพฺพา อวเสสกิเลส-ผาสุกา มยา ภคฺคา. คหกูฏํ วิสงฺขตนฺติ: อิมสฺส ตยา กตสฺส อตฺตภาวเคหสฺส อวิชฺชาสงฺขาตํ กณฺณิกามณฺฑลํปิ มยา วิทฺธํสิตํ. วิสงฺขารคตํ จิตฺตนฺติ: อิทานิ มม จิตฺตํ วิสงฺขารํ นิพฺพานํ อารมฺมณกรณวเสน คตํ อนุปวิฏฺฐํ. ตณฺหานํ ขยมชฺฌคาติ: ตณฺหานํ ขยสงฺขาตํ อรหตฺตํ อธิคโตสฺมีติ อตฺโถ.

ปฐมโพธิวตฺถุ.

๙. มหาธนเสฏฺฐิปุตฺตวตฺถุ. (๑๒๖)

" อจริตฺวา พฺรหฺมจริยนฺติ: อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา อิสิปตเน มิคทาเย วิหรนฺโต มหาธนเสฏฺฐิปุตฺตํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร พาราณสิยํ อสีติโกฏิวิภเว กุเล นิพฺพตฺติ. อถสฺส มาตาปิตโร จินฺเตสุํ " อมฺหากํ กุเล มหาโภคกฺขนฺโธ, ตํ ปุตฺตสฺส โน หตฺเถ ฐเปตฺวา ยถาสุขํ ปริโภคํ กริสฺสาม, อญฺเญน กมฺเมน กิจฺจํ นตฺถีติ; ตํ นจฺจคีตวาทิตมตฺตเมว สิกฺขาเปสุํ. ตสฺมึเยว นคเร อญฺญสฺมึ อสีติโกฏิวิภเว กุเล เอกา ธีตาปิ นิพฺพตฺติ. ตสฺสาปิ มาตาปิตโร ตเถว จินฺเตตฺวา ตํ นจฺจคีตวาทิตมตฺตเมว สิกฺขาเปสุํ. เตสํ วยปฺปตฺตานํ อาวาหวิวาโห อโหสิ. อถ เนสํ อปรภาเค มาตาปิตโร กาลมกํสุ. เทฺวอสีติโกฏิธนํ เอกสฺมึเยว เคเห อโหสิ. เสฏฺฐิปุตฺโต ทิวสสฺส ติกฺขตฺตุํ รญฺโญ อุปฏฺฐานํ คจฺฉติ. อถ ตสฺมึ นคเร ธุตฺตา จินฺเตสุํ " สจายํ เสฏฺฐิปุตฺโต สุราโสณฺโฑ ภวิสฺสติ, อมฺหากํ ผาสุกํ ภวิสฺสติ; อุคฺคณฺหาเปม นํ สุราโสณฺฑภาวนฺติ. เต สุรํ อาทาย ขชฺชมํเส เจว โลณสกฺขรา จ ทุสฺสนฺเต พนฺธิตฺวา มูลกนฺเท คเหตฺวา ตสฺส ราชกุลโต อาคจฺฉนฺตสฺส มคฺคํ โอโลกยมานา นิสีทิตฺวา ตํ อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา สุรํ ปิวิตฺวา โลณสกฺขรํ มุเข ขิปิตฺวา มูลกนฺทํ ฑํสิตฺวา " วสฺสสตํ ชีว สามิ เสฏฺฐิปุตฺต, ตํ นิสฺสาย มยํ ขาทนปิวนสมตฺถา ภเวยฺยามาติ อาหํสุ. โส เตสํ วจนํ สุตฺวา ปจฺฉโต อาคจฺฉนฺตํ จูฬุปฏฺฐากํ ปุจฺฉิ " กึ เอเต ปิวนฺตีติ. " เอกํ ปานกํ สามีติ.

" มนาปชาติกํ เอตนฺติ. " สามิ อิมสฺมึ ชีวโลเก อิมินา สทิสํ
ปาตพฺพยุตฺตกํ นาม นตฺถีติ. โส " เอวํ สนฺเต มยาปิ ปาตุํ
วฏฺฏตีติ โถกํ โถกํ อาหราเปตฺวา ปิวติ. อถสฺส น จิรสฺเสว.
เต ธุตฺตา ปิวนภาวํ ญตฺวา ตํ ปริวารยึสุ. คจฺฉนฺเต กาเล
ปริวาโร มหา อโหสิ. โส สเตนปิ สตทฺวเยนปิ สุรํ อาหราเปตฺวา
ปิวนฺโต อนุกฺกเมน นิสินฺนฏฺฐานาทีสุ กหาปณราสึ ฐเปตฺวา สุรํ
ปิวนฺโต " อิมินา มาลา อาหรถ, อิมินา คนฺธํ, อยํ คีเต เฉโก,
อยํ นจฺเจ, อยํ วาทิเต, อิมสฺส สหสฺสํ เทถ, อิมสฺส เทฺว
สหสฺสานีติ เอวํ วิกฺกีรนฺโต น จิรสฺเสว อตฺตโน สนฺตกํ อสีติโกฏิธนํ
เขเปตฺวา, " ขีณํ เต สามิ ธนนฺติ วุตฺเต, " กึ ภริยาย เม สนฺตกํ
นตฺถีติ, " อตฺถิ สามีติ, "เตนหิ ตํ อาหรถาติ, ตํปิ ตเถว เขเปตฺวา
อนุปุพฺเพน เขตฺตอารามุยฺยานโยคฺคาทิกํปิ อนฺตมโส ภาชนภณฺฑกํปิ
อตฺถรณปาวุรณนิสีทนํปิ สพฺพํ อตฺตโน สนฺตกํ วิกฺกีณิตฺวา ขาทิ.
อถสฺส มหลฺลกกาเลเยว ปริหีนโภคสฺส อตฺตโน เคหํ วิกฺกีณิตฺวา
คหิตเคหา นีหรึสุ. โส ภริยํ อาทาย ปรชนสฺส เคหภิตฺตึ นิสฺสาย
วสนฺโต กปาลขณฺฑํ อาทาย ภิกฺขาย จริตฺวา ชนสฺส อุจฺฉิฏฺฐภตฺตํ
ภุญฺชิตุํ อารภิ. อถ นํ เอกทิวสํ อาสนสาลาย ทฺวาเร ฐตฺวา
ทหรสามเณเรหิ ทียมานํ อุจฺฉิฏฺฐโภชนํ ปฏิคฺคณฺหนฺตํ ทิสฺวา
สตฺถา สิตํ ปาตฺวากาสิ. อถ นํ อานนฺทตฺเถโร สิตการณํ ปุจฺฉิ.
สตฺถา สิตการณํ กเถนฺโต " ปสฺสานนฺท อิมํ มหาธนเสฏฺฐิปุตฺตํ
อิมสฺมึเยว นคเร เทฺวอสีติโกฏิธนํ เขเปตฺวา ภริยํ อาทาย ภิกฺขาย

จรนฺตํ: สเจ หิ อยํ ปฐมวเย โภเค อเขเปตฺวา กมฺมนฺเต ปโยชิสฺส, อิมสฺมึเยว นคเร อคฺคเสฏฺฐี อภวิสฺส, สเจ ปน นิกฺขมิตฺวา ปพฺพชิสฺส, อรหตฺตํ ปาปุณิสฺส, ภริยาปิสฺส อนาคามิผเล ปติฏฺฐหิสฺส; สเจ มชฺฌิมวเย โภเค อเขเปตฺวา กมฺมนฺเต ปโยชิสฺส, ทุติยเสฏฺฐี อภวิสฺส, นิกฺขมิตฺวา ปพฺพชนฺโต อนาคามี อภวิสฺส, ภริยาปิสฺส สกทาคามิผเล ปติฏฺฐหิสฺส; สเจ ปจฺฉิมวเย โภเค อเขเปตฺวา กมฺมนฺเต ปโยชิสฺส, ตติยเสฏฺฐี อภวิสฺส, นิกฺขมิตฺวา ปพฺพชนฺโตปิ สกทาคามี อภวิสฺส, ภริยาปิสฺส โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิสฺส: อิทานิ ปเนส คิหิโภคาปิ ปริหีโน สามญฺญโตปิ ปริหีโน; ปริหายิตฺวา จ ปน สุกฺขปลฺลเล โกญฺจสกุโณ วิย ชาโตติ วตฺวา อิมา คาถา อภาสิ

" อจริตฺวา พฺรหฺมจริยํ อลทฺธา โยพฺพเน ธนํ
ชิณฺณโกญฺจาวฌายนฺติ ขีณมจฺเฉว ปลฺลเล.
อจริตฺวา พฺรหฺมจริยํ อลทฺธา โยพฺพเน ธนํ
เสนฺติ จาปาติขีณาว ปุราณานิ อนุตฺถุนนฺติ.

ตตฺถ อจริตฺวาติ: พฺรหฺมจริยวาสํ อวสิตฺวา. โยพฺพเนติ: อนุปฺปนฺเน วา โภเค อุปฺปาเทตุํ อุปฺปนฺเน วา โภเค อนุรกฺขิตุํ สมตฺถกาเล ธนํปิ อลภิตฺวา. ขีณมจฺเฉติ:[๑] เต เอวรูปา พาลา อุทกสฺส อภาวา ขีณมจฺเฉว ปลฺลเล ปริกฺขีณปตฺตา ชิณฺณโกญฺจา วิย อวชฺฌายนฺติ. อิทํ วุตฺตํ โหติ " ปลฺลเล อุทกสฺส อภาโว

๑. ขีณมจฺเฉ วาติ ยุตฺตตรํ. ณ. ว.

วิย หิ อิเมสํ วสนฏฺฐานสฺส อภาโว, มจฺฉานํ ขีณภาโว วิย อิเมสํ โภคานํ อภาโว, ขีณปตฺตานํ โกญฺจานํ อุปฺปติตฺวา คมนาภาโว วิย อิเมสํ อิทาเนว ชลปถถลปถาทีหิ โภเค สณฺฐเปตุํ อสมตฺถภาโว; ตสฺมา เอเต ขีณปตฺตา โกญฺจา วิย เอตฺเถว นิปชฺชิตฺวา อวชฺฌายนฺตีติ. จาปาติขีณาวาติ: จาปโต อติขีณา จาปวินิมุตฺตาติ อตฺโถ. อิทํ วุตฺตํ โหติ "ยถา จาปวินิมุตฺตา สรา ยถาเวคํ คนฺตฺวา ปติตา, คเหตฺวา อุกฺขิปนฺเต อสติ, ตตฺเถว อุปจิกานํ ภตฺตํ โหนฺติ; เอวํ อิเมปิ ตโย วเย อติกฺกนฺตา อิทานิ อตฺตานํ อุทฺธริตุํ อสมตฺถตาย มรณํ อุปคมิสฺสนฺติ; เตน วุตฺตํ "เสนฺติ จาปาติขีณาวาติ. ปุราณานิ อนุตฺถุนนฺติ: อิติ อมฺเหหิ ขาทิตํ, อิติ ปีตนฺติ ปุพฺเพ กตานิ ขาทิตปีตนจฺจคีตวาทิตาทีนิ อนุตฺถุนนฺตา [๑] อนุโสจนฺตา เสนฺตีติ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

มหาธนเสฏฺฐิปุตฺตวตฺถุ.

ชราวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา.

เอกาทสโม วคฺโค.

๑. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร. `โสจนฺตาติ อตฺถิ.